

Mustelmia sateenkaarella

Narratiivinen tutkimus transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksista

Anne Köngäs 14488

Pro gradu-tutkimus

Syksy 2013

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Mustelmia sateenkaareissa. Narratiivinen tutkimus transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksista.

Tekijä: Köngäs Anne

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 76 s., 2 liitettä

Vuosi: Syksy 2013

Tiivistelmä:

Tutkielman aiheena on transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemukset. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää millaista väkivaltaa transsukupuoliset parisuhteissaan kokevat ja millaisen ulottuvuuden transsukupuolisuus antaa väkivallan kokemukselle yhteiskunnassa, jossa vallitsee heteronormatiivisuus sekä tarkastella transsukupuolisten kokemuksia sosiaali- ja väkivaltatyöstä.

Tutkimus on narratiivinen tutkimus, mutta hyödyntää myös queer-teoriaa ja marginaaliteoriaa. Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä transsukupuolisten kirjoittamista väkivaltakertomuksista, jotka analysoitiin sisällönanalyysia mukaillen.

Tutkimus avaa väkivaltaisen parisuhteen todellisuutta ja tuo esille sen, kuinka erityisiä piirteitä transsukupuolisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa voi saada verrattuna cis-sukupuolisten kokemaan parisuhdeväkivaltaan. Transsuhteissa väkivallan erityisyyden kokemus moninkertaistuu kun väkivallan uhri sijoittuu marginaaliin paitsi sukupuolensa edustajana, myös suhteessaan väkivaltaa kokevana. Tutkimus paljastaa myös yhteiskunnassa vallitsevien cis- ja heteronormatiivisuuden ja sukupuolikäsitysten vaikutuksen transsukupuolisten parisuhdeväkivallan kokemuksiin ja tuo näkyviin keskeisiä ongelmia koskien paitsi väkivaltatyötä, mutta myös laajemmin koko sosiaalityön kenttää: Tutkimukseen osallistuneet kokivat, ettei transsukupuolisia ja muita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia joko osata sosiaali- ja terveydenhuollossa kohdata tai auttaa, tai kertojat kokivat viranomaisten ennakkoluulot heitä kohtaan niin voimakkaina, että jättivät kokonaan hakematta apua.

Avainsanat: parisuhdeväkivalta, transsukupuolisuus, narratiivisuus, sukupuoli, heteronormatiivisuus, queer-tutkimus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

(vain Lappia koskevat)

Alkusanat

Takana on pitkä prosessi, pro gradu –tutkimus, joka nyt on viimein saatu painokuntoon. Olo on yhtä aikaa helpottunut ja haikea.

Kiitokset tämän tutkimukseni toteutumisesta menevät gradun ohjaajalleni Merja Laitisella, jonka oma kokemus arkaluonteisten aiheiden tutkimuksesta ja katkeamaton tuki pitkäksi venyneen kirjoitusprosessini aikana on ollut korvaamatonta sekä kaikille pro gradu –ryhmämme jäsenille, jotka jaksoivat kommentoida ja kannustaa. Kiitokset myös Hanna Peltomaalle graduni käsitteistön tarkistamisesta. Iso kiitos myös siskolleni, joka vietti tunteja Oulun kirjastoissa etsien tutkielmaani tarvitsemia kirjoja ja raahasi niitä matkailukussaan kotiin minulle luettavaksi, ja joka jaksoi vielä oikolukea tutkimukseni. Kiitos äidille ja isälle kaikesta saamastani kannustuksesta ja koiranvahtiavusta. Kiitokset myös omalle Rakkaalleni, joka jaksoi motivoida ja uskoa minuun läpi koko tämän pitkän prosessin. Kiitos myös ystäväilleni ja muille läheisilleni, joiden seurassa sain sekä keskustella tutkimukseni herättäneistä ajatuksista ja tuntemuksista, mutta myös unohtaa välillä gradun tekemisen kokonaan. Ja aivan erityiset kiitokset noille neljälle rohkealle ihmiselle, jotka uskalsivat ja halusivat jakaa tarinansa minun kanssani. Ilman heitä tätä tutkimusta ei olisi ollut mahdollista tehdä.

Sodankylässä 30.8.2013

Sisällys

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	6
1.2 Narratiivinen lähestymistapa.....	7
1.3 Queer-tutkimus.....	13
1.4 Marginaalisuus	16
2 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA EETTINEN POHDINTA.....	20
2.1 Tutkimuksen aineisto	20
2.2 Aineiston analyysin esittely.....	22
2.3 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan paikka	24
3 TRANSSUKUPUOLISTEN KOKEMA PARISUHDEVÄKIVALTA.....	33
3.1 Väkivallan monet kasvot.....	33
3.2 Sukupuolinormatiivisuus ja sukupuolen monet ulottuvuudet	41
3.3 Transsukupuolisuuden kokemus	49
4 PARISUHDEVÄKIVALLAN ERITYISYYS TRANSSUKUPUOLISTEN KERTOMUKSISSA	53
4.1 Tarinan rakenne.....	53
4.2 Kerrotut parisuhdeväkivaltakokemukset.....	55
4.3 Tuplasti tabu.....	58
4.4 Kohtaamattomuuden ongelma.....	60
5 LOPUKSI.....	67
LÄHTEET	73
LIITTEET	81

1 JOHDANTO

Pro gradu-tutkimukseni ei noudata sitä kaikkein perinteisintä tutkimuksen rakennetta. Aloitan tutkimukseni tavallista pidemmällä johdannolla, jossa perehdytän lukijan ensin tutkimukseni lähtökohtiin ja siihen mistä tutkimukseni on saanut alkunsa. Johdantoluvussa avaan ne tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksessani pyrin saamaan vastauksia sekä kerron tutkimukseni tavoitteet. Tutkimukseni tarkastelun kohteena ovat transsukupuolisten kokemukset väkivallasta parisuhteessa. Johdannon seuraava osio koostuu tutkimukseni metodologisten ratkaisujen esittelystä, jossa tutustutan lukijan narratiiviseen lähestymistapaan, queer-teoriaan ja marginaalisuuteen. Toisessa luvussa esittelen tutkimukseni aineiston ja käyttämäni analyysimenetelmät. Toinen luku päättyy tutkimukseni eettisten kysymysten pohdintaan. Kolmannessa luvussa kuvailen pro gradu-tutkimuksessani käyttämiäni termejä ja käsitteitä, kerron miksi olen päätenyt käyttämään juuri kyseisiä termejä sekä avaan väkivaltaa ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevaa käsitteistöä siltä osin kuin tutkimukseni sitä vaatii. Tässä luvussa kuvailen lisäksi parisuhdeväkivaltaa ilmiönä ja tuon esille sen monimuotoisuutta. Luvussa kolme perehdytän lukijat myös aineistoni kautta sukupuolinormatiivisuuden käsitteeseen ja sukupuolen moninaisuuteen sekä avaan tutkimukseni keskeisimmän käsitteen, transsukupuolisuuden. Neljännessä luvussa menen syvemmälle transsukupuolisten parisuhdeväkivalta kokemuksiin saamani aineiston perusteella ja erittelen transsukupuolisten kokemien parisuhdeväkivallan erityispiirteitä marginaaliteoriaan nojautuen. Luvussa tarkastelen sitä miten transsukupuoliset parisuhdeväkivallan uhrin sijoittuvat kaksoismarginaaliin ensin sukupuolivähemmistön edustajina ja sitten parisuhdeväkivallan uhreina. Neljäs luku pureutuu myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhdeväkivallan auttamistyön ongelmiin. Viidennessä ja viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni havaintoja ja esitän muutamia ideoita jatkotutkimukselle ja sosiaalityön kehittämiseksi.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Vaikka parisuhdeväkivaltaa aiheena on tutkittu paljon ja monipuolisesti, on parisuhdeväkivaltatutkimus perinteisesti keskittynyt vahvasti heterosuhteissa miesten naisille tekemän väkivallan tutkimukseen. Sen sijaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa ilmenevä väkivalta tuntuu usein edelleen olevan yhteiskunnallisissa keskusteluissa tabu. Oma kiinnostukseni tämän ilmiön tutkimiseen heräsikin alun perin siitä syystä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta on edelleen vaiettu aihe, jota on myös tutkittu vielä erittäin vähän. Myös sosiaali- ja terveysministeriön Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa (2010:5) tuodaan esiin tarve sellaiselle tutkimukselle, jossa tutkitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa parisuhdeväkivaltaa, sen yleisyyttä sekä väkivallan ennaltaehkäisyä ja väkivallan uhrien tukemista. Alkuperäinen suunnitelmani pro gradu-tutkimusta varten oli tutkia väkivaltaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa, mitään seksuaali- tai sukupuolivähemmistöä pois rajaamatta. Kokoon saamani aineisto koostui kuitenkin ainoastaan transsukupuolisten henkilöiden parisuhdeväkivaltakokemuksista, joten lopullisen tutkimuksen teemaksi kiteytyi heidän kertomuksensa. Vaikka olin aluksi yllättynyt siitä, että aineistoni koostui lopulta ainoastaan transsukupuolisten kokemuksista, voin näin jälkiviisaasti todeta sen olleen pelkästään positiivinen käänne: Sainhan aineistoni ansiosta käsiini jotain vielä ainutkertaisempaa kuin mitä tutkimusmatkani aluksi odotin ja siitä olen kaikille tarinansa kanssani jakaneille kiitollinen.

Pro Gradu tutkimukseni pääkysymys on, *millaista on transsukupuolisen kokema parisuhdeväkivalta?* Tämän tutkimukseni tarkoitus onkin tuoda näkyviin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta sekä valottaa transsukupuolisten väkivaltaisessa parisuhteessa elämisen ja siinä olemisen todellisuutta ja siinä ilmenevän väkivallan erityisyyttä. Tutkimuskysymystä tarkennan esittämällä kysymyksen siitä *millaisia ulottuvuuksia transsukupuolisuus tuo väkivallan kokemukseen?* Tarkastelen tutkimuksessani sitä millainen on heteronormatiivisuuden ja vallitsevien sukupuoliroolien sekä -käsitusten vaikutus transsukupuolisten kokemuksiin omasta sukupuolestaan ja parisuhdeväkivallasta. Lisäksi tutkimukseni tarkastelee väkivaltaiseen suhteeseen

seensa apua hakeneiden omakohtaisia kokemuksia avun hakemisesta, auttamisorganisaatioista ja niiden työntekijöiden suhtautumisesta avunhakijaan. Toinen tarkentava tutkimuskysymykseni onkin: *Osataanko sosiaali- ja väkivaltatyössä kohdata transsukupuolinen parisuhdeväkivallan uhri?* Näiden kysymysten pohjalta tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaali- terveydenhuollon palvelujen ja työntekijöiden asiantuntijuuden kehittämisessä. Tarkastelen aihetta parisuhdeväkivaltaa suhteessaan kokeneen näkökulmasta ja haluan saada kuuluviin nimenomaan hänen äänsä. Tästä johtuen keräämäni aineisto on tutkimuksessani runsaasti esillä.

1.2 Narratiivinen lähestymistapa

Narratiivisuudella on Hannu Heikkisen (2001) mukaan pitkät perinteet filosofiassa, kirjallisuustieteessä ja kielitieteessä. 1990-luvulla tapahtuneen narratiivisen käänteen seurauksena narratiivinen tutkimus levittäytyi muillekin tieteenaloille. Narratiivisuuden esiin tuleminen liittyi aikaan, jolloin tiedon- ja tiede-käsitykset kokivat muutoksen. Tuolloin huomattiin, että tietämisen prosessi perustuu suuresti kertomusten kuulemiseen ja niiden tuottamiseen. Tulkitsemme maailmaa jatkuvasti muotoutuvana kertomuksena, joka saa alkunsa ja liittyy aina uudelleen siihen kulttuurivarantoon, jota kutsumme tiedoksi. Myös oman identiteettimme rakentaminen tapahtuu narratiivisesti, koska vastaus kysymykseen, kuka minä olen, tuotetaan uudelleen päivittäin. (Heikkinen 2001, 116-118.) Kertomusten kautta ihmiset siis rakentavat identiteettiään ja tuottavat tietoa sekä itsestään että maailmasta (Heikkinen 2010, 145-147). Narratiivi -käsite tulee latinan kielestä, jonka substantiivi ”*narratio*” tarkoittaa kertomusta ja verbi ”*narrare*” kertomista. Englannin kielessä kantasanat ovat muuttuneet substantiiviksi ”*narrative*” ja verbiksi ”*narrate*”. Suomen kieleen ovat vakiintuneet käsitteet *tarina* (eng. story) ja *kertomus* (eng. narrative). (Heikkinen 2001, 116.)

Tarinankertominen on ihmisille luonnollinen piirre. Amia Lieblich, Rirka Tuval-Mashiasch ja Tamar Zilber (1998,7) toteavat, että kertomusten avulla ihmisen olemassaolo jäsentyy ja sille tarjoutuu muotoja, merkityksiä, sisältöjä ja selityksiä. Kertoessaan ihminen tavoittelee paitsi eheyttä, tasapainoa ja johdonmukaisuutta, myös jatkuvuutta ja pysyvyyttä omalle elämälleen. Vilma Hänninen (2000, 126) mukaan narratiiville ja narratiiviselle tutkimukselle ei ole selvärajaista ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää (ks. myös Päivi Vuokila-Oikkonen & Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen 2001, 40). Hänninen toteaaakin, että koska narratiiviselle tutkimukselle asetetut metodiset haasteet vaihtelevat tutkimusongelmien mukaan, ei ole edes mielekästä yrittää luoda narratiivisen tutkimuksen yhtenäistä metodista konseptia (Hänninen 2000, 75). Sana narratiivinen on moniselitteinen ja etenkin arkikielessä se saa monia merkityksiä. Laajimmassa merkityksessään sana narratiivinen sisältää kaiken puhutun ja kirjoitetun esittämisen. Toisaalta narratiivinen voidaan määrittää tarkoittamaan ainoastaan juonellista tarinan mallia, jolloin se voi merkitä sekä tarinan kirjoittamisen prosessia että itse tarinaa tuloksena.

Narratiivinen tutkimus on osa kielellistä tutkimusta. Narratiivisen tutkimuksen perustan muodostaa tarina. Tarina on ajallinen kokonaisuus, jossa juoni nitoo yhteen tarinan alun, keskikohdan ja lopun. Termi narratiivinen tai tarinallinen tutkimus viittaa kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärtämisen välineenä. (Hänninen 2000, 15.) Lieblich ym. (1998, 2-5) määrittelivät narratiivisella tutkimuksella viitattavan mihin tahansa tutkimukseen, jossa käytetään tai analysoidaan narratiivista materiaalia. Aineistona narratiivisessa tutkimuksessa käytetään kerronnallista/tarinallista materiaalia ja aineiston keräämiseen voidaan käyttää useita eri tapoja. Narratiivisen tutkimuksen tyypillisin aineisto on joukko kertomuksia. Tässä suhteessa oma tutkimukseni edustaa juuri narratiivisen tutkimuksen perinteisintä muotoa. Aineistoksi voi sisällyttää lisäksi myös ihmisten muita tuotoksia, kuten päiväkirjamerkintöjä, runoja tai piirustuksia, jotka kuvaavat ihmisen tarinaa (Vuokila-Oikkonen & Janhonen & Nikkonen 2001, 91).

Vaikka nykyisin narratiivisuus on levinnyt laajasti osaksi eri tieteenalojen tutkimusta, on narratiivisen tutkimuksen käsitteiden käyttö vielä vakiintumatonta ja epäyhtenäistä. Tämän sain todeta myös omaa tutkimusta tehdessäni kun tutustuin narratiivisuudesta kertovaan kirjallisuuteen: Tarinallinen tutkimus ei muodosta mitään yksiselitteistä teoreettismetodista rakennelmaa, vaan enemmänkin keskusteluverkoston, jota tarinan käsite yhdistää. Menetelmien tutkiminen ja hyödyntäminen vievät eteenpäin narratiivista tutkimusta. Kaikille menetelmille yhteinen piirre on kuitenkin tarinaan ja sen merkitysrakenteeseen kiinnittyminen. (Hänninen 2000, 16, 30.) Kenneth Gergenin (1999) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa ymmärretty tiedon tapa ja luonne on usein liitetty konstruktivistiseen ja postmoderniin tiedonkäsitteeseen, joissa tieto nähdään kertomusten kautta alati rakentuvana ja muuttuvana. Yhtä, kaikille yhteistä todellisuutta ei siis ole, vaan ihmiset rakentavat todellisuudet omissa mielissään ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tämä puolestaan johtaa relativismiin, jonka mukaan tieto nähdään postmodernissa ajattelussa kontekstuaalisena, aikaan ja paikkaan sidottuna. (Gergen 1999.) Tästä johtuen objektiivisen totuuden tavoittaminen edes tutkimuksessa ei ole mahdollista (Heikkinen 2010, 145–147). Tarinallisen tutkimuksen voidaankin ajatella olevan pluralistista, relativistista ja subjektiivista. Se ei pyri löytämään yhtä ainoaa oikeaa totuutta, vaan pyrkii moninaisuuteen ja kuvailemaan sekä selittämään ihmisten toimintaa niin kuin ihmiset ne haluavat itse kertoa. (Lieblich ym. 1998, 2.) Kertojien oman äänen korostaminen onkin yksi syy siihen, että halusin tehdä nimenomaan narratiivista tutkimusta.

Narratiiviselle tutkimuksellista ominaista on myös monitieteellisyys. Siinä kertomuksia tarkastelleen monista eri tieteenaloista käsin ja erilaisin näkemyksin myös tieteenalojen sisällä. Oma tutkimukseni paikantuu sosiaalitieteelliseen tutkimuskenttään, jossa perinteisesti ollaan kiinnostuneita nimenomaan elämäntutkimuksesta. Tutkimukseni aiheiston muodostavat kertomukset voidaan mielestäni lukea eräänlaisiksi elämäntutkimuksiksi, tarinoiksi kertojan elämän vaiheista. Hännisen (2000, 18) mukaan elämäntutkimuksessa tarinoiden katsotaan ilmentävän ihmisten kulttuurista todellisuutta eli sitä miten ihmiset ajattelevat, miten he toimivat ja miten heitä ympäröivä kulttuuri heihin vaikuttaa. Ihminen on aina sidoksissa häntä ympäröivään kulttuuriin ja siihen sosiaaliseen kontekstiin, jossa hän elää (Emt. 15). Tämä tarkoittaa, ettei ihmistä tai hänen kerto-

maansa tarinaa voi tarkastella erillään siitä kulttuurista, jossa ihminen elää. Onkin muis-tettava että tarinan kertojaan ja sitä kautta tarinaan vaikuttavat aina ympäröivän yhteis-kunnan arvot ja normit. Corinne Squire (2008) toteaa, että kokemuskokeisessa narratiivisessa tutkimuksessa tarinat nähdään yksilön keinona ymmärtää elämää ja kokemuksi-aan. Tarinoita tarkastellaan rekonstruktiona, joka kuvaa sitä kokemusta ja todellisuutta, jossa se on muodostunut. (Emt. 43–44.) Narratiivisella lähestymistavalla eli ”tarinalli-sella tutkimuksella” pyritään antamaan ääni tutkittavalle. Narratiivinen lähestymistapa pyrkii esiintuomaan tutkimukseen osallistuvien ihmisten omaa tapaa antaa asioille mer-kityksiä. Oletuksena narratiivisessa tutkimuksessa on, että näitä merkityksiä parhaiten välittävät ihmisten omat kertomukset. Tämän lisäksi narratiiveja voidaan käyttää ku-vaamaan erityisen alaryhmän elämäntyyliä sekä muutoin heidän kuulumatonta ääntään. (Lieblich ym. 1998, 2-5.) Koska tutkimukseni tarkoituksena on tuoda näkyviin niinkin marginaalisen ryhmän kuin transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemukset, on nar-ratiivinen lähestymistapa omiaan tähän tarkoitukseen. Aineistolähtöisessä analyysissä ohjenuoran muodostavat dialogisuus ja tutkijan avoimuus aineistosta nouseville merki-tyksille. Tarinallinen lähestymistapa tarkastelee ihmistä kokonaisuutena samalla kunni-oittaen ihmisen ainutlaatuisuutta. Tähän olen pyrkinyt myös omassa tutkimuksessani. Narratiivinen lähestymistapa on kiinnostunut juuri niistä asioista, jotka ovat ihmiselle tärkeitä ja merkityksellisiä, joten narratiivisella lähestymistavalla voi myös auttaa ihmis-tä reflektomaan omaa elämäänsä (Hänninen 2000, 34 ks. myös Juha Perttula 2008, 142). Haluankin uskoa, että tutkimukseeni osallistuminen on tuonut kirjoittajille uuden-laisen mahdollisuuden peilata omia kokemuksiaan.

Kvalitatiivisen tutkimuksen kiinnostus kohdistuu Jorma Kanasen (2008) mukaan merki-tyksiin eli siihen miten ja millaisena ihmiset kokevat ympäröivän maailman (Kananen 2008, 25). Tuo johtoajatus näkyy myös omassa tutkimuksessani, jossa olen kiinnostunut siitä millaisena parisuhdeväkivalta näyttäytyy transsukupuolisten parisuhteissa ja miten he sen kokevat transsukupuolisina ihmisinä. Laadullinen tutkimus on David Grayn (2009, 166) sanoin hyvin kontekstisidonnaista, koska sen tutkimusaineisto kerätään elä-västä elämästä. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tämän tutkimukseni tuottamia tuloksia voida suoraan yleistää koskemaan kaikkia transsukupuolisia ja heidän parisuhteitaan. Tutki-mukseni aineisto koostuu hyvin pienestä osasta itsensä transsukupuolisiksi tuntevien

ihmisten kokemuksista parisuhteista ja parisuhdeväkivallasta, eivätkä heidän kokemukseensa näin ollen ole välttämättä samanlaisia kuin niiden transsukupuolisten, jotka eivät tähän tutkimukseeni ole päätyneet. En näe sitä kuitenkaan ongelmana, koska narratiivinen tutkimus perustuu juuri uuteen käsitykseen tiedosta, jolla ei pyritäkään yleistykseen (ks. Freema Elbaz-Luwisch 1997, 76). Myös Egon G. Guba ja Yvonna S. Lincoln (1996, 87) pitävät yleistämistä laadullisessa tutkimuksessa mahdottomana, koska ihmisen käyttäytyminen on aina riippuvaista ajasta, paikasta ja koko kontekstista. Tieteenfilosofiseen relativismiin tukeutuen voidaan ajatella, että eri yksilöillä on oma kokemukseensa ja totuutensa (ks. esim. Steiner Kvale (1989, 76). Myöskään Perttulan (2008, 154) mukaan kokemuksen tutkimuksessa ei yleensä tavoitella yleispätevää ymmärrystä kohteesta vaan keskitytään juuri tutkittavien kokemuksiin, ilman että niiden pohjalta muodostuneen ymmärryksen väitettäisiin koskevan muita vastaavassa tilanteessa eläviä.

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009, 86) muistuttavat, että koska laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on kuvata, ymmärtää tai tulkita ilmiöitä sen sijaan, että pyritäisiin tilastolliseen yleistettävyyteen, on tutkimukseen tärkeää valita ihmisiä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä tai heillä on omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Kokemuspohjaista tutkimusta varten tutkijan tulee etsiä ihmisiä, joiden yksilölliset elämäntilanteet vastaavat riittävästi tutkimusintressiä tai tutkimukseen voi myös satunnaisen osallistujien valinnan sijasta etsiä osallistujia, joiden kokemukset ovat tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavia (Perttula 2008, 153). Jari Eskola ja Jaana Vastamäki (2010, 27) esittävät, että haastatteluun suostumisen syynä on usein halu tuoda esiin mielipiteitään ja saada oma äänensä kuuluviin, jopa päätöksentekijöille asti. Myös tähän tutkimukseeni osallistuneet kertoivat kokeneensa aiheen tärkeäksi ja olivat sen vuoksi motivoituneita kirjoittamaan väkivaltakokemuksistaan.

Tässä tutkimuksessa ymmärränkin tiedon relativistisena ja kokemuksellisenä: ei ole olemassa vain yhtä ainoaa totuutta transsukupuolisten kokemasta väkivallasta, vaan erilaisia kertomuksia, jotka antavat omanlaisensa näkökulman tähän tutkittavaan ilmiöön. Toisin sanoen koko tarinaa tyhjentävästi ei voida koskaan kertoa. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen avulla ei uskotakaan päästävän vain yhteen objektiiviseen totuuteen. Voidaan siis todeta, että tämän tutkimuksen lopputuloksena ei tavoiteta yleispätevää

totuutta siitä, millaista transsukupuolisten kokema väkivalta on tai miten he sen kokevat. Sen sijaan tutkimuksessa mukana olevat kertomukset valottavat asetettuja tutkimuskysymyksiä kukin omalla tavallaan.

Tapa, jolla henkilö kertoo tarinaansa eli se mitä hän kertomuksessaan painottaa tai mitä mahdollisesti jättää kertomatta, kertoo samalla jotain kertojasta ihmisenä. Samalla se kertoo siitä miten kertoja kokee tulleen kaltoin tai hyvin kohdelluksi ihmisenä. Tällaisen syvällisen analysoinnin avulla on mahdollista päästä käsiksi yhteiskuntamme epäkohtiin, kuten tässä tutkimuksessanikin myöhemmin tulee ilmi. Merja Laitisen ja Tuula Uusitalon (2008) mukaan myös tutkijan omat ominaisuudet korostuvat narratiivisessa tutkimuksessa. Heidän mukaansa sellaiset tekijät, kuten tutkijan ikä, sukupuoli, persoonallisuus ja elämäntarina vaikuttavat tutkimuksen rakentumiseen. Toisin sanoen tutkija voi siis tiedostaen tai tiedostamattaan ohjailla tutkimustaan asettamalla kertomuksille toiveita siitä mitä niistä haluaa kuulla. (Emt. 110-115, 137.) Tarkemmin omaa tutkijaposisiotani tulen tarkastelemaan tutkimukseni aineistoa ja eettisyyttä kuvaavassa luvussa.

Narratiivinen tutkimus on saanut osakseen myös kritiikkiä, jonka mukaan narratiivisessa tutkimuksessa saatetaan tehdä liian voimakkaita olettamuksia koskien kokemusten narratiivista jäsentymistä. Tällä viitataan siihen, että narratiivista tutkimusta tehdessä ei aina muisteta riittävän hyvin ottaa huomioon tarinoiden monisyisyyttä ja rikkonaisuutta. (Hänninen 2010, 175.) Hännisen (2000, 21–22, 58) tarinallisen kiertokulun teorian mukaan ihminen rakentaa sisäistä tarinaansa prosessinomaisesti tulkitsemalla oman elämänsä tapahtumia ja situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla (Emt. 21). Ajallisesti sisäinen tarina voi siis olla jo päättynyt tai koskea tulevaa, jolloin sitä voidaan kutsua tarinalliseksi projektiksi. Tarinallisessa lähestymistavassa nykyhetkeä tarkastellaan pisteenä, jossa on läsnä menneisyys ja tulevaisuus. Menneisyyden tapahtumat ja tulevaisuuden ennakointi luovat merkitystä nykyhetkelle. (Hänninen 2000.) Omassa aineistossani suurin osa tarinoista sijoittui menneisyyteen minkä lisäksi kirjoittajat kertoivat ajatuksiaan myös nykyhetkestä sekä odotuksiaan tulevaisuudesta. Heikkisen (2010,148) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa käytetty aineisto voi yksinkertaisimmillaan olla mikä ta-

hansa kerrontaan perustuva aineisto, jonka ei edes tarvitse olla juonellisesti eheä kertomus. Se, että aineistolta ei vaadita juonellisesti täydellistä eheyttä tarkoittaa omassa tutkimuksessani sitä, että voin hyvällä omalla tunnolla ottaa tutkimukseeni mukaan myös sen saamani kertomuksen, joka ei rakenteeltaan mukaile perinteisiä tarinalle asetettuja vaatimuksia selvine alkuineen ja loppuineen vaan kertoo parisuhdeväkivallan kanssa elämisestä ehkä hieman kaoottisella mutta sitäkin kuvaavammalla tavalla.

1.3 Queer-tutkimus

Sosiaalityön tutkimuksen ohella tutkimukseni kiinnittyy queer-tutkimuksen kenttään. Queer-tutkimukseksi kutsutaan tutkimuksen alaa, joka keskittyy erilaisiin teemoihin, jotka kuuluvat queer-teeman alle. Suomen queer-tutkimuksen seura määrittelee queer-tutkimuksen kriittiseksi sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimukseksi, esimerkiksi lesbo-, homo-, trans- ja bi-tutkimukseksi sekä heteroseksuaalisuuden ja heteronormatiivisuuden, eli vallitsevan kaksijakoisen sukupuolikäsityksen tutkimukseksi. Queer-tutkimus (queer-studies) tarkastelee kriittisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta. Käsite ”Queer” tulee englannista ja Marja Kaskisaari (2000) kääntää sen tarkoittamaan outoa, omituista, poikkeavaa tai ainokaista. Queer-tutkimuksen tutkimuskohteita ovat seksuaalisuuden eri muodot, erityisesti sen ei-normatiiviset muodot sekä erilaisten kulttuuristen seksuaalisuutta määrittävien normien, kuten heteronormatiivisuuden tunnistaminen sekä dekonstruktio. Erityisesti queer-tutkimus painottaa lesbo- homo- ja biseksuaalisuuden tutkimusta. Se pyrkii hahmottamaan seksuaalisia normeja tuottavia representaatioita, diskursseja ja ideologioita.

Homo- ja lesbotutkimusta on Suomessa tehty jo 1980-luvulla, bi-seksuaalisuuden tutkimusta vasta myöhemmin. Näissä tutkimuksissa homoutta ja sen representaatioita tutkitaan perinteisiä sukupuoli- ja seksuaalikäsityksiä mukaillen. 1990-luvulla yleistyneen queer-tutkimuksen näkökulma seksuaalisuuteen on edellä mainittuja kriittisempi. Esimerkiksi Pia Hekanaho (2006, 112-117) ja Sanna Karkulehto (2006, 123-131) kirjoitta-

vat queer-teorian lähtevän ajatuksesta, että seksuaalisuus on sosiaalisesti konstruoitu, mikä tarkoittaa että sekä sukupuoli että seksuaalisuus tuotetaan sosiaalisissa diskursseissa ja performatioissa. Queer-tutkimus on monitieteellinen näkökulma seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen. Queer-tutkimus ei ole itsenäisessä asemassa, vaan sitä käytetään humanististen ja yhteiskunnallisten tieteiden aloilla ja sosiologian piirissä. (ks. esimerkiksi Wickman Jan 2010.)

Tyypillisimmillään queer-teoria on heteronormatiivisen seksuaalisuuden kritiikkiä, johon sisältyy normatiivien rajojen ylittäminen, sukupuolten kaksijäsenisyyden kritiikki ja dekonstruktio. Queer-teoria kyseenalaistaa lähtökohtaisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden merkitsemiä identiteettikategorioita. Näin queer asettuu Sally O’Driscollin (1996, 31-36) mukaan tarkoittamaan tavanomaisten seksuaalisuuden rajojen ylittämisen problematiikkaa ilman jonkinlaisen seksuaalisuuden identiteetin rakennuspyrkimyksiä. Queer-teorian on tulkittu merkitsevän niitä harmaita alueita, joita homo-hetero-erottelu ei huomioi. Queer-teoria kyseenalaistaa normaalia. Lasse Kekin (1999, 204) mukaan queer-teoria on ennen kaikkea kriittinen teoria, joka pyrkii purkamaan homo/hetero-käsitteitä. Tuija Pulkkinen (1998) mukaan queer-teoria vapautuu perinteisestä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistö keskustelusta. Hänen mukaansa sukupuolia voi sekoittaa keskenään, ja jokainen voi valita sen sekoituksen, mikä eniten miellyttää.

Judith Butler (1990) nimeää *heteromatriisiksi* tavan, jolla kulttuurimme asettaa etusijalle heteroseksuaalisuuden muihin seksuaalisuuden muotoihin nähden. Heteroseksuaalisuus näyttäytyy tällöin ainoana oikeana vaihtoehtona. Muista seksuaalisuuksista ja sukupuolista muotoutuu näin ollen näkymätön vähemmistö. (Pulkkinen, 1998, 160.) Queer-teorian taustalla vaikuttava postmoderni ajattelu ei pyri vastaamaan ontologisiin kysymyksiin, kuten mitä on homoseksuaalisuus, vaan kysyy, *miten diskurssi homoseksuaalisuudesta on rakennettu, ja miten se vaikuttaa käsityksiimme homoseksuaalisuudesta*. (Kekki 1999, 204, kts. myös Pulkkinen 1998.) Toisin sanoen kysytään, miten ihmisestä on tullut seksuaalinen ja sukupuolitettu. Lisäksi queer-teoria kyseenalaistaa subjektin identiteetin. (Kaskisaari 2000, 13.) Lisäksi teoria pyrkii kyseenalaistamaan yhte-

näisen homo- tai lesboidentiteetin. (Kekki 1999, 205). Tässä suhteessa queer-teoria muistuttaa sosiaalista konstruktionismia, koska se esille nostaa ihmisen itselleen antamia merkityksiä. Se ei myöskään yritä yleistää ja etsiä yhtä oikeaa totuutta, vaan pyrkii avaamaan käsitteitä ja käsitteiden merkityksiä. Queer-teoria kumoaa normaalin ja epänormaalin kaksijakoisuutta vastustamalla ajatusta normaalista identiteetistä, joka samalla pyrkii sulkemaan pois epänormaalin. Kaskisaaren (2000) mukaan queer-teoriaa käyttäen sukupuoliutettu ja omakerrallinen subjekti saadaan ulos marginaalista osaksi yhteiskunnallisen keskustelun keskustaa. Kaskisaari puhuu myös emansipatorisesta subjektista, jonka avulla pyritään pohtimaan sitä, miten seksuaalivähemmistöt saataisiin näkyviksi. Kaskisaari (2000, 25, 33.) Mielestäni Kaskisaaren emansipatorisen subjektin käsitettä voidaan käyttää myös sukupuolivähemmistöjen näkyviin saamiseksi.

Sukupuolten ja seksuaalisuuksien tutkimuksessa tapahtui uusi käänne 1990-luvun edetessä, kun tutkijat alkoivat pohtia kysymyksiä homo- ja lesboseksuaalisuuksien suhteesta toisiinsa sekä niitä ympäröivään heteroseksuaalisuuteen (Hekanaho 2007, 144). Varsinaisena queer-teorian synnyinvuotena on yleisesti pidetty vuotta 1990, jolloin perustettiin Queer Nation –niminen sukupuoli vähemmistöjen aktivistiryhmä Yhdysvalloissa, ja jolloin ilmestyivät Judith Butlerin *Gender Trouble* ja Eve Kosofsky Sedgwickin *Epistemology of the Closet*. Queer-tutkimus tarkastelee kriittisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta tai paremminkin sukupuolia ja seksuaalisuuksia. Perusajatuksena queer-teoriassa on nostaa näkyviin ja haastaa luonnollisena pidetty vastapari-ajattelu, kuten mies/nainen tai homo/hetero –jako. Queer-teoriassa olennaisena osana ovat biologisen ja sosiaalisen sukupuolen kategoriat sekä halun suhde niihin. Tutkimuskohteena queer-teoriassa ovat seksuaalisuuden eri muodot ja seksuaalisuutta määrittävien normien, kuten heteronormatiivisuuden tunnistaminen ja purkaminen. Tarkastelemalla transsukupuolisuutta, oma tutkimukseni tuo näkyviin sen, miten voimakas ja arkielämässä kyseenalaistamaton on yhteiskunnassamme vallitseva oletus kahdesta luonnollisesta ja pysyvästä sukupuolesta, miehestä ja naisesta. Queer-teorian mukaan sukupuoli ja seksuaalisuus rakennetaan sosiaalisessa toiminnassa. Ne tuotetaan sosiaalisissa diskursseissa ja performansseissa eli esimerkiksi sanoissa tai eleissä, jotka ovat yhteisesti ymmärrettyjä. Omassa tutkimuksessani sukupuolen sosiaalinen rakentuminen näkyy ensinnäkin transihmisten lapsuuden ja nuoruuden aikaisissa sukupuoleen sosiaalistamisen kokemuksina sekä keinoissa, joilla he myöhemmin ilmentävät joko itsensä kokemaa tai ympäristönsä odottamaa sukupuolta.

1.4 Marginaalisuus

Marginaalisuus -sana on peräisin latinasta ja tarkoittaa reunaa tai rajaa (Helne 2002, 70). Helnen (2002, 170-172) mukaan marginaalisuus voidaan käsittää reunalle ajamiseksi tai ajautumiseksi, muttei reunan yli joutumiseksi. Syrjäytymistä on mahdollista käyttää marginaalisuuden suomenkielisenä vastineena, vaikka marginaalisuus on ymmärrettävissä laajemmin ja vähemmän kielteisesti kuin syrjäytyminen. Suomalaisessa keskustelussa syrjäytyminen käsitetään usein eksluusioksi eli ulossulkemiseksi, joka tarkoittaa ulkopuolelle työntämistä tai jo ulkopuolella olevan siellä edelleen pitämistä. Näin ollen ekslusiivinen yhteiskunta voidaan siis jakaa kolmeen kehään: inklusion sisäpiiriin, inklusion ulkopiiriin (marginaalisuus, syrjäytyminen) ja eklusion piiriin (ulossuljetut, ”toiset”). (Emt. 170–172.) Marginaalikeskustelun katsotaan usein saaneen alkunsa 1980-luvulla käydyn köyhyystutkimukseen liittyneestä syrjäytymiskeskustelusta. Erityisesti suomalaista syrjäytymiskeskustelua on leimannut ajatus syrjäytymisen prosessin passiivisuudesta eli siitä että syrjäytyneeksi joudutaan tai ajaudutaan, ilman kokemusta elämänhallinnasta. (Granfelt 1998,80.)

Bradley Cullenin ja Michael Pretesin (2000, 1-2.) mukaan marginaaliajattelu perustuu olettamukselle, että on olemassa keskus ja sitä ympäröivä ulkopuolinen alue, marginaali. Jokainen yhteiskunta ja yhteisö määrittää sen mitä tai ketä keskustaan kuuluu ja sitä kautta myös marginaaliin sijoittuvat. Määriteltäessä joku tai jotkut marginaaliin käytetään valtaa johonkin. Anja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (2004, 10–13) toteavat, että marginaaleja määriteltessä muodostetaan käsitystä siitä, keitä ovat ”me” ja ”ne”, tuotetaan identiteettejä itselle ja toisille sekä määritellään kunkin aseman mukaiset oikeudet ja velvollisuudet. Marginaali määrittyy aina suhteessa keskukseen, josta se on syrjässä ja johon suhteessa se on toiseutta. Marginaalit eivät ole paikallisesti syrjässä vaan ne ovat syrjässä suhteessa keskuksiin. (Emt.) Helne (2002, 78) puolestaan huomauttaa, että syrjäytymiskeskustelu on keskittynyt tarkastelemaan reunoja unohtaen keskustan, josta reunalle joudutaan. Kun puhumme muista tai toisista, puhumme samal-

la meistä tai ensimmäisyydestä. Toiseuden määrittelyssä onkin perimmältään kyse oman identiteetin rajaamisesta ja vahvistamisesta sekä samalla samuuden ja yhteisten piirteiden kieltämisestä niiltä, jotka määritellään toisiksi. Pulmalliseksi tällaisen ensimmäisyyden ja toiseuden luokittelemisen tekee sen kaksinapaisuus, joka on liian kapea monimuotoisuuden määrittelyyn: Puhuttaessa toiseudesta viitataan usein esimerkiksi etnisen ryhmän keskimääräiseen edustajaan ja oletetaan helposti ”muiden” ryhmän olevan omaa ryhmää yhtenäisempi joukko, vaikka omalla puolella moninaisuutta pidetään itsestään selvänä. Olli Löytty (2005, 9-12.) toteaaakin, että toiseuden käyttöön analyttisena apuvälineenä liittyikin pyrkimys osoittaa ja purkaa toiseuttavia, alistavia ja poissulkevia vastakohtaisuuksia (Emt.). Marginaalisuudesta puhuttaessa onkin tärkeää muistaa, että samalla kun se tuottaa tietoa marginaalista ja marginaalissa elämisestä, tuottaa se samalla myös tietoa yhteiskunnasta. Vaikka on tärkeää tarkastella marginaalissa olevien suhdetta yhteiskuntaan ja sen keskusta, merkittävämpää saattaa olla tarkastella sitä, miten yhteiskunta ja sen keskusta suhtautuvat marginaalissa oleviin.

Tapio Kuure (1996, 8, 12) sen sijaan on ajatellut marginaalisuutta myös limittäisenä ja alati liikkeessä olevana rajatilana. Oltiin marginaalin rakenteesta mitä mieltä tahansa yhteistä näille käsitteille on se, että molemmat mieltävät marginaalin ja marginaalisuuden joksikin valtavirrasta poikkeavaksi. (Emt. 12) Vaikka marginaalisuus on eron tekemistä, ei se välttämättä merkitse eron tekemistä negatiivisessa mielessä vaan marginaalisuus ja marginaalissa oleminen voidaan nähdä voimavarana ja ihmisen omaehtoisena valintana. Marginaalisuudesta on mahdollista löytää uusia reittejä ja mahdollisuuksia (Helne 2002, 100–101) ja marginaalista käsin voi avautua uusia näkökulmia yhteiskuntaan ja omaan elämään (Granfelt 1998, 82). Myös Kirsi Juhilan (2006, 104–105) mukaan marginaalisuus on erilaisuutta mutta ei huonommuutta ja että esimerkiksi boheemi taiteilija voi kokea kuuluvansa marginaaliin vaikka hänen tilanteeseensa ei liittyisi huono-osaisuutta. Marginaalisuudesta puhuttaessa onkin tärkeää muistaa, että marginaaliin voi hakeutua ja sijoittua myös täysin vapaaehtoisesti ja esimerkiksi jotkut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajat haluavat määritellä itsensä marginaaliin vastapuheena keskustan ”normaalille” ja vallitsevan normin mukaiselle olemisen mallille.

Ennen kaikkea marginaalisuuden käsitteellä määritellään toiseutta, sillä marginaaliin sijoittuvat määritellään toiseksi (Helne 2000, 186). Susanna Hyvärin (2001, 73-74) mukaan marginaalisuudesta seuraa sosiaalinen paikattomuus, koska marginaaliin sijoittuva ihminen ei kuulu mihinkään vaan on tullut sysätyksi ulos sosiaalisesta ja kulttuurisesta yhteisöstä. En voi olla aivan samaa mieltä Hyvärin kanssa siitä, etteivät marginaaliin sijoittuvat kuuluisi sosiaalisesti mihinkään, sillä vaikka esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat hetero- ja cisnormatiivisen yhteiskunnan (eli yhteiskunnan, jossa jokaisen tulisi olla heteroseksuaaleja ja cis-sukupuolisia, eli ei transsukupuolisia) reunailla, muodostavat he keskenään tiiviitakin yhteisöjä. En myöskään sijoittaisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä pelkästään marginaaliin kuuluviksi, sillä ihminen voi sijoittua yhdellä elämänalueellaan keskustaan ja jollain toisella marginaaliin, mikä tarkoittaa että ihminen voi esimerkiksi edustaa keskustaa keskiluokkaisena yhteiskunnan jäsenenä, mutta kuulua samaan aikaan sukupuolivähemmistön edustajana marginaaliin. Toisaalta ihminen voi sijoittua samanaikaisesti moninkertaiseen marginaaliin esimerkiksi sukupuolivähemmistön edustaja ja parisuhteessaan väkivaltaa kokevana. Tätä moninkertaisen marginaalisuuden problematiikkaa käsittelen laajemmin myöhemmin tutkimuksessani.

Tieto marginaalisuudesta ja marginaalissa elämisen todellisuudesta paikantuu marginaaliin ja marginaalissa eläviin ihmisiin. Marginaalissa syntyy niin sanottua toista tietoa, joka perustuu arjen kokemuksiin marginaalin sisällä. (Juhila 2006, 105–106.) Marginaalista saatava toinen tieto on luonteeltaan yksityiskohtaista, paikallista, paljastavaa, ihmettelevää ja kokemukseen perustuvaa. Se haastaa ja täydentää Sakari Hännisen, Jouko Karjalaisen ja Tuukka Lahden (2005, 4) mukaan virallista tietoa, joka pyrkii esittämään julkista totuutta ja on luonteeltaan yleiskatsauksellista. Marginaaleista nousevan toisen tiedon tarkastelussa on mielenkiintoista se, millaista tietoa se tuottaa keskukselta (Jokinen ym. 2004, 9). Koska marginaalisuuden paikat vaihtelevat (Juhila 2006, 106) ja koska marginaaleissa olevia ryhmiä on monia ja heidän suhteensa keskuksiin vaihtelevat (Jokinen ym. 2004, 12-13) on marginaaleissa syntyvä toinen tieto moninaista. Jukka Törrösen (2005, 15, 21) mukaan toista tietoa tuottavaa tutkimusta voidaan tehdä kahdella tavalla; joko analysoimalla virallista tietoa tai esiintuomalla marginaalissa elävien kokemuksia. Toista tietoa sisältävää tutkimusta tuotetaan lähellä tutkittavia ja toista tie-

toa sisältävää tutkimusaineistoa voi kerätä havainnoimalla, haastattelemalla tai tekstiaineistoa analysoimalla. (Emt.15, 21.) Omassa tutkimuksessani toista tietoa tuotetaan analysoimalla transsukupuolisten kirjoituksia kokemastaan parisuhdeväkivallasta.

2 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA EETTINEN POHDINTA

Tieteellisellä tutkimuksella tuotetaan maailmasta ja sen ilmiöistä tulkintoja pyrkien luomaan merkitysjärjestelmiä, lainalaisuuksia ja merkityksiä kohteille. Tutkimuksen ja etiikan yhteys on kahtalainen: toisaalta tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin ja toisaalta taas tutkijan eettiset näkemykset vaikuttavat tutkijan tieteellisessä työssään tekemiin ratkaisuihin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125.) Anu Puusa ja Pauli Juuti (2011, 11-12) vertaavat osuvasti tieteellistä tutkimusta mysteeriin, mikä tutkijan on ratkaistava ja tuotettava sillä tavoin tutkimuksellaan uutta tietoa. Se, millaisia tutkimusmenetelmiä tämän mysteerin ratkaisemiseen kannattaa käyttää ja millaisilla menetelmillä tutkimuskysymyksiin saadaan paras vastaus, riippuu tutkimustehtävästä. Metodien tulee sopia tutkittavaan ilmiöön ja siitä määräytyvään teoreettiseen viitekehykseen (Alasuutari, 2001, 82). Aineiston tyypin ja keruumenetelmän määrittelee tutkittava ilmiö ja siitä määräytyvä teoreettinen viitekehys. Tämän lisäksi myös aineisto vaikuttaa siihen, millaisen teoreettisen viitekehyksen ja metodologian tutkimukseen voi ottaa. (Alasuutari 2001, 84-85.) Eija Syrjäläisen, Ari Erosen ja Veli-Matti Värin (2007, 7) mukaan tutkijan on kuitenkin hyvä pitää mielessä, että usein eri tutkimusotteet ja lähestymistavat limittyvät toisiinsa ja saattavat mennä jopa päällekkäin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimusmenetelmän tärkeyttä tutkimuksen onnistumisen kannalta voisi väheksyä: Ilman selkeää tutkimusmetodia tutkimus saattaa muodostua tutkijan omien päätelmien todisteluksi (Alasuutari 2001,82).

2.1 Tutkimuksen aineisto

Aineistonkeräystapaa pohtiessani harkitsin myös aineiston kokoamista valmiita aineistoja hyödyntäen. Tässä ajatuksessa aineistoni olisi koostunut internetin keskustelupalstojen keskusteluista tai blogikirjoituksista. Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan ollut toteuttamiskelpoinen, sillä tutkimuksen asetteluani vastaavia keskusteluja tai blogikir-

joituksia ei ollut saatavilla tai ainakaan minä en niitä löytänyt. Niinpä jo tutkimukseni alkumetreiltä asti minulle selkeytyi ajatus siitä, että käyttäisin aineiston keräämisen tapana kirjoituspyyntöä. Päädyin tähän aineistonkeruu vaihtoehtoon sen vuoksi, että kirjoituspyynnön kautta uskoin tavoittavani parhaiten tavoittelemani kohderyhmän ja koska otaksuin kirjoituspyynnön olevan myös tutkimukseen osallistujien kannalta kaikkein helpoin ja tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi myös kaikkein kivuttomin tapa osallistua. Julkaisin kirjoituspyyntöni (ks. liite 1) ensimmäisen kerran alkuvuodesta 2011 Seta:n verkkosivuilla olevalla keskustelufoorumilla sekä lähetin kirjoituspyyntöni Seta:n jäsenjärjestöjen ja Ensi- ja turvakotien Liiton jäsenyhdistysten ja yhteistyökumppaneiden sähköpostilistoille.

Kun kirjoituspyyntöni ei tuottanut yhtään vastausta, lisäsin aineistonkeräyspyyntöni mahdollisuuden osallistua puhelinhaastatteluun ja lähetin sen toisen kerran (ks. liite 2). Sähköisen levittämisen lisäksi tietoa tutkimuksestani ja aineistokeräyspyynnöstäni levitettiin nyt myös Väkipolttajien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta – keskustelutilaisuudessa Helsingin yliopistolla 20.10.2011. Rajasin tietoisesti kirjoituspyyntöni julkaisemisen näille foorumeille, sillä halusin parhaalla mahdollisella tavalla tavoittaa juuri ne henkilöt joita tutkimukseni koski, sekä välttää asiattomia yhteydenottoja, joita tutkimukseni aihe mahdollisesti voisi aikaansaada. Aineistonkeräyspyynnössä kerroin tekeväni tutkimusta sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöjen parisuhteissaan kokemasta väkivallasta ja pyysin vastaajia kertomaan vapaamuotoisesti parisuhdeväkivallan kokemuksistaan. Vastanotin neljä kirjoitusta, kaikki sähköpostin välityksellä. Kertomuksensa kirjoittaneista kolme oli saanut aineistonkeräyspyyntöni jonkin edellä mainituiden sähköpostilistojen välityksellä ja yksi jostain muuta kautta. Kirjoittajien anonymiteetin suojaamiseksi en erittele tarkemmin sitä minkä sähköpostilistojen tai tahojen kautta kirjoituspyyntöni heidät oli tavoittanut.

Lopulta pro gradu-tutkimukseni aineisto koostui neljän eri transsukupuolisen henkilön kirjoittamista väkivallankokemuksistaan. Saamani kirjoitelmat vaihtelevat pituudeltaan kahdesta yhdeksään sivuun. Aineisto ei ole sivumäärällisesti laaja, mikä on laadulliselle

tutkimukselle melko tyypillistä. Sen sijaan aineisto mahdollistaa sen mitä siltä tässä tutkimuksessani halusinkin, eli transsukupuolisten parisuhdeväkivallan kokemusten kuvaamisen. Aineiston pienuus ei myöskään ollut yllätys, sillä olin tietoisena parisuhdeväkivaltaa kokeneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajien marginaalisesta lukumäärästä varautunut siihen, että tutkimukseni aineisto ei tule olemaan kovin suuri. Lisäksi tiedostin myös sen, että valitsemani aiheen arkuus rajoittaisi saamiani vastauksia. En kuitenkaan ollut huolissani aineistoni koon vuoksi, sillä myös määrällisesti suppea aineisto voi tuottaa loputtomasti erilaisia tulkintoja riippuen tutkijasta ja analyysimenetelmästä. Ja näin myös kävi.

Hain aineistonkeräyspyynnössäni kertomuksia kaikilta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajilta, joten yllätyin siitä, että kaikki neljä tarinaa ovat transsukupuolisten ihmisten kertomuksia kokemastaan parisuhdeväkivallasta. Kasaan saamani aineiston kokoon olen tyytyväinen, sillä hyvin tietoisena tutkimusaiheeni arkuudesta uskalsin odottaa vain muutamaa kirjoitusta. Sen sijaan aineistoni koostuminen pelkästään transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksista yllätti minut täysin, sillä tutkimusta aloittaessani olettamukseni oli että suurin osa tutkimukseeni osallistuvista edustaisi seksuaalivähemmistöjä eli homo- lesbo- tai bi-seksuaaleiksi itsensä kokevia. Aineistoni koostuminen pelkästään transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksista sen sijaan että se kattaisi kaikkien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajien kokemukset parisuhdeväkivallasta, ei jäänyt kuitenkaan harmittamaan, sillä sainhan aivan ainutlaatuisen mahdollisuuden tutustua transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksiin.

2.2 Aineiston analyysin esittely

Aineistoon perehtymisen aloitin lukemalla jokaisen saamani kirjoituksen heti niiden saavuttua. Olin niin innoissani saamistani vastauksesta ja siitä että tutkimukseni pääsis nyt kunnolla käyntiin, että ensimmäistä tekstiä lukiessani en malttanut edes tulostaa sitä ensin paperille vaan luin kertomuksen suoraan sähköpostistani. Jo ensimmäisen kerto-

muksen alusta asti oli selvää että lukukokemuksestani ei tulisi niitä kaikkein kevyimpiä. Vaikka tutkimusaiheeni perusteella en odottanutkaan mitään niin sanottua kevyttä iltalukemista, yllätyin siitä miten rankkoja ja kaunistelemattomia kertomuksia kanssani halettiin jakaa. Kirjoittajien kuvaamat kokemukset koskettivat minua kovasti ja niiden lukeminen aikaan sai monenlaisia tuntemuksia ja ajatuksia, päällimmäisenä kuitenkin ehkä ajatuksen siitä, että joku on todellakin joutunut kokemaan jotain näin kauheaa.

Tarinoita voi lähestyä monella tavalla. Ja koska kokemuskeskeinen narratiivinen tutkimus ei tarjoa selviä ohjeita vaan ainoastaan käsitteellisen viitekehyksen (Squire 2008, 41–42), pyrin käyttämään aineistoni lukemisessa erilaisia lukutapoja mahdollisimman kattavan analyysin aikaansaamiseksi. Matti Hyvärinen (1998) määrittää kaksi erilaista lukutavan määritelmää, joista ensimmäinen viittaa siihen mitä ja miten tietoisia kysymyksiä tutkija aineistolle tekee ja toisella viitataan tapaan jolla edellä mainittuihin kysymyksiin pyritään vastaamaan. (Emt.311.) Aloitin varsinaisen aineistoni analysointivaiheen sen jälkeen, kun olin saanut kokoon neljä tarinaa parisuhdeväkivallasta kirjoituspyyntöni aikarajan umpeuduttua. Ensimmäinen aineiston lukutapani mukaili sisälönanalyysiä: Donald E. Polkinghorne (1995, 12–13) jakaa narratiivisen tutkimuksen *narratiivien analyysiin* ja *narratiiviseen analyysiin*. Narratiivisessa analyysissä tutkija rakentaa kuvattujen tapahtumien perusteella juonellisen kertomuksen. (Emt. 12–13) Raija Erkkilän (2005, 200) mukaan narratiivien tutkimuksessa kiinnitetään huomiota kertomisen muotoon, tekstiin tai puhuntaan sellaisenaan. Narratiivien analyysissä tutkija kokoaa kertomuksista koostuvan aineiston, josta hän nostaa esiin teemoja ja luokitteluja joko teorialähtöisesti tai aineistolähtöisesti. (Polkinghorne (1995, 12–13) Narratiivien analyysissä tavoitteena on etsiä tarinoista yhteisiä elementtejä, jonka vuoksi narratiivien analyysi sopii hyvin oman tutkimukseni tavoitteeseen.

Tutustuin teksteihin ensin lukemalla ne läpi useaan kertaan, kunnes koin tekstien tulleen tutuiksi. Sen jälkeen aloin etsiä niistä samankaltaisuuksia ja yhteisiä teemoja. Luin tekstejä seuraavien kysymysten pohjalta: Millaista väkivaltaa kirjoittajat ovat kokeneet, millaisen ulottuvuuden sukupuolivähemmistöön kuuluminen tuo väkivallan kokemukseen ja miten kirjoittajat ovat kokeneet auttamistyön omalla kohdallaan? Kävin tekstit lävitse ja merkitsin niistä nousevat teemat eri väreillä. Analyysivaiheen tässä vaiheessa huoma-

sin joidenkin teemojen nousevan muita useammin esille. Tässä vaiheessa konkretisoitui myös se, että tutkimukseni rajaaminen koskemaan ainoastaan transsukupuolisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa jättäisi kokonaan huomiotta ison aineistosta nousevan osa-alueen, eli transsukupuolisten kokemukset myös muunlaisesta väkivallasta. Se päätös oli kuitenkin tehtävä, sillä muuten tutkimukseni olisi paisunut liian suuriin sivumääriin. Vaikka pyrin tarkastelemaan tekstejä aineistolähtöisesti, tiedostin kuitenkin sen, että esioletuksiini ja tematisointiini vaikuttivat osittain perehtymiseni ennakolta tutkimuskirjallisuuteen sekä jo takana olevat opinnot sukupuolentutkimuksesta.

Koska oma tutkimukseni käsittelee transsukupuolisten kokemuksia väkivaltaisesta parisuhteesta, halusin syventää analyysiä ottamalla mukaan queer-teoriaan perustuvan lukutavan. Queer-teoriaan perustuva lukutapa nostaa esille ihmisen itselleen antamia merkityksiä. Se ei myöskään yritä yleistää ja etsiä yhtä oikeaa totuutta, vaan pyrkii avaamaan käsitteitä ja käsitteiden merkityksiä. Queer-teorian tavoin tällainen lukutapa pyrkii kumoamaan normaalin ja epänormaalin kaksijakoisuutta, vastustamalla ajatusta normaalista identiteetistä, joka samalla pyrkii sulkemaan pois epänormaalin. Tällaisesta ”sukellukset” kertojien kokemuksiin ja heidän itsensä antamiin merkityksiin mahdollistavasta lukutavasta Kaskisaari (2000, 50) käyttää nimeä emansipatorinen lukutapa. Siinä queer-teoriaa käyttäen sukupuolitettu ja omakerrallinen subjekti saadaan ulos marginaalista osaksi yhteiskunnallisen keskustelun keskustaa. Kaskisaari puhuu myös emansipatorisesta subjektista, jonka avulla pyritään pohtimaan sitä, miten seksuaalivähemmistöt saataisiin näkyviksi. Kaskisaari (2000, 25, 33.)

2.3 Tutkimuksen eettisyys ja tutkijan paikka

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2009, 4) jakaa ihmistieteissä tutkimuksen eettiset periaatteet kolmeen ryhmään. Näistä ensimmäinen on tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, jolla tarkoitetaan sitä että tutkimukseen osallistumisen tulee perustua vapaaehtoisuuteen sekä riittävään tietoon tutkimuksesta. Vapaaehtoisuus

tutkimukseeni osallistumisesta on ollut lähtökohta koko tutkimukselle ja osittain myös vapaaehtoisuuden turvaamiseksi päädyin aineistonkeräys menetelmässäni kirjoituspyyntöön, johon tutkittavat saivat niin halutessaan vastata. TENK:in (2009, 7) mukaan, toinen keskeinen eettinen periaate tutkimuksessa on, ettei tutkimukseen osallistujille koidu henkisiä, taloudellisia ja sosiaalisia haittoja. Tämä edellyttää tutkittavien tai heiltä saatun tutkimusaineiston ja kunnioittavaa kohtelua ja kirjoittamistapaa. Tutkimusta tehdessäni olenkin miettinyt, miten tulokseni ovat tulkittavissa ja kuinka ne vaikuttavat transsukupuolisten asemaan sukupuolivähemmistönä. Lisäksi olen pohtinut sitä, voiko tutkimukseni aihe ruokkia transsukupuolisiin liitettyjä negatiivisia stereotypioita tai vahvistaa heidän marginaalisuuden ja toiseuden kokemuksiaan.

Ilmiöitä ja ongelmia tarkasteltaessa tutkija ei voi kuitenkaan välttyä käsitteiden käyttämiseltä ja niiden määrittelyltä. Se, millaisia käsitteitä tutkija päätyy käyttämään, ei suinkaan ole tutkimuksen ja sen tulosten kannalta yhdentekevää, vaan kuten Auli Ojuri (2004,15) toteaa ”Jokainen käsite avaa ja sulkee ovia.” Näin ollen tutkimukseen valitut termit ja käsitteet kertovat siitä miten tutkija tutkimuskohteensa ymmärtää ja miten hän siihen asennoituu (Emt.15). Anneli Pohjolan (2004, 17) ja Suvi Ronkaisen (1998, 12) mukaan tähän sisältyy myös moraalinen ja arvottava ulottuvuus, jonka perusteella esimerkiksi oikeudet, velvollisuudet ja vastuut jaetaan ihmisten ja erilaisten asiantilojen kesken. Marita Husso (2003, 42) painottaa puolestaan sitä että käsitteellisillä valinnoilla on lisäksi merkittäviä seurauksia myös siihen miten ilmiö tai ongelma näyttäytyy niin akateemisessa kuin julkisessa keskustelussa ja viittaa Kurz:n (1997, 444.) ajatukseen siitä, että se miten ongelmat ja ilmiöt käsitteellistetään vaikuttaa sekä niiden saaman huomion määrään että niiden ratkaisemiseksi esitettyihin toimenpiteisiin. Käsitteelliset valinnat ohjaavat myös tutkimustuloksia, ja tutkimustulokset puolestaan vaikuttavat siihen, suhtautuvatko esimerkiksi media ja suuri yleisö parisuhdeväkivaltaa kokeneisiin uhreina vai osasyllisinä Husso (2003, 42).

Näin ollen toinen pro gradu -tutkimukseni eettisyyteen liittyvä pohdinta koski valitsemieni käsitteiden leimaavuutta. Riitta Granfelt (1998, 45) toteaa, että tutkimusongelman muodostamisessa tutkittaville rakennetaan identiteettejä. Käytetyt käsitteet eivät kui-

tenkaan saisi objektoida ihmisiä vaan niiden tulisi auttaa ymmärtämään ihmisten kokeuksia ja toimia välineenä, jolla voidaan tavoittaa jotain tutkittavan maailmasta (Emt. 16). Tuotanko tutkimuksessani käyttäessäni marginaalisaation käsitettä transihmisiä leimaavia identiteettejä, sillä esimerkiksi Tuula Helneen (2002, 117) mukaan syrjäytymistä määriteltäessä ihmisiä leimataan epäonnistuneiksi, haavoittuviksi ja reunoille ajautuneiksi. Toisaalta, niin kuin Kirsi Juhila (2006, 104-105) toteaa, marginaalisuus on käsitteenä syrjäytymistä parempi, sillä se ei omaa niin negatiivista sävyä. Marginaalisuus on erilaisuutta, ei huonommuutta. Koen siis marginaalisuuden käsitteen käytön tässä tutkimuksessa perustelluksi valinnaksi.

TENK:in (2009, 8) mukaan kolmas tärkeä tutkimuseettinen kysymys on osallistujien yksityisyyden suojaaminen aineiston keruu-, käsittely- ja julkaisuvaiheessa. Olen poistanut saamastani aineistosta kaikki tunnistetiedot ja tuhonnut aineiston tutkielmani valmistuttua. Squiren (2008, 51) mukaan kokemuskeskeisessä narratiivisessa tutkimuksessa anonymiteetin suojaaminen voi aineiston kertomusmuodon ja laajuuden vuoksi olla haastavaa. Tästä johtuen olen raportoinnissa häivyttänyt tai jättänyt kuvailematta tiedot, jotka voisivat johtaa osallistujien tunnistamiseen. Olen anonymiteetin suojaamiseksi korjannut suorista sitaateista selvimmät murre sanat ja kielivirheen, jotka voivat johtaa haastateltavan tunnistamiseen. En myöskään tutkielmassani paljasta, mitä kautta olen kunkin haastateltavan tavoittanut.

Kun puhutaan tutkimukseen liittyvistä eettisistä ongelmista, on Pertti Alasuutarin (2004, 18) mukaan ensinnäkin syytä korostaa sitä, että eettiset kysymykset ovat määritelmällisesti ratkaisemattomia. Tällä Alasuutari tarkoittaa, että vaikka erilaiset asiantuntija elimet voivat laatia eettisiä yleisohjeita ja toimintaperiaatteita, ei niidenkään avulla eettisiä ongelmia voi lopullisesti ratkaista. Alasuutarin mukaan eettiset ongelmat ovatkin pohdintaa siitä, miten tehdä asiat parhaalla mahdollisella tavalla tilanteessa, jossa eri tavoitteiden ja periaatteiden välinen suhde sisältää jännitteitä. Vaikka eettiset kysymykset ovat tärkeä osa kaikkea tieteellistä tutkimusta, joissain tutkimuksissa niiden merkitys korostuu. Erityisen tärkeänä tutkimuseettisiä kysymyksiä pidetään silloin, kun tutkimus kohdistuu ihmisiin. (Emt. 18.) Itse koen, että myös aihe määrittää osaltaan sitä, millai-

sessä asemassa eettisyys tutkimuksessa on ja katson, että sensitiivisessä tutkimusaiheessa tutkijan eettinen vastuu korostuu entisestään. Tutkimusprosessin edetessä tutkija joutuu tekemään lukuisia eettisiä valintoja.

Tuomi & Sarajärvi (2009, 125) hämmästelevät sitä kuinka vähän laadullisessa tutkimuksessa kiinnitetään huomiota tutkimusetiikkaan ja tutkijan moraaliin. Heidän mukaansa tutkimuseettisiin kysymyksiin tulisi kiinnittää sitä enemmän huomiota mitä vapaamuotoisempaa ja mitä lähempänä arkielämän vuorovaikutusta tutkimuksen tiedonhankintakeinot ovat. Sosiaalityössä työskennellään alueella, jossa etiikka korostuu ehkä enemmän kuin monissa muissa ammateissa. Ilmari Rostilan (2001, 23-25) mukaan etiikan tiedostaminen ja eettinen vastuunkantaminen ovat ammatillisen sosiaalityön tärkein lähtökohta. Myös Satu Ylinen (2008, 52, 59) korostaa arvojen merkitystä sosiaalityön tiedon muodostamisessa ja nimeää eettisen asiantuntijuuden olennaiseksi osaksi sosiaalityön asiantuntijuutta. Kyösti Raunion (2009, 89) mukaan arvoihin suhtaudutaan sosiaalityössä jopa tiukemmin kuin tietoon, sillä sosiaalityössä on osittain hyväksytty postmodernin ajatuksen mukainen tiedon kyseenalaistamisen mahdollisuus mutta samankaltainen arvojen kyseenalistaminen koetaan tabuksi.

Myös tutkimusaiheeni sensitiivisyys aiheutti eettistä pohdintaa. Granfeltin (1998, 40) mukaan on eettisesti perusteltua tutkia ja kirjoittaa vaikeista asioista, kunhan sen tekee ihmistä kunnioittaen. Tarinallista lähestymistapaa pidetään Hännisen (2000, 32, 34) mukaan eettisenä, koska se antaa tutkittaville ”äänen” ja heidän tapansa antaa asioille merkityksiä. Tätä vahvistaa analyysin aineistolähtöisyys sekä dialogisuuden ja avoimuuden periaate aineistosta nouseville merkityksille. Samalla tämä ”äänen” antaminen on tutkimukselle haaste, sillä aineisto on aina tutkijan valikoimaa ja pelkistämää. Toiseksi tarinallista tutkimustapaa pidetään eettisenä, sillä se tutkii ihmisille merkityksellisiä asioita ja antaa mahdollisuuden oman elämän reflektointiin.

Tutkijan position pohtiminen nousee tarkastelun kohteeksi pohdittaessa tutkimuksen eettisyyttä. Olen joutunut miettimään tarkkaan sitä mikä on oma paikkani tutkijana tätä tutkimusta tehdessäni. Yksi iso kysymys läpi tutkimusprosessin on ollut se, miten tut-

kimukseni tekemiseen vaikuttaa se, että tarkastelen transsukupuolisten kokemaa parisuhdeväkivaltaa niin sanotusti ulkopuolisena, ilman omakohtaista kokemusta sukupuolivähemmistöön kuulumisesta tai parisuhdeväkivallasta. Myös Granfelt (1998, 23–24, 28) on pohtinut omassa tutkimuksessaan sitä onko hänen tutkijana mahdollista ymmärtää marginaalissa elävien naisten kertomuksia ja tullut siihen tulokseen, että eläytyminen naisten tilanteeseen mahdollisti ymmärtämisen ja samalla kertomuksien erilaisuus suhteessa tutkijan omaan elämään ylläpiti riittävää emotionaalista haastetta.

Varmasti oma ulkopuolisuuteni vaikuttaa ja näkyykin jossain määrin tutkimuksessa, sillä ilman omakohtaisia kokemuksia sukeltaminen näinkin marginaaliseen tutkimusaiheeseen on varsin haasteellista. Toisaalta kokisin varmaankin tutkijan positioni eettisesti ongelmalliseksi myös siinä tapauksessa, että itsekin kuuluisin tutkimukseni kohderyhmään ja joutuisin esittämään kysymyksen siitä voiko itseään tai omaan elämäänsä niin läheisesti liittyviä teemoja tutkia. Omalla ulkopuolisuudellani katson toisaalta välttävän sen, että oma kokemukseni ei pääse heijastumaan läpi tutkimuksen toteuttamisesta tai sen tuloksista. Uskon myös, että vaikka kaikilta positioiltani en pääse lähelle tutkittaviani ja heidän kokemuksiaan niin oma tietämykseni sukupuolentutkimuksesta ja väkivallasta sekä sosiaalityössä painottuvasta ihmisen kohtaamisesta antavat hyvät eväät tutkimukseni toteuttamiseen. Vaikkakaan en ole täysin voinut eläytyä tutkittavien kokemuksiin, tutkimuksen aineistossa esille tulleet asiat ovat kuitenkin koskettaneet myös minua ja tutkijana minulla on halu ymmärtää heidän kokemuksiaan. Granfelt (1998) kutsuukin tutkijan empaattiseksi heräämiseksi sitä, kun ilmiö alkaa kontekstiaan vasten näyttää ymmärrettävältä. Sitä vastoin ymmärtämisen mahdollistava empatia merkitsee sitä, että tutkija tulee kertomuksien kautta kosketetuksi, mutta aito ymmärrys seuraa vasta, kun tutkija ei ole enää tunteidensa vallassa vaan pystyy käyttämään niitä voimavarana oman ymmärryksensä vahvistamiseksi. (Granfelt 1998, 23–24, 28.)

Elina Oinas (2004, 221) ja Suvi Ronkainen (2004, 66) tuovatkin esille, että tutkijan position reflektointi onkin sekä epistemologinen että eettinen kysymys, sillä tutkijan omat näkemykset ovat konkreettinen tutkimusaineistoa muokkaava lähtökohta. Tutkijalla on aina, tekemästään tutkimuksesta riippumatta, omat ennakkoajatuksensa ja kuvitelmansa. Tutkijana en siis voi pyyhkiä pois ajatuksiani tai omaa henkilökohtaista historiaani, jo-

ten ne kulkevat tutkimukseni mukana. Minulla on myös pian takanani sosiaalityöntekijän koulutus, joka sekin osaltaan heijastuu tietämisessäni, tutkimuksenteon tavassani ja ajatusmaailmassani. Eila Estolan (2003) mukaan tutkija onkin aina osa tutkimusta ja sen kertomaa tarinaa, kantaen mukanaan omaa historiaansa, arvomaailmaansa ja ajattelutapaansa. Ja narratiivinen tutkimus on aktiivista kertomista, jatkuvaa dialogia tutkijan tiedon ja käytännön kokemuksen ja muistojen kesken.

Tutkija joutuu pohtimaan monia eettisiä kysymyksiä, kun tutkimus kohdistuu ihmisten kertomiin elämäntarinoihin. Useimmat kysymykset muotoutuvat tutkimuksen edetessä, eikä kaikkiin kysymyksiin pysty ennalta varautumaan. Leena Syrjälä, Eila Estola, Minna Uitto ja Saara-Leena Kaunisto (2006, 181-186) toteavatkin, että tutkimuksen edetessä tutkija joutuu pohtimaan tekemiään valintoja, omia motiivejaan sekä omaa paikkaansa tutkijana. Eettiset periaatteet tulevat kerrotuksi tutkimusprosessien käytäntöjen kuvauksien kautta ja ajoittain voi tuntua, etteivät mitkään eettiset säännöt ole riittäviä, kun tutkittavat kertovat elämästään. Narratiivinen tutkimus on eettisesti haastavaa ja monimutkaista, sillä siinä tutkija ottaa ihmisten tarinat suurennuslasin alle, analysoi ja tulkitsee ihmisten elämää ja siihen liittyviä tapahtumia tutkimustaan varten (Hänninen 2000, 34–35).

Tärkeä osa tutkimuksen eettisyyttä on tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen. Omassa tutkimuksessani olen turvannut kirjoittajien anonymiteetin poistamalla tutkittavien ja heidän mainitsemiensa henkilöiden nimet ja häivyttämällä paikkakuntiin liittyvät yhteydet. Anonymiteetin ja luottamuksellisuuden vaatimus on Anneli Pohjolan (2007, 20) mukaan itsestään selvä asia, mantra, jota toistetaan mutta jonka toistaminen asettaa tutkijan tarkastelemaan tutkimusprosessiaan. Tähän ajatukseen voin samaistua, sillä olen monissa tutkimuksen eri vaiheissa pohtinut yhä uudelleen tunnistettavuutta ja tunnistamattomuutta. Vaikka olenkin poistanut tarinoista kaikki nimet ja muun kirjoittajien tunnistamista helpottavan aineksen, lainatessani kirjoittajia jouduin usein pysähtymään ja miettimään tunnistetaanko joku kirjoittajista. Koska tutkimukseeni vastanneet edustavat varsin marginaalista ryhmää, on riski heidän tunnistetuiksi tulemiselle huomattavasti suurempi kuin tutkittaessa jonkin enemmistö ryhmän otantaa. Tämän vuoksi olen jättänyt joitain osia teksteistä täysin käyttämättä, koska olen kokenut, että teksteissä kuvatut

tapahtumat olivat niin uniikkeja, ettei niitä voi käyttää muokattunakaan ilman, että kertojan anonymiteetti olisi vaarassa. Liittäessäni lainauksia kirjoituksista omaan tutkimukseeni, jouduin myös pohtimaan kirjoittajien kirjoitustyylin tunnistamisen mahdollisuutta etenkin pitempien lainauksien kohdalla. Minimoidakseni kirjoittajien tunnistamisen heidän kirjoittamistyyliinsä kautta, olen jonkin verran muuttanut puhekielen ilmauksia kirjakielen muotoon. Kaikki teksteihin tekemäni muutokset olen merkinnyt näkyville lainauksiin sijoittamalla ne [] –merkkien sisään.

Tutkija tunkeutuu tutkimusta tehdessään tutkittavan elämään toisinaan syvemmin ja toisinaan pintapuolisemmin. Mitä sensitiivisempi tutkimuksen aihe on, sitä vastuullisempi ja eettisempi tutkijan tulee olla (ks. Laitinen 2004; Uusitalo 2006). Analysointi muuttaa sanomista. Aineisto tulee tulkituksi tutkijan toimesta, mikä asettaa tutkijan eettisten pohdintojen ääreen analyysin oikeutuksesta, kuten Mari Makiranta (2008, 77) kertoo. Kirjoitettu ja kerrottu voi Ruthellen Josselsonin (1996) mukaan muuntua alkuperäisestä vieraan näköiseksi tekstiksi tutkijan tulkinnan jälkeen. Tutkittava saattaa tuntea, että hänen elämästään kerrotaan vierain sanoin ja hänet on luokiteltu johonkin itselle tuntemattomaan kategoriaan. Tutkittava saattaa myös tuntea, että hän ei ole kertonut tutkijalle koko totuutta, kun hän lukee tutkijan tulkintoja tutkimusraportista. (Emt.) Tutkijan tulkintojen jälkeen lukijat tulkitsevat ja lukevat omalla tavallaan kirjoitettua tutkimusta ja teksti alkaa elää omaa elämäänsä.

Tärkeä osa tutkimuksen eettisyyttä on sen luotettavuus. Syrjäläinen ym. (2007) toteavat laadullisen tutkimuksen olevan luova prosessi, jossa tutkijalta vaaditaan aiheeseen perehtymistä ja herkkyyttä omalle aineistolle. Heidän mukaansa laadullisen tutkimuksen tärkein tavoite on lisätä inhimillistä ymmärrystä ja tutkijan tuleekin oivaltavan tulkinnan kautta pyrkiä tulkitsemaan tutkimuksestaan saatuja tuloksia. Heti perään he kuitenkin huomauttavat, ettei tiede tuota niin sanottua varmaa tietoa, vaan että kyse on enemmänkin systemaattisesta epäilystä. (Syrjäläinen ym., 2007, 8.) Puusa & Juuti (2011, 11-12.) toteavat laadullisen tutkimuksen rajoitteena olevan saatujen tutkimustulosten yleistettävyyden ongelma: Laadullisessa tutkimuksessa otos on yleensä rajattu, joten suoria yleis-

tyksiä aineistosta on vaikea tehdä eikä tilastollisten yleistysten tekeminen laadullisen tutkimuksen avulla ei ole lainkaan mahdollista. (Ks. myös Jari Eskola & Juha Suoranta, 1998, 66.)

Juha Varton (1992, 103, 107, 115) mukaan tutkimuksen pätevyys on ensisijaista tutkimuksen eettisyyden kannalta. Hänen mukaansa tutkimus, joka ei ole pätevää, vaikuttaa elämismaailman ilman, että sillä olisi siihen edellytetyjä perusteita. Tutkimuksen eettisyys edellyttääkin Varton (1992) mielestä ihmiskäsityksen, tutkimuskohteen kokonaisvaltaisuuden ja kompleksisuuden sisällyttämistä teorianmuodostukseen ja Varto korostaakin, ettei ihmistä tutkivissa tieteissä ei ole lupaa tehdä mitään sellaisia toimia, jotka esineellistäisivät tai ohentaisivat tutkimuskohdetta siten, että tutkimuskohteeseen kuuluva merkitysten kokonaisuus tuhoutuisi (Emt., 115). Tästä syystä tutkijan tuleekin asettaa eettisyyden nimissä tutkimuksen päätteeksi rajat sille, kuinka pätevinä tutkimustuloksia voidaan pitää. Tämän luvun tarkoituksena onkin arvioida oman pro gradu -tutkimukseni pätevyyttä.

Tehtäessä narratiivista tutkimusta ei voida olla pohtimatta sitä miten luotettavana tietona ihmisten kertomia tarinoita voidaan pitää. Catherine Kohler-Riessmanin (2000) mukaan onkin muistettava että vaikka tarinat ovat kertomuksia menneestä, ne ovat ennen kaikkea myös tarinan kertojan omaa tulkintaa menneestä. Kerrottava tarina voi aina myös muuttua esimerkiksi sen mukaan mitä hän siitä päällimmäisenä muistaa tai kenelle kertoja tarinaansa kertoo. Myöskään valehdellun tarinan mahdollisuutta ei narratiivisessa tutkimuksessa koskaan voida täysin sulkea pois. (ks. myös Kohler-Riessman 1993, 19, 64.) Jotta sisäisen tarinan tutkimuksen validius toteutuisi, edellyttää se Hännisen (2000, 31–32) mukaan, sitä että kerronta olisi mahdollisimman ”pyyteetöntä” ja vastaisi ihmisen sisäistä puhetta. Omassa tutkimuksessani tämä edellytys toteutuu, sillä aineistoni kirjoittajat ovat saaneet parisuhdeväkivaltaan liittyen kertoa juuri niistä asioista, jotka itse ovat kokeneet tärkeiksi ja kertomisen arvoiseksi. Hänninen (2000, 32) nostaa validiuskriteeriksi myös sen, että kerrotut tarinat vastaavat todellisia tapahtumia ja ne on mahdollista varmentaa. Toisaalta Heikkisen (2010, 153) mukaan narratiivisuuden liittyminen konstruktivistiseen ajattelutapaan johtaa siihen, ettei luotettavuutta tule tarkastella sen perusteella, vastaavatko kerrotut asiat asioiden todellista laitaa, vaan tutkimuk-

sen kannalta mielenkiintoisempaa on, kuinka ihmiset merkityksellistävät asioita elämässään.

3 TRANSSUKUPUOLISTEN KOKEMA PARISUHDEVÄKIVALTA

Tutkimuksessani tarkastelen transsukupuolisten kokemaa väkivaltaa saamani aineiston kautta. Tutkimukseni painottuu transsukupuolisten kertomuksiin kokemastaan parisuhdeväkivallasta, mutta käsittelee myös jonkin verran transsukupuolisten yhteiskunnan taholta kokemaa väkivaltaa, koska myös se nousi saamastani aineistosta niin vahvasti esille. Tässä luvussa kerron, millaista väkivaltaa transsukupuoliset kirjoittivat kokeneensa ja miten he kokemaansa väkivaltaa kuvailivat. Tarkastelen myös sitä millaisia ulottuvuuksia transsukupuolisuus tuo väkivallan kokemuksiin. Luvussa tuon esille lisäksi sen miten aineistoni kertomukset tukevat teoriaa yhteiskuntamme cis- ja sukupuolinormatiivisuudesta ja niiden vaikutuksista transsukupuolisten kokemuksiin sukupuolistaan ja kokemastaan väkivallasta.

3.1 Väkivallan monet kasvot

Väkivaltatutkimuksessa on viime aikoina painottunut yhä enemmän väkivallan sukupuolistuneisuus. Ronkaisen (1998) mukaan sukupuolistunut väkivalta syntyy ja saa erityispiirteensä sukupuolten välisestä valtasuhteesta, jossa vahvempi käyttää väkivaltaa heikompaan. Toisin sanoen väkivallantekijäksi määrittyy mies ja väkivallan uhriksi useimmiten nainen, mutta myös lapsi tai vanhus. (Emt. 2.) Ajatus sukupuolistuneesta väkivallasta näyttäytyy kuitenkin aivan uudessa valossa, kun tarkastellaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokemaa parisuhdeväkivaltaa. Väkivallan ilmeneminen myös edellä mainituissa suhteissa asettaa sukupuolen merkityksen kyseenalaiseksi kun väkivallan ei voida enää katsoa perustuvan pelkästään perinteisesti miellettyyn sukupuolten eriarvoisuuteen. Esimerkkinä oman pro gradu-tutkimukseni aineiston kaksi kirjoittajaa, joista toinen kertoi väkivallasta lesbosuhteessa ja toinen avovaimon avomiehelleen tekemästä väkivallasta.

”Avovaimo suhteemme kiristyessä tunnelmaltaan alkoi käyttämään minuun henkistä

väkivaltaa ja läpsimään ajoittain. ”

”Kumpikin kerta oli niin että olin niin uupunut ja lisäksi niin järkyttynyt tilanteesta etten osannut puolustautua fyysisesti. Ja käsillään ja keholleen paljon tekevä ja jumppaava ihminen pienestä koostaan voi olla hyvin voimakas pitämään paikoillaan, minkä sitten huomasinkin kun edes yritin puolustautua ”

Toisaalta, jos sukupuolistunut väkivalta ymmärretään nimenomaan vahvemman käyttämänä väkivaltana heikompaa osapuolta kohtaan, eikä osapuolten sukupuolia huomioida, voitaisiin ehkä puhua sukupuolistuneesta väkivallasta myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen yhteydessä. Mielestäni selvempää on kuitenkin olla käyttämättä sukupuolistuneen väkivallan käsitettä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen parisuhdeväkivaltaa tarkasteltaessa jo pelkästään sen vuoksi, että se käsitteenä viittaa niin voimakkaasti mieheen väkivallantekijänä. Sen lisäksi että sukupuolistuneen väkivallan käsite olettaa väkivallantekijäksi miehen, määrittää se samalla väkivallan uhriksi naisen. Sukupuolistunut väkivaltaa mitataan naisiin kohdistuvan väkivallan selvittämiseen erikoistuneiden kyselyiden avulla. Nämä naisuhritutkimukset noudattavat uhritutkimusperinnettä, mutta niissä käytetään laajempaa väkivallan määritelmää, jossa kysytään väkivallasta, ei rikoksen kohteeksi joutumisesta luettelemalla yksityiskohtaisesti erilaisia väkivallan muotoja ja kiinnitetään huomiota erilaisiin miehen kontrolloivan käyttäytymisen muotoihin ja väkivallan seurauksiin erityisesti nykyisissä ja entisissä parisuhteissa. Naisuhritutkimuksissa on usein myös kysymyksiä väkivallan psyykkisistä ja fyysisistä seurauksista sekä väkivallan kestosta ja historiasta. (Ks. esim. Heiskanen & Piispa 1998). Nämä kyselyt ovat pyrkineet ottamaan aikaisempia tutkimuksia paremmin huomioon naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet ja väkivallan luonteen ja antavatkin siksi yleisiä uhritutkimuksia korkeampia lukuja väkivallan uhriksi joutumisesta. Joten vaikka sukupuolistuneen väkivallan käsite onkin laajentanut tietämystämme naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan erityisyydestä, ei se mielestäni pysty tarjoamaan sellaisia työkaluja, joita tarvittaisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokeman väkivallan erityispiirteiden esiin kaivamiseksi.

Edellä esitellyn sukupuolinäkökulman sijaan mielestäni on hedelmällisempää (ainakin omassa tutkimuksessani) keskittyä valtaan ja vallankäyttöön parisuhdeväkivallan tutki-

muksessa. Sukupuolta ei kuitenkaan voi täysin ohittaa, päinvastoin, sillä niin syväle juurtuneita ovat käsityksemme sukupuolista. Tuula Juvonen, Leena-Maija Rossi ja Tuija Saresma toteavatkin vuonna 2010 toimittamassaan teoksessa, että käsityksemme sukupuolista on suorassa yhteydessä siihen, miten havainnoimme ympärillä olevaa maailmaa. Usein tämä maailma näyttäytyy meille sukupuolittuneena, kuten jakona miesten ja naisten osastoihin vaatekaupoissa (Emt. 9-17). Sukupuoli onkin teema, joka kulkee mukana koko tutkimukseni ajan ja johon palaan yhä uudestaan.

Suomessa perheiden sisällä tapahtuvaa väkivaltaa on tarkasteltu lähinnä perheväkivalta-
na ja väkivallan osapuolia perheenjäseninä, ei niinkään parina, kumppaneina, naisina tai miehinä (Husso 2003, 41). Husso (2003) nostaakin esille Jeff Hearnin (1998, 29), kritiikin suomalaista perheväkivaltaa vastaavia englanninkielisiä käsitteitä family violence ja domestic violence kohtaan, koska ne liittävät väkivalta ongelman perheeseen systeeminä tai rakenteena. Husso (2003) huomauttaa Hearnin todenneen, ettei perhe syyllisty väkivaltaan kollektiivina vaan siihen syyllistyvät perheessä elävät yksilöt, useimmiten miehet. Suomessa perheväkivalta-käsitettä on kritisoitu siitä, ettei se ota huomioon sukupuolten suhteita, niiden eroja tai sukupuoleen liittyviä valtakysymyksiä (Ronkainen 1998, 12–13). Oma tutkimukseni keskittyy sukupuolivähemmistöjen parisuhteissaan kokemaan väkivaltaan, joten käsite parisuhdeväkivalta onnistuu mielestäni kuvaamaan parhaiten tutkimukseni teemaa ja tuo samalla esille tutkimukseni painottumisen nimenomaan parisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan, toisin kuin esimerkiksi perheväkivalta tai lähisuhdeväkivalta käsitteet, jotka ulottuvat parisuhteen lisäksi koskemaan muitakin perheenjäseniä, sukulaisia ja tuttavien.

Myöskään väkivallan teon määritelmä ei ole yksiselitteinen. Perheissä ja parisuhteissa tapahtuu monenlaista väkivaltaa, eikä väkivaltaa aina edes tunnisteta tai haluta tunnistaa väkivallaksi. Väkivallan määrittämisen ongelmallisuus tuli esiin myös aineistostani:

”Minun on vaikea määritellä sitä, mikä on väkivalta. Me elämme väkivaltiossa, koko tämä yhteiskunta on väkivaltaa.”

Kuten edellä olevasta lainauksesta käy ilmi, väkivallan määrittäminen ei ole helppoa. Väkivallalla on monet kasvot, eikä väkivaltaa voi määrittää vain tietynlaiseksi, yhdeksi oikeaksi väkivallaksi. Joitain väkivallan määritelmiä on kuitenkin olemassa. Esimerkiksi Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ja Rafael Lozano (toim.) 2002, 21-22) määrittelevät maailman terveysjärjestön (WHO) raportissa väkivallan seuraavasti: väkivaltaa on fyysisen voiman tai vallan tahallinen käyttö tai sillä uhkaaminen, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen henkilöön, ihmisryhmään tai yhteisöön ja jonka seurauksena on todennäköisesti fyysinen tai psyykkinen vamma, kuolema, epäedullinen kehitys tai perustarpeiden tyydyttämättä jääminen. Hyvää tässä väkivallan määrittelyssä on se, että vallan sisällyttäminen fyysisen voimankäytön ohella laajentaa väkivallan teon määritelmän koskemaan myös valtasuhteista johtuvia tekoja, pelotteluja ja uhkailuja sekä laiminlyöntejä ja tekemättä jättämisistä. Näin ollen ”fyysisen voiman tai vallan käytön” käsite on ymmärrettävä niin, että se sisältää laiminlyönnin ja kaikenlaisen fyysisen, seksuaalisen ja psykologisen hyväksikäytön samoin kuin itsemurhan ja muun itsetuhoisen käytöksen. Ongelmalliseksi tämän määrittelytavan tekee se, että esimerkiksi itkevän vauvan ravistelu ei sen mukaan määrity väkivallaksi, jos ravistelun tarkoituksena ei ole tuottaa vauvalle fyysistä vammaa, vaan saada hänet hiljenemään. WHO:n väkivallan määritelmä sisältää, vaikkakaan ei julkilausutusti, muitakin väkivallan puolia. Siihen sisältyvät epäsuorasti esimerkiksi kaikki väkivaltaiset teot riippumatta siitä ovatko ne yhteisön vai yksityisten ihmisten suorittamia, reagoitua aikaisempiin tapahtumiin kuten provokaatioon vai ennakoivia, omaa etua tavoittelevia tai rikollisia vai ei-rikollisia. (Emt. 21-22.)

Väkivalta on kulttuurisesti määräytynyttä. Jotkut ihmiset aiheuttavat tarkoituksellisesti vahinkoa toisille, mutta eivät kulttuuristen taustojen ja uskomusten mukaan miellä tekojaan väkivaltaisiksi. (Ks. esim. Suvi Keskinen 2012a; 2012b; 2012c.) Toisin sanoen jonkin teon määrittäminen väkivallaksi myös vaihtelee eri kulttuureissa, eikä esimerkiksi vaimon lyömistä kaikissa kulttuureissa lueta väkivallaksi. Eräs esimerkki väkivallan kulttuurisesta määräytymisestä tuo esiin sen etteivät raiskaajat kokeneet tekemäänsä väkivallaksi, vaan kokivat antaneensa opetuksen:

”Kun aloin taas rauhoittua, olivat ihan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Kysyivät että onko kaikki hyvin. Painottivat taas että tätä ei ole tapahtunut. Ja alkoivat puhua enem-

mänkin siihen sävyyn että aattele että tämä oli vain paha unta. Kuka sua uskoisi. Ja sanoivat myös jossain vaiheessa "että näin siinä käy kun alkaa leikkiä tyttöä ja lieha-koida poikia. Oo kiitollinen siitä että oltiin me eikä jotkut muut. Sulle ois voinut käydä paljon pahemmin".

WHO:n käyttämässä määritelmässä väkivalta kuitenkin määritellään suhteessa yksilöiden terveyteen tai hyvinvointiin pyrkien näin häivyttämään kulttuuriset eroavaisuudet. Myös Jeff Hearn (1999) on koonnut väkivallan määritelmän. Hearn on määrittänyt väkivallan neljän eri näkökulman mukaan. Ensimmäisessä näkökulmassa väkivalta on tai sisältää väkivallan tekijän ja/tai tekijöiden fyysistä tai muuta vallankäyttöä. Toisen näkökulman mukaan väkivallan tarkoituksena on vahingoittaa yksilöä, omaisuutta tai ympäristöä. Kolmas Hearnin näkökulma painottaa väkivallan uhrin kokemusta siitä, minkä hän kokee itselleen vahingolliseksi tai loukkaavaksi. Neljäs näkökulma väkivallaksi määrittäyty sen mukaan minkä laillinen esivalta toteaa väkivallaksi. Hearnin (1999, 252) tavoin olen samaa mieltä siitä, että väkivallan määrittelyssä suuri merkitys on myös sillä kokeeko väkivallan uhri kokemansa väkivallaksi.

Väkivalta voi ilmentyä parisuhteessa monin erilaisin tavoin. Kuitenkin fyysinen väkivalta konkreettisena ja näkyvänä väkivallan muotona korostuu paitsi yleisessä keskustelussa ja mediassa myös eri tutkimuksista saaduissa luvuissa (ks. esim. Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998). Väkitatutkimuksissa on huomattu, että väkivaltaa parisuhteessaan kokeneet (naiset) määrittävät väkivallan usein nimenomaan fyysiseksi väkivallaksi. Joissain tutkimuksissa on tullut jopa ilmi uhrien keskuudessa vallitsevia käsityksiä siitä, että väkivallasta voidaan puhua vasta sitten kun se jättää näkyvät jäljet. (ks. esim. Ojuri 2004,19.) Ojuri (2004) sekä Anja Lehtonen ja Sirkka Perttu (1999) ovat luokitelleet erilaiset väkivallan ilmenemismuodot seuraavasti: Fyysistä väkivaltaa on muun muassa töniminen, ravistelu, hakkaaminen, potkiminen ja kuristaminen sekä erilaiset pakkokeinot ja vapauden rajoittaminen. Omassa tutkimusaineistossani fyysistä väkivaltaa kuvattiin muun muassa seuraavasti:

Useimmiten hän tulee kuitenkin muksimaan tai läväyttää nyrkillä. Minä läväytän takaisin, – – .”

”Mies kävi fyysisesti väkivaltaiseksi, kun [- -] alkoi ehdottaa eroa. Mies potki ja hakkasi – – jopa siinä määrin, että tämän piti käydä sairaalassa sidottavana.”

Psyykkinen eli henkinen väkivalta voi ilmetä esimerkiksi alistamisena, nöyryyttämisenä, pilkkaamisena, syyttelynä, vähättelynä tai uhkailuna. Psyykkistä väkivaltaa on myös sosiaalinen väkivalta, mikä kattaa esimerkiksi sosiaalisista suhteista eristämisen ja sosiaalisten suhteiden kontrolloinnin. Aineistoni kertomuksissa psyykkistä väkivaltaa kuvailtiin esimerkiksi seuraavasti:

”Uhkailut olivat yleisesti häpäisemällä puhein ja kirjoituksin, ampuma aseella uhkailu, - - -”

”[- -] omistaminen ja määrääminen tuli yhä voimakkaammin esille. Tuli riitoja, huutoja ja uhkailuja mieheltä. [- -] oli kiltti henkilö ja yritti luovia perhe-elämässään. [- -] ei saanut tavata entisiä ystäviä, kännykän käyttöä valvottiin, puheluita seurattiin, toisen tekstiviestejä luettiin, jopa nettiin tunkeuduttiin. Valvottamiset ja huudot täyttivät kodin. Työttömän vähät varat käytettiin vuokraan, kodinkoneostoksiin ja ruokaan. Miehellä oli hyvä työ, [- -] oli työtön, alistettu ja uhkailtu, ulkoilemaan pääsi vain yhdessä - - -”

Psyykkisen väkivallan alle kuuluvat myös hengellinen väkivalta, kuten uskonnollisuuden halventaminen tai pakottaminen noudattamaan jonkin uskonnon sääntöjä ja normeja sekä taloudellinen väkivalta, jonka tekoina nähdään esimerkiksi kiristys, kavallus ja varallisuuden ja varojen käytön kontrolloiminen:

”Tuli ero. Kostoksi mies myi yhteisestä kodista kaikki [- -] arvokkaat perintöhuonekalut pilkkahintaan.”

Seksuaalista väkivaltaa on mm. seksiin pakottaminen ja painostaminen, raiskaus ja sukelinten alueelle kohdistunut pahoinpitely, mutta myös seksuaalinen nöyryyttäminen. (Ojuri 2004, 19–20; Lehtonen & Perttu 1999, 36–44.) Koettua seksuaalista väkivaltaa kirjoittajat kuvasivat muun muassa seuraavasti:

Ja [- -] teki pari kertaa niin, että kun oli heikkona ja uupuneena ja lähinnä kykenin vain hengästyneenä ja uupuneena makaamaan, niin hän estelyistäni huolimatta hyödynsi penistäni itseensä. Erektio kun on myös saatavissa ihan fyysisellä hankauksella. Ja sei-

sokki ei ole halukkuuden merkki. Se loukkasi minua syvästi, että hän vain otti ja ratsasti minulla. Toinen kerta oli vielä sellainen että herään siihen kun hän ratsastaa minulla.”

”Kertoakseni pitkään kestäneen kurjan tilanteen lyhyesti, niin he kaatoivat minut sängylleni, [- -] oli enemmän kiinnipitäjänä ja [- -] kosketteli väkivaltaisesti, puristeli... pitivät paikallaan niin että kehoon tuli mustelmia ja hankaumia ja verinaarmuja, löivät ja läpsivät, repivät housut ja sukat jalastani, pikkuhousuni repeytyivät touhussa, pilkkasivat minua koko ajan ja hokivat että ”tykkäät kuitenkin” ja ”että tätä sä haluat kuitenkin”.. penetroivat kynttilällä minua pitkään ja väkivaltaisesti ja lopuksi vuosinkin verta melkoisesti lakanoille, eivät silti lopettaneet.. [- -] pakotti ottamaan itseltään suihin tylyllä tapaa... yms”

Raiskauksien ja seksiin pakottamisen ohella aineistosta nousee tämän tästä esille myös seksiin ja erilaisiin seksuaalisiin tekoihin painostaminen kumppanin taholta:

”Pitemmän päälle aloin kokea [- -] toistuvan jatkuvan seksiin maanittelun ihan selkeästi painostuksena.”

”Aluksi monipuolinen seksuaalisuus oli vaikuttanut mukavalta mutta nyt ylipäättään seksin harrastaminen alkoi herättää ristiriitaisia tunteita. Ja yksi ristiriitaisimmista asioista oli se, että suhteen hyvässä vaiheessa päädyin (osittain kokeilun halustakin) penetroimaan [- -] kanssa vaikka se ei tuntunut minusta silloin kaikkein luontevimmalta, mutta tiesin että [- -] biseksuaalina kaipasi välillä mieselintä ja minulla oli tarjota jostain sellaista. Jälkikäteen ajatellen päädyin tähän pitkälti hänen painostamanaan.”

Väkivalta voi olla myös piilevää eli latenttia, ilmeten uhkan ilmapiirinä, tietoisuutena siitä että väkivalta voi puhjeta milloin tahansa. Eräs kirjoittaja kuvaili pelon ilmapiiriä näin:

”Itse [- -]ei uskalla tehdä mitään äkkinäistä, pelko on hallitsevana elementtinä [- -]”

Kuten kirjoittajakin kertoo, tällainen uhkan ilmapiiri saa väkivallan uhrin jo ennalta muokkaamaan omaa käytöstään väkivallantekijää miellyttäväksi niin, ettei väkivaltatilanteita pääsisi syntymään.

Väkivallan luokittelussa ilmenemismuotojensa perusteella määrittelyn tekijällä on suuri merkitys, sillä määrittelyt muodostuvat määrittelijänsä näköisiksi. Esimerkiksi fyysisen,

seksuaalisen ja henkisen väkivallan rinnalla voidaan vielä erikseen mainita omina lukuinaan sosiaalinen ja taloudellinen väkivalta tai ne voidaan, kuten edellä, liittää henkisen väkivallan piiriin kuuluviksi. Parisuhdeväkivallan eri muotojen luokittelulla pyritään Ojurin (2004) mukaan mitä ilmeisemmin tuomaan esille parisuhteessa tapahtuvan väkivallan moniulotteisuutta eli sitä että kyse on paljon muustakin kuin fyysisestä väkivallasta. (Ojuri 2004, 21.) Parisuhdeväkivallan eri ilmenemismuotojen luokittelusta voi myös syntyä harhakuva siitä, että ne ilmenevät toisistaan erillään, vaikka todellisuudessa ne useimmiten kietoutuvat tiiviisti yhteen ja seuraavat toinen toisiaan. Väkivallassa voi olla myös elementtejä monista eri väkivallanmuodoista, jolloin niitä on vaikea asettaa yksiselitteisesti mihinkään väkivallan luokkaan:

”Pahinta on ollut valvottaminen. Hän ei päästä minua nukkumaan, kun itse hilluu känissä.”

Edellä kuvatussa tilanteessa psyykinen ja fyysinen väkivalta sekoittuvat, sillä valvottamista voidaan pitää sekä fyysisenä että psyykkisenä väkivaltana. Onkin tärkeää ymmärtää, että fyysinen- ja seksuaalinen väkivalta ovat aina myös henkistä väkivaltaa. Kuten Husso (2003, 47) toteaa, on vaikea mieltää sellaista fyysistä väkivaltaa, joka ei satuttaisi myös henkisesti, tai sellaista henkistä väkivaltaa, jolla ei olisi myös ruumiillisia vaikutuksia. Myös Ojuri (2004) on pohtinut tutkimuksessaan henkisen ja ruumiillisen väkivallan suhdetta. Ojurin (2004) mukaan (naisille) väkivallan uhriksi joutuminen on nimenomaan emotionaalinen kokemus. Heidän kannaltaan väkivallassa merkittävintä ei ole fyysisen väkivallan aste vaan sen psyykkiset vaikutukset: Jopa suhteellisen [”] vähäisellä [”] väkivallalla voi olla kohtalokkaita psyykkisiä seurauksia. (Ojuri 2004, 20.) Ojurin tekemä päätelmä väkivallan kokemisen emotionaalisenä kokemuksena on mielestäni yleistettävissä kaikkiin väkivaltaa parisuhteissaan kokeviin, ei pelkästään naisiin, sillä uskon kyseessä olevan enemmänkin uhrin omien henkilökohtaisten rajojen rikkoutumisen kokemus kuin sukupuolikysymys.

Edellä kuvatussa luokittelussa väkivalta on jaettu kolmeen eri väkivallanmuotoon: fyysiseen, seksuaaliseen ja psyykkiseen. Näiden rinnalle voi myös liittää omina lukuinaan sosiaalisen, uskonnollisen ja taloudellisen väkivallan, tai ne voidaan sisällyttää henkisen

väkivallan piiriin kuuluviksi kuten edellä. Parisuhdeväkivallan eri muotojen luokittelulla pyritään Ojuri (2004) mukaan mitä ilmeisemmin tuomaan esille parisuhteessa tapahtuvan väkivallan moniulotteisuutta eli sitä että kyse on paljon muustakin kuin fyysisestä väkivallasta. (Ojuri 2004, 21.) Kuitenkaan en voi olla pohtimatta tällaisen luokittelun samalla ”arvottavan” erilaisia väkivallan muotoja keskenään, tehden yleisessä ajattelussa jostain väkivallan muodosta (esimerkiksi fyysisestä väkivallasta) uhrin kannalta paremman kuin joku toinen väkivallan muoto (esimerkiksi henkinen väkivalta). Tällainen arvottava luokittelu vähättelee mielestäni uhrin väkivaltakokemusta, sillä yksilöt kokevat väkivallan yksilöllisesti, jolloin toinen voi selvitä henkisestä väkivallasta vähäisin psyykkisin vaurioin kun taas toinen saa samanlaisen henkisen väkivallan uhriksi joutumisesta syvät psyykkiset arvet. Omassa tutkimuksessani olenkin lähtenyt liikkeelle siitä, minkä aineistoni kirjoittavat ovat itse kokeneet väkivallaksi ja mitä he kokemastaan väkivallasta halusivat minulle kirjoittaa. Olen tässä tutkimuksessani käsitellyt aineistoni väkivallan kokemuksia keskenään yhdenvertaisina, sillä Husson (2003) tavoin uskon, ettei mitään väkivallan muotoa voi ulkopuolisen taholta asettaa väkivallan uhrin kannalta paremmaksi kuin jotain muuta väkivallan muotoa.

3.2 Sukupuolinormatiivisuus ja sukupuolen monet ulottuvuudet

Kulttuurissamme ja mielikuvissamme elää vahvana kuva biologiaan perustuvasta, yksiselitteisestä ja luonnollisesta sukupuolesta. Sukupuoli on myös ensimmäinen asia, joka vastasyntyneestä vauvasta kysytään ja kerrotaan. Tiia Aarnipuun (2008, 13) mukaan oleellisinta tässä sukupuolinäkemyksessä on, että on olemassa kaksi toisilleen vastakaista sukupuolta; mies ja nainen. Kuten Aarnipuu toteaa: ” Jos ihminen on mies, hän ei voi olla nainen ja jos ihminen ei ole nainen, hänen on oltava mies. Jos joku väittää muuta, asia voidaan tarkistaa kurkistamalla housuihin. Jos sukuelinten ulkonäkö kertoo jostain muuta kuin ihminen itse, uskotaan sukuelimiä, ei ihmistä.” (Aarnipuu 2008, 13.) Samoin kulttuurissamme on kaksi juridisesti tunnustettua sukupuolta: mies ja nainen. Enemmistö ihmisistä kokee olevansa sitä sukupuolta, johon hänet on syntymästään asti määritelty kuuluvaksi. Puhuttaessa sukupuolen moninaisuudesta, näistä ihmisistä, jotka

siis kokevat fyysisen syntymäsukupuolensa vastaavan omaa kokemustaan sukupuolestaan (eivätkä siis ole transsukupuolisia tai intersukupuolisia) käytetään termiä *cis-sukupuoliset*. Trans ja cis ovat latinan prepositioita. Trans voidaan kääntää tuolla puolen, toisella puolen, takana ja cis vastaavasti kääntää tarkoittamaan tällä puolen, edessä. (Trasek.fi.)

Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan niitä stereotyyppisiä sosiaalisia ja kulttuurisia odotuksia, joita meihin kaikkiin kohdistetaan sen perusteella, että meitä pidetään tietyn sukupuolen edustajina. Sukupuolinormatiivisuuden taustalla on joukko oletuksia. Oletetaan esimerkiksi, että sukupuolia on kaksi ja vain kaksi; että jokainen ihminen on joko mies tai nainen, eikä kukaan voi olla olematta mies tai nainen; että sukupuoli ei muutu; että sukupuoli voidaan aina määritellä anatomisten tai biologisten piirteiden avulla; että tiettyyn kehonmuotoon kuuluu tietty identiteettikokemus ja ulkoinen olemus sekä kulttuurisesti ja sosiaalisesti määritellyt roolit ja itseilmaisun tavat; että sukupuolet ovat ominaisuuksiltaan vastakkaisia; että jos yksilön sukupuoli ei toteudu edellä kuvatulla tavalla, kyse on vajeesta, puutteesta tai poikkeavuudesta. Sukupuolinormatiivisuuteen sisältyy myös sekä *hetero- että cis-normatiivisuus*, eli oletukset heteroseksuaalisuuden normista ja sukupuolen ilmaisusta synnynnäisen sukupuolen mukaisesti. (Vilkkä 2010; ks. myös Seta.fi ja Transtukipiste.fi.)

Yleisesti tiedostetaan, että naisia on monenlaisia ja miehetkin ovat keskenään erilaisia, mutta samalla yleinen oletus on että on olemassa jokin perustava ero, mikä erottaa kaikki naiset kaikista miehistä. Sukupuolten väliset erot liitetään toisaalta seksuaalisuuteen ja suvunjatkamiseen – miehet siittävät ja naiset synnyttävät, toisaalta käyttäytymiseen ja tyyliin – naiset katsovat romanttisia komedioita ja viettävät suuren osan päivästä peilin edessä, kun taas miehet tykkäävät toimintaelokuvista ja laittautuvat vaihtamalla paidan, jos sitäkään. (ks. Butler (1990; 1993.) Useimmille ihmisille oma sukupuoli on selvä, eikä heidän ole tarvinnut sitä koskaan miettiä, saati kyseenalaistaa. Selvänkin sukupuolen ilmaisemisen tavat ja rajat voivat toki hetkittäin aiheuttaa päänvaivaa ja etenkin murrosiässä ne saattavat vaihdella radikaalistikin. (Aarnipuu 2008, 13-14.) Kun omaa

sukupuolta ei ole tarvinnut miettiä tai yrittää muokata sitä sopimaan sille asetettuihin normeihin, voi olla vaikeaa ymmärtää sitä, miten paljon sukupuoli todella vaikuttaa arkielämäämme, ajatuksiimme ja niihin olettamuksiin, joita asetamme kohtaamiimme ihmisiin. Sukupuoli on läsnä koko ajan ja kaikkialla. Aarnipuun (2008, 14) sanoin: ” Se ympäröi meitä arjessa niin tiukasti, että sen merkityksille ja seurauksille on mahdollista sokeutua. Silti se vaikuttaa voimakkaasti ihmisten välisiin suhteisiin ja yksittäisten ihmisten kokemuksiin ja elämänvalintoihin. Sukupuoli toimii tehokkaasti vallan välineenä juuri siksi että sitä pidetään kyseenalaistamattomana ja luonnollisena itsestäänselvyteenä. Näin se saa kaikessa rauhassa kuiskia meille esimerkiksi millainen käytös on kenellekin sopivaa tai mahdollista. Aarnipuu täsmentää ajatustaan huomauttamalla, etteivät kaikki pikkutyötöit suinkaan luonnostaan pidä vaaleanpunaisesta tai nukkeleikeistä. Kuitenkin kaikki vähän isommat tytöt tietävät, että vaaleanpunainen ja nukkeleikit ovat jostain tyttöjäistä. Vielä paremmin tämän tietävät pienet pojat, ja kaikkein parhaiten ne pienet pojat, jotka pitäisivät kovasti nukkeleikeistä. (Emt.14.)

Sukupuoli on päällisin puolin suuri itsestäänselvyys, mutta samaan aikaan myös valtavien ja ristiriitaisten tunteiden herättäjä, pyhänä pidetty ilmiö, joka vaatii jatkuvaa kulttuurista puolustamista ja vartiointia. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset eivät ainoastaan ole joko miehiä tai naisia, vaan heidän pitää olla sitä yksiselitteisesti. Näin ei ole ainoastaan niissä kulttuureissa, joissa naisten ja miesten ihmisarvolla on suuria eroja, vaan myös Suomessa, maassa, jossa sukupuolella ei virallisesti pitäisi olla mitään merkitystä. Sukupuolirajojen ylittäminen uhkaa sitä maailmankuvaa, jossa kaksinaapainen sukupuolijärjestys on keskeinen. Normeista poikkeavat ilmiöt nakertavat tätä selkeärajasta kuvaa maailmasta ja ihmisistä. Vieras pelottaa. Niin pelottaa myös *sukupuolen moninaisuus*, jolla viitataan siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole palautettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen inhimilliset ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Sukupuolen moninaisuus sisältää siis sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt (naiset ja miehet). Sukupuolen moninaisuus voi olla myös yksilön ominaisuus. Tällöin kyse on siitä, että ihminen kokee oman sukupuolensa mies/nais -jaottelusta poikkeavasti. Esimerkiksi kaksisukupuolinen tai intersukupuolinen, eli henkilö, jonka sukukupuolta

ei syntymässä ole voitu määritellä, voi kokea sukupuolensa moninaiseksi. (ks. Marika Haataja 2011.) Vieraus voi pelottaa myös itsen sisällä ja oman sukupuolen moninaisuus voi herättää inhoa, pelkoa, hämmennystä ja vihaa kun itseään joutuu katsomaan aivan uudella tavalla. (Aarnipuu 2008,15.)

Aarnipuu toteaa: ”Sukupuolen rajojen vartioimista lisää se miten monin tavoin sukupuoli liittyy seksuaalisuuden kanssa, ja se, miten niiden kuvitellaan liittävän ” (Aarnipuu 2008, 16). Tällä hän tarkoittaa sitä, että käytännössä rock-laulaja mies voi meikata, mutta rakennusmies ei. Aarnipuun (2008,16) mukaan sukupuolen muunnelmien pelottavat monia, koska niiden oletetaan liittyvän seksuaalisuuden muunnelmiin, ennen kaikkea yhä stigmatisoituun homoseksuaalisuuteen. Sukupuolen moninaisuus herättää pelon ja inhon ohella huvittuneisuutta ja vähättelyä, erityisesti mies meikossa on jo muodostunut huumorin klassikoksi. Siinä huumori syntyy sukupuolten välisestä hierarkiasta kun naiseksi pukeutunut mies laskeutuu hierarkiassa alaspäin. Tässä huumorimuodossa hauskinta vaikuttaa olevan kun mies esittää naista hieman kömpelösti. mistä voi vetää sen johtopäätöksen, että on huvittavaa kun joku kuvittelee voivansa liikkua sukupuolirajojen yli kenenkään huomaamatta. Tällaisella naurulla vahvistetaan sukupuolten välisiä rajoja. Toisaalta huvitus ja pelko myös liittyvät toisiinsa: nauru voi olla tahatonkin reaktio liian jännittävältä tuntuvassa tilanteessa. (Emt.)

Suhtautuminen sukupuolen variaatioihin liittyy kuvaan ihmisruumiista ja ajatuksiin ihmisen ruumiillisesta itsemääräämisoikeudesta. Se että ihminen on joko mies tai nainen tarkoittaa useimmille myös sitä että hänellä on tietynlainen ruumis. Monet pitävät ihmisruumista luonnollisena, Jumalan luomana, ja siihen puuttumista vähintäänkin epäilyttävänä. Aikuisen ihmisen on lupa korostaa sukupuoltaan äärimmäisyyksiin asti vaikka plastiikkakirurgian avulla, kunhan vaan tuo korostettava sukupuoli on se, joka hänelle on syntymässä nimetty ja johon hän on lapsena kasvatettu. Tosielämässä tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi nainen voi vapaasti ostaa itselleen isot silikonirinnat, mutta tarvitsee psykiatrin lausunnon halutessaan litteän rintakehän. Aarnipuu (2008) korostaa, että tarkasteltaessa sukupuolta on muistettava että sukupuoli on lähtökohtaisesti moni-

nainen ja kuva siitä muuttuu riippuen katsojan näkökulmasta, kokemuksista, ajasta, paikasta ja mielikuvituksesta. Sukupuoli on värikäs, se heijastaa ympärillään olevia värejä ja sävyjä. Sen voi myös sanoa olevan muuntuva ja alati liikkeessä oleva. Kaiken kaikkiaan sukupuoli ilmentää kulttuurisia käsityksiä esimerkiksi ihmisruumiista, ihmisenä olemisesta, ihmisen lisääntymisestä sekä ihmislajin kehityksestä ja synnystä. (Emt.15-16; ks. myös Vilkkä 2010.)

Sukupuoli on meille kaikille tuttu, sillä kaikilla meillä on, ainakin jossain mielessä, sukupuoli sekä käsitys siitä mitä se tarkoittaa. Kuten todettua, elämme kulttuurissa, jonka kuva sukupuolesta on biologiaan perustuva, yksiselitteinen, luonnollinen ja pysyvä ihmisen ominaisuus. Tämä sama kuva sukupuolesta välittyy omiin mielikuviiimme ja vaikuttaa siellä vahvasti, vaikka emme sitä aina tiedostakaan. Suurin osa ihmisistä kuuluu siihen ryhmään, jonka mielestä ihmiset ovat joko miehiä tai naisia. Valtaosa ihmisistä myös tuntee sen tosiasian, että naisia on monenlaisia ja että kaikki miehet eivät ole keskenään samanlaisia, mutta olettaa silti että jollain perustavan luonteisella tavalla kaikki miehet ovat erilaisia kuin kaikki naiset: Pienet tytöt on tehty sokerista, kukkasis-ta, inkivääristä ja kanelista kun taas pienet pojat on tehty etanoista, sammakoista ja koi-ranhännän tupsukoista. (Aarnipuu 2008.)

Sukupuolen epätyypillisuus on erityisesti psykologisessa kirjallisuudessa käytetty ilmaisu, jolla kuvataan sitä, kun tyttö käyttäytyy kulttuurissamme poikamaisiksi määritellyillä tavoilla tai kun poika käyttäytyy tyttömäiseksi määritellyillä tavoilla. *Sukupuolen ilmaisulla* tarkoitetaan sitä, miten yksilö ilmaisee sukupuoltaan. Se sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa nainen, mies tai jotain muuta; esim. käytös, vaatetus, kampa, jne. Sukupuolen ilmaisusta puhutaan yleisesti transvestisuuden eli ristiinpukeutumisen yhteydessä; transvestisuus on harvoille sukupuoli-identiteetti, useimmille se on tapa ilmaista sukupuolta. (Transtukipiste.)

Markku Hyyppä (1996) kuvailee teoksessaan, sitä miten sukupuoli on niin iso osa aramme, että sen merkityksille ja seurauksille on mahdollista sokeutua kokonaan. Sukupuoli toimiikin tehokkaasti vallan välineenä juuri siitä syystä, että se nähdään luonnollisena ja kyseenalaistamattomana itsestäänselvyytenä. Se vaikuttaa esimerkiksi ihmisten välisiin suhteisiin ja yksittäisten ihmisten tekemiin elämänvalintoihin ohjailemalla meitä käyttäytymään siten kuin kenellekin on sopivaa ja hyväksyttävää. Vaikka kaikki pienet tytöt eivät luonnostaan pidä prinsessaleikeistä, he oppivat tietämään, että prinsessaleikit ovat jotain tyttömäistä. Vielä paremmin sen oppivat tietämään pienet pojat, jotka kovasti haluaisivat leikkiä prinsessaa. (Aarnipuu 2008, 14.) Tällainen biologisen sukupuolen mukanaan tuoma vaatimus tietynlaisesta käyttäytymisestä oli selvästi luettavissa myös tutkimukseni aineistossa. Kaikista neljästä kirjoittajasta kolme kertoi kokeneensa lapsuudessaan jonkin asteista pakottamista tietynlaiseen sukupuoleen ja sen mukaiseen rooliin:

”Välillä ihmeteltiin huoneestani löytyneitä piilotettuja pinkkejä pörrösukkia, välillä tuttavien toimesta pukeutumistani kirkuvan punaiseen (joka ei ollut kovin yleistä siihen aikaan koulussa), välillä[ä] oli naapurin pojan kanssa jotakin seksuaalista läheisyyttä, välillä sisustin huoneeni täyteen pehmoleluja, välillä esiinnyin serkun kanssa videolla 'perheen äitinä' [- - -]”

”Pieni tyttö alistettiin vanhempiensa taholta jo aivan nuorena, kun hän halusi olla poikamainen, leikkiä poikienleikkejä ja pukeutua kuin poika. Hänellä oli jo useampia vanhempia sisaria ja siksi oli odotettu poikaa. Pettymys oli vanhemmille suuri, mutta heidän mielestään tyttö kun tuli, niin sen piti sitten myös olla tyttö ilman muita haihatteluja.”

”Varhaisnuoruuteni asuin pienessä kylässä pienellä paikkakunnalla. Ilmapiiri oli erittäin ahdasmielinen ja jopa hurmosliikkeinen. Homofobia ja transfobia oli arkipäivää. Lapsista kyläyhteisössä oli tapana kasvattaa kunnon poikia ja kunnon tyttöjä. Äitini onneksi kasvatti siihen tyyliin ettei ole asioita mitä ei voi tehdä sukupuolen takia. Mutta aika homofobinen hän kuitenkin oli ja vitsaili joskus muitten joukossa homovitsejä. Ja päivitteli maailmalta kantautuvia uutisia transihmisistä.. Mutta tässä ilmapiirissä äiti kuitenkin oli, su[h]teutettuna ympäristön avoimen vihamieliseen ilmapii[r]iin, harvinaisen neutraali ja lähes positiivismyönteinen.”

Neljäs kirjoittaja ei käsitellyt tarinassaan lainkaan lapsuuttaan, mutta on todennäköisesti jossain elämänsä vaiheessa törmännyt samantyyppiseen sukupuoleen pakottamiseen,

joskaan ei välttämättä perheensä taholta, niin ainakin yhteiskuntamme ja kulttuurimme puolelta, sillä niin syvälle juurtunut on yhteiskuntamme käsitys kaksinapaisesta sukupuolijärjestyksestä. Aarnipuun (2008, 15) mukaan naiset ja miehet eivät yhteiskunnassamme ole ainoastaan naisia ja miehiä, vaan heidän pitää olla sitä myös yksiselitteisesti. Aarnipuu toteaa lisäksi, että sukupuolirajojen ylittäminen koetaan uhkaksi ja normista poikkeavat vieraiksi ja pelottaviksi, koska ne nakertavat pohjaa siltä kosmiselta järjestykseltä, jonka sukupuolierot maailmaan luovat (emt. 15; ks. myös Hyypä 1996).

Kun sukupuolen kokemus tai ilmaisu poikkeaa voimakkaasti ympäristön oletuksista, voi eheän ja myönteisen minäkuvan rakentuminen vaarantua. Syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen sosiaalistaminen tapahtuu huomaamatta ja osana jokapäiväistä arkea, eivätkä vanhemmat useinkaan tiedosta kasvattavansa tyttäriään eri tavalla kuin poikiaan. Aarnipuu (2008) puhuukin sukupuoleen tukemisesta pienillä palkitsemisilla tai hienovaraisella rankaisemisella: tyttölapselle vanhemmat osoittavat koiranpentua, poikalapselle ohiajavaa paloautoa. Lapset oppivat nopeasti millaisen sosiaalisen sukupuolen omaksuminen on heille suotavaa ja minkä omaksumista tuetaan paitsi kotona, myös päivähoitossa, koulussa ja mediassa. Sukupuolen rajoilla liikkuva tai niitä rikkova lapsi ei sen sijaan monestikaan saa tukea ja esimerkiksi poikana pidetyn tyttömäiset leikit voivat loppua lyhyeen ympäristön reagoidessa niihin kielteisesti tai vaivautuneesti. (Aarnipuu 2008, 62-66; ks. myös Vilka 2010.) Aineistossani tällaisista sukupuolirajoja rikkovista leikeistä ja niiden seurauksista kerrottiin seuraavasti:

”[- -] tyttö karkasi usein leikkimään naapurin pojan kanssa, koska muut sisarukset pitivät häntä hassahtaneena. He saivatkin luvan kannella isälleen ja äidilleen [- -] tekemisistä. He saivat jopa kurittaa [- -] silloin, kun tapasivat hänet leikkimästä poikaa ja pukeutumasta naapurinpojan vaatteisiin, sillä eihän sellainen sopinut säädyllisen perheen arvolle.”

”Olen syntymästä asti saanut kokea eritasoista väkivaltaa niin henkisellä kuin fyysiselläkin tasolla. Mukaan mahtuu hyväksikäyttöyritystä lapsena, henkistä alistamista, tyttömäisiksi luokiteltujen lelujen ja vaatteiden määrätietoiset katoamiset varhaislapsuudessa, sosiaalinen pakotus pojan rooliin, aggressiivinen perhe jossa kasvoin, pelosta tukahdutettua tarvetta ilmentää naiseuttani läpi koko elämäni..”

Molemmat kirjoittajat toivat esille lapsuuden kokemuksiaan siitä, miten heitä on pakotettu ilmaisemaan sitä sukupuolta, johon heidät on syntymästään asti määritelty. Toinen kirjoittajista nimeää tyttömaisten lelujen ja vaatteiden katoamisen ja pojan rooliin sosiaalisen pakottamisen yhdeksi kokemansa väkivallan muodoksi. Kirjoittajan kuvaama kokemus on hyvä esimerkki kuvaamaan transsukupuolisten kokeman väkivallan erityisyyttä, jota tulen tarkastelemaan kattavammin myöhemmin tässä tutkimuksessani. Lapsen sukupuoleen liittyvä erilaisuuden kokemus voi värittyä myönteisellä tavalla, jos se ymmärretään osana ainutlaatuista persoonallisuutta. Mutta jos erilaisuus nähdään kummallisena, perverssinä tai häpeällisenä, lapsen kokemuksesta tulee hyvin kielteinen. Lapsuuden kokemukset näyttäytyvät uudessa valossa aikuisena oman minäkuvan selkiytyessä ja ihmisen löytäessä käsitteitä omien kokemustensa kuvaamiseen. (Aarnipuu 2008, 67.)

Omassa ajattelussani sukupuoli on moninainen ja kuva siitä muuttuu riippuen katsojasta ja hänen kokemuksistaan, mutta myös ajasta ja paikasta. Sukupuoli on alati muuttuva ja se heijastelee ympäröivää maailmaa, kuten kulttuurisia käsityksiä. Enemmän kuin mistään, sukupuolella on kuitenkin kyse itsemäärittelystä, minän kokemisesta ja itseilmaisusta (vrt. Aarnipuu 2008, 16, 62; ks. myös Vilkkio 2010.) Ennen kaikkea sukupuoli on minulle kuitenkin ihmisen omakohtainen kokemus, oli se sitten yksiselitteinen, moniulotteinen tai jopa muuttuva. Tutkimukseni aineiston kirjoittajien oma sukupuolen kokemus on, kuten edellä todettu, jossain määrin ristiriidassa yhteiskunnassa hallitsevan sukupuolikäsityksen kanssa. Tämä ristiriita on tai on ollut läsnä heidän jokapäiväisessä elämässään ja sitä kautta näkyy osaltaan myös heidän väkivallan kokemuksissaan. Sii-

hen, millaisia ulottuvuuksia se tuo heidän kokemuksiinsa parisuhdeväkivallasta palataan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

3.3 Transsukupuolisuuden kokemus

Sukupuolivähemmistöt termiä käytetään kun puhutaan sekä intersukupuolisista että transihmisistä. *Intersukupuolisuus* on yleisnimitys erilaisille synnynnäisille tiloille, joissa yksilön fyysiset sukupuoliä määrittelevät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen. Intersukupuolinen henkilö voi kokea sukupuolensa monin eri tavoin, usein kuten muut naiset ja miehet, mutta hän voi myös kokea olevansa ensisijaisesti intersukupuolinen. (Transtukipiste.)

”Minä elän lesbosuhteessa. Minulla on transsukupuolinen tausta, hänellä [puoliso] intersukupuolinen.”

Transihmiset- sana viittaa sukupuolivähemmistö-termiä selvemmin tietoiseen minäkuvaan ja transkokemukseen ja rajaa näin ollen ulkopuolelleen suuren osan sukupuolen muunnelmista. On tärkeää muistaa, että kaikki normista poikkeavaa sukupuolta ilmaisevat tai sukupuoliristiriitoja kokevat eivät määrittele itseään sen paremmin transihmisiksi kuin sukupuolivähemmistöönkään kuuluviksi. Tämän lisäksi huomiota tulee kiinnittää myös sukupuoliristiriita sanan käyttöön: Joskus se voi kuvata enemmän ympäristön kokemusta kuin ihmisen itsensä minäkuva. (Aarnipuu 2008, 68.) Tulkitsen tämän Aarnipuun ajatuksen niin, että ihminen itse ei koe minkäänlaista ristiriitaa oman sukupuolensa suhteen, vaan kokee olevansa esimerkiksi vain ja ainoastaan mies, mutta ympäristö näkee ristiriidan ihmisen oman kokemuksen ja yhteiskunnan määrittämän sukupuolen suhteen. Ristiriita oman kokemuksen ja yhteiskunnan näkemyksen kesken tuli ilmi myös keräämästäni aineistosta:

”Paperilla olimme avoliitossa mies ja nainen, mutta käytännön seksielämässä olimme kuin mikä tahansa muukin lesbopari. Suhteen aikana päätin lähteä [sukupuolenkorjaus] prosessiin. Ja kumppanini alusta asti tiesi sen että identifioidun biseksuaaliksi ja ettei minulla ole mitään miesidentiteettiä.”

En käytä tutkimuksessani transihmiset -käsitettä transsukupuolisten synonyymina vaikka niin on monissa yhteyksissä tapana, sillä transihmiset käsitteen alle sijoittuvat kaikki, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroavat ”normaalista”, eli transsukupuolisten lisäksi myös transgenderit, jotka kokevat olevansa jotain miesten ja naisten väliltä, molempia tai eivät kumpaakaan, ja transvestiitit, joilla on tarve ilmaista molempia sukupuolia (Seta.fi.) Käytänkin siis tutkimukseni keskeisimpänä käsitteenä *transsukupuolisuutta*. Siinä on kyse sukupuolen kokemisesta: transsukupuolinen henkilö kokee, että hänen kehonsa ilmaisee hänen sukupuolikokemustaan väärin. (Vilkkä 2010, 29-40.) Eräs kirjoittaja tiivistä kokemuksensa seuraavasti:

” – – *tiesi sisimmässään, että on poika mieleltään ja sielultaan, hänellä on vain naisen ulkokuori, naisen keho ja siksi hänen piti myös yrittää käyttäytyä ja pukeutua kuin nainen.* ”

Kirjoittajalla on siis vahva ristiriita sisäisen sukupuolikokemuksensa ja ruumiillisten sukupuolipiirteidensä sekä kulttuuristen sukupuoliodotusten välillä. Transsukupuolinen ihminen ei koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon hänet on syntymästä asti luokiteltu ja lapsesta asti kasvatettu. Sosiaalinen sukupuoli ei ikään kuin täsmää biologisen sukupuolen kanssa. (Vilkkä 2010, 29-31; ks. myös Aarnipuu 2008, 72.) Vaikka lääketieteessä ja lainsäädännössä transsukupuolisuudesta käytetään toistaiseksi käsitettä transseksuaalisuus, ei transsukupuolisuudella ole mitään tekemistä seksuaalisuuden variaatioiden kanssa. Sen lisäksi, että seksuaalisuus -päätteiset sanat ovat transsukupuolisuudesta puhuttaessa harhaanjohtavia, ne myös loukkaavat monia transihmisiä. (Vilkkä 2010, 36-40; Aarnipuu 2008, 75.)

Suomessa arvioidaan olevan tuhansia transsukupuolisia ihmisiä. Osa heistä on tunnistanut jo hyvin pienessä lapsena olevansa erilainen kuin muut lapset. Jotkut heistä ovat myös osanneet muotoilla erilaisuuden kokemuksensa sukupuoleen liittyviksi kysymyksiksi. Monet transsukupuoliset ovat kokeneet kouluiän sukupuolinormatiivisuuden ja murosien mukanaan tuomat, kehoa väärään suuntaan kehittävät muutokset todella ahdistaviksi. Esimerkiksi pojaksi itsensä identifioivalle kuukautisten ja rintojen kasvun alka-

minen voi olla paitsi järkyttävä, mutta myös omasta kehosta entistäkin enemmän vieraannuttava kokemus. Toiset tunnistavat transsukupuolisuutensa vasta aikuisiällä ja osa tulkitsee ensin sukupuoliristiriidan kokemuksensa liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseensa. (Vilkko 2010, 29-30; ks. myös Aarnipuu 2008.) Yleistäen voidaan todeta, että moni transsukupuolinen ihminen kokee kehonsa itselleen vieraaksi:

”Ja henkinen mielentilani ei ihan varmasti parane, ennen kuin saan ulkonäköni sekä ylä- että alakerrassani tasolle, jotka eivät saa minua järjiltäni tuskasta.”

”Vihaan päivä päivältä katkerammin alapäätäni. Se ei vain lähde. Vielä on kuukausien jono, ennen kuin suostuvat operoimaan.”

”Eli olen pattitilanteessa. Odotan. Ja odotan. Itken, yritän itsemurhia kun kontrollini pittää – minut pelastetaan, häpeän, kadun – ja odotan. Kuukaudesta toiseen.”

Kuten edelliset lainaukset osoittavat, väärältä tuntuvat ruumiinosat ja piirteet voivat heikentää ahdistuksen lisäksi vihaa. Osa transsukupuolisista sitä vastoin taas pärjää oman ruumiinsa kanssa kohtuullisesti ja kokee raskaimmaksi sen, että tulee sosiaalisissa tilanteissa jatkuvasti luokitelluksi väärään sukupuoleen. Myös tutkimukseeni osallistuneet toivat esille yhteiskunnassa vallitsevat sukupuoli-odotukset ja sosiaalisen paineen niiden toteuttamisesta:

”Mutta sokeus oli lähes käsittämättömän täydellistä. Ilmeisesti kaikki kiistivät minut naisena. Koko ajan. Ihan kaikki. Mutta mahdollonhan kaikkea on pitää sisällään, aina lipsui jotakin. Sitä ei vain nähty. Tai haluttu nähdä.”

”Mutta vuosikymmenten pakottava ja kehollinen vääryys oli ajanut minut äärimmäisiin tekoihin. Yritin mukautua. Olin naimisissa naisen kanssa. Sosiaalisesta painostuksesta, tietty. Vuosiahan siihen meni, ennen kuin oli pakko murtua paineen alla. Sama lasten kanssa. Ihminen sortuu näemmä jopa seksiin tavalla, jota ei toivo. Kun paine on valtava. Voitteko kuvitella, miltä tuntuu pidellä vastasyntynyttä lastaan sylissään, jota ei itse ole synnyttänyt? Se tuntuu siltä, kuin loppukin järki sulaisi pois. Mutta rakastan lapsiani. Tietenkin!”

”Itse pinnistelin [- - -] asti. Toisen lapsen jälkeen murtuivat padot. En pystynyt jatkaa enää päiväkään niillä oletetuilla genitaaleilla, sitä roolia ja odotuksia mitä maailma yritti kättilön sanaan uskoen niskoilleni asettaa.”

Useimmiten transsukupuolisuus synnyttää vahvan sukupuoliristiriidan tunteen, joka helittää vasta sukupuolen korjaamisella:

”Moni asia on paremmin. Mutta hoidot jatkuvat. Odotan edelleen sitä suurta korjausta alakertaani.”

Sukupuolen korjaus on prosessi, jossa transsukupuolisen (tai transgenderin) kehoa korjataan vastaamaan hänen kokemaansa sukupuolta. Yleensä korjaus tapahtuu sekä hormoneilla, että kirurgisesti. Lääketieteellisen sukupuolenkorjauksen lisäksi sukupuoli korjataan myös juridisesti vaihtamalla nimi ja henkilötunnuksen loppuosa vastaamaan todellisuutta. Tutkimukseeni osallistuneista kaikki olivat tehneet päätöksen sukupuolenkorjausleikkaukseen lähtemisestä tai jo läpikäyneet sen. (Vilkkä2010, 36-40.) Kuitenkin Aarnipuun (2008) mukaan monet transsukupuoliset kokevat hormonihoitojen aloittamisen sukupuolenkorjauksen tärkeimmäksi osaksi ja kirurgiset toimenpiteet toissijaisiksi: Osalle sukupuolielinten kirurgia on lähinnä symbolista ja pelkästään hormonihoiton aloittaminen riittää osalle transsukupuolisia, eikä leikkaushoitoja aina tarvita, sillä oikean sukupuolen hormonit parantavat usein henkilön oloa jo kokonaisvaltaisesti ja vahvistavat minäkuvaa. Toisaalta on myös ihmisiä, jotka eivät voi, tarvitse tai halua käyttää hormoneja sukupuolenkorjausprosessissaan. Sukupuolenkorjausprosessiin viitataan yleisesti myös sukupuolen vaihtamisena ja siihen liittyvinä sukupuolenvaihdosleikkauksina. Nämä ilmaisut eivät kuitenkaan ole asiallisia, sillä sukupuolenkorjausprosessissa ei ole kyse sukupuolen vaihtamisesta tai vaihtumisesta, vaan siitä että ruumis korjataan vastaamaan sitä sukupuolta, jonka ihminen on jo vuosia tuntenut omakseen. Kokemuksellisesti ihminen ei siis muutu, vaikka hänen ulkokuorensa näyttääkin muuttuvan. Myös sukupuolenkorjaus –käsitettä voidaan pitää hieman harhaanjohtavana, koska itse korjauksen kohteena ei ole sukupuoli, vaan tietyt rumiin piirteet ja hormonitoiminta. Transsukupuolisuus osoittaa siis konkreettisesti sen, että sukupuoli ei ole yhtä kuin anatomia. (Emt.)

4 PARISUHDEVÄKIVALLAN ERITYISYYS TRANSSUKUPUOLISTEN KERTOMUKSISSA

4.1 Tarinan rakenne

Kenneth Gergenin (1999) mukaan kerronnallisen tutkimuksen ja kertomuksen malleja on monia, mutta yleisesti kertomukset tunnistetaan siitä, että niissä on tilanne, henkilöt ja juoni. Juoni onkin yksi keskeinen väline narratiivisessa tutkimuksessa: Se sitoo yhteen ajallisesti etenevien tapahtumien ketjun ja näyttää että tapahtumilla on syynsä ja vaikutuksensa. Tavallisimmin juoni on löydettävissä kertomuksen sisältämistä vaiheista: alkutilanteesta, johon liittyen jokin toiminta tai tapahtuma ilmenee ja tuottaa toisenlaisen asiointitilan. Kertomuksen lopussa on saatu aikaan jonkinlainen ratkaisu ilmiöön, tapahtumaan tai ongelmaan. Gergenin mukaan tällaisen kertomuksen rakenteen voi nähdä eräänlaisena kertomuksen ydinmuotona ja siihen perustuu hänen mukaansa myös yksi tunnetuimmista narratiivisen tutkimuksen analyysitavoista; William Labovin vuonna 1972 kehittänyt rakenneanalyysi. Labovin mukaan kertomukset koostuvat seuraavista rakenneosista: 1) tiivistelmä tai ”esipuhe”, 2) orientaatio, 3) juonen tapahtumat, 4) loppuratkaisu, 5) arviointi sekä 6) Coda. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki kertomukset olisivat näin lineaarisia ja sisältäisivät kyseiset rakenteet täydellisinä, vaan Labovin analyysiä on pidettävä pikemminkin ideaalisena mallina, jonka elementit näyttäytyvät eri tavoin tarinankerronnassa. Se minkälaiseksi kulloinenkin kertomus muotoutuu, liittyy mm. kertojaan, kerrontatilanteeseen ja kuulijoihin. Toisin sanoen kertomuksilla on erilaisia funktioita, jotka muokkaavat kertomuksen rakenteita (Gergen 1999). Labovin mallin mukaisesti kertomuksen aloittaa tiivistelmä tai esipuhe, joka usein pohjustaa kuulijaa siihen, mitä on tulossa. Lyhyt tarinan tiivistys antaa ennen varsinaista kertomusta viitteen siitä, että kertomus pitää sisällään erilaisia asioita. Kertomuksen orientaatio selviää tapahtumien aika, paikka, keskeiset henkilöt ja alkutilanne. Orientaatio voi olla joko kertomuksen alussa tai siroteltuna pitkin kertomusta (Saarenheimo 1997). Tarinan juonessa kerrotaan varsinainen tapahtuma syineen ja seurauksineen. Arviointi voi-

daan esittää joko tarinan päätyttyä tai useissa kohdissa tarinaan upotettuna. Arvioinnin tehtävänä kertomuksissa on tuoda esiin tarinan merkitys tai se miksi tarina kerrotaan. Se on eräänlainen moraalinen selitys tarinalle tai opetus, jonka kertoja haluaa välittää kuulijalle/kuulijoille. Kertomukset päättyvät tavallisesti niin sanottuun coda-osaan. Se on ilmoitus tarinan päättymisestä, jossa kertoja itse määrittelee tarinansa loppukohdan (Ks. myös Saarenheimo 1997; 2001.)

Myös Marja Saarenheimo (2001) on sitä mieltä, että tarinalla on ehdottomasti oltava juoni, jotta sitä voitaisiin kutsua tarinaksi. Saarenheimo myös korostaa että tarinan on myös tuotava esiin jotain uutta ollakseen tarina. Mikäli tarinassa ei tuoda ilmi mitään uutta tietoa, ei kyseessä silloin Saarenheimon mukaan ole tarina vaan eräänlainen jäsenyys. Gergen (1998, 2) esittää hieman toisenlaisen määritelmän, jonka mukaan tarinassa oleellisinta on sen pointti. Tällä hän tarkoittaa, että tarina muodostuu syyseuraussuhteen sisältävistä merkityksellisistä tapahtumista ja etenee lineaarisesti ja kronologisesti. Kumpikaan edellä kuvatuista määritelmistä ei ole täydellinen, ja niin Saarenheimon kuin Gergenin tarinan määritelmät ovat nostattaneet joitain kysymyksiä, kuten Mari Vikman (2001, 43-44) tuo gradussaan esille. Vikman ihmettelee miten suhtautua yhä uudestaan kerrottuun tarinaan, jos se ei tuo mitään uutta esille. Eikö tarina ole tarina siitä huolimatta? Tai ovatko kaikki tarinat todellisuudessa lineaarisia? Niiden kertoja kun kertoo tarinansa siten kuin hän sen muistaa ja saattaa poukkoilla tarinaa kertoessaan eri tapahtumien, mielikuvien ja muistojen välillä, pyrkien kuitenkin säilyttämään tarinassaan tietyn rakenteen ja pointin. (Emt., 43-44.) Omassa tutkimuksessani olenkin antanut eniten painoarvoa Gergenin (1999) esiintuomalle Labovin rakenne analyysiille.

Aineistoni neljästä kertomuksesta kahdessa kerrotaan miten ja milloin väkivalta parisuhteessa alkoi. Kahdessa muussa tarinassa väkivallan alkamisajankohtaa tai tapaa ei eritellä vaan väkivallan kokemuksista kerrotaan osana elettyä elämää. Yksi tarinansa minulle kirjoittanut kertoo väkivallan alkamisesta näin:

”Käydessäni sivarina ja aloitettuani [sukupuolenkorjaus] prosessin tutkimuskauden meillä oli vielä paljon hellyyttä. Sivarin aikana alkoi olla riitoja. Aloimme päätyä siihen että olisi ehkä parempi erota. Koitimme kuitenkin vielä jatkaa ja piristää seksielämäämme uusilla jutuilla. [- -] aluksi se piristikin ja oli kivaa ja eheyttävää. Mutta suh-

teemme vääjäämättä alkoi muodostua kireäksi. Ulkopuolelta oli painostusta naimisiinmenosta ja lapsista yms, ja minä taasen odottelin nimenvaihdosta ja hormoneita, joista kumpikaan ei edistäisi naimisiinmenoa tai lastenhankintaakaan. Avovaimo suhteemme kiristyessä tunnelmaltaan alkoi käyttämään minuun henkistä väkivaltaa ja läpsimään ajoittain. ”

Siviilipalvelu sijoittuu samaan aikaan sukupuolenkorjausprosessin aloittamisen kanssa. Lisäksi pariskuntaan kohdistuu paineita naimisiinmenosta ja perheen perustamisesta. Se, mikä oli väkivallan alkamisen ensisijainen syy, ei kertomuksesta ilmene vaan väkivallan katsotaan saaneen alkunsa monien eri syiden samanaikaisesta ilmenemisestä, jotka johtivat suhteen kiristymiseen. Huomionarvoista kirjoittajan kertomuksessa parisuhdeväkivallan alkamisesta on kuitenkin se, että väkivalta tulee mukaan suhteeseen nimenomaan siinä vaiheessa kun kirjoittaja on aktiivisesti alkanut suuntautua kohti sitä sukupuolta, jonka hän omakseen kokee ja aloittanut sukupuolenkorjausprosessin. Parisuhdeväkivallan alkamisen ja sukupuolenkorjausprosessin ajallisen yhteyden vuoksi väkivallan voidaan tulkita johtuneen kirjoittajan normista poikkeavasta sukupuolen kokemuksesta ja näin ollen transsukupuolisten kokeman parisuhdeväkivallan erityisyys tulee esiin.

4.2 Kerrotut parisuhdeväkivaltakokemukset

Suurin osa parisuhteista rakentuu ainakin alussa rakkaudelle. Rakkauden tunne voi olla myös niin voimakas, että vaikka parisuhteessa ilmenee väkivaltaa, sokaistuu uhri siitä huolimatta yhä rakkauden tunteesta. Parisuhdeväkivallassa rakkauden ja vihan tunteet limittyvät toisiinsa ja intiimissä suhteessa tapahtuva väkivalta on ilmiönä ja kokemuksena jotain aivan erityistä. Siinä sama ihminen joka rakastaa ja hyväilee myös lyö ja satuttaa. (Vikman 2001, 17-18.) Väkivallan uhri toivoo rakkauden voittavan ja uskoo että jokainen väkivallanteko on viimeinen. Väkivallan uhri haluaa myös uskoa kun väkivallan tekijä vakuuttaa muuttuvansa:

”Hän kertoi muuttuneensa paremmaksi ihmiseksi ja rakastavansa edelleen [- -] halusi[n] uskoa näin.”

Väkivaltaisesta parisuhteesta eläviä syyllistetään usein suhteeseen jäämisestä, sillä ulkopuolisten on vaikea nähdä sitä, ettei suhde ole pelkästään väkivaltaa vaan sisältää myös rakkautta ja kumppanuutta. Ulkopuolisten on miltei mahdotonta ymmärtää, että uhri tuntee myös rakkautta väkivallantekijää kohtaan. Rakkaus ei ole kuitenkaan ainoa syy jäädä väkivaltaiseen suhteeseen. Rakkauteen voi sekoittua myös sääliä väkivallantekijää kohtaan tai velvollisuudentunnetta pysyä kumppanin rinnalla. Eräs kirjoittajista pohtii väkivaltaista suhdettaan ja kiteyttää kokemansa tunteet sanoihin:

”Jään häntä kuitenkin kaipaamaan.”

Kirjoittajan sanoista piirtyy väkivaltaisen parisuhteen paradoksaalisuus: väkivalta ja rakkaus kulkevat parisuhteessa rinta rinnan. Rakkauden sokaisevuus tulee esiin myös siinä, että uhri voi hakea oikeutusta ja syitä väkivallan ilmenemiselle:

”Hän on äärimmäisen omistushaluinen minun suhteeni ja turvaton ja kun hän ryyppää, hänestä tulee paranoidinen. Tuossakin kohtauksessa oli kyse siitä, että kun hän oli valvottanut minua koko yön hillumalla kännissä, niin minä uhkasin lähteä pois ja hän yritti estää sen.”

Kun väkivalta tapahtuu parisuhteessa, se Husson (2003, 72) mukaan tunkeutuu rakkaukselle, lämmölle, luottamukselle ja läheisyydelle varatulle alueelle. Tämän vuoksi useimpien parisuhteessaan väkivaltaa kokeneiden on äärimmäisen vaikeaa ymmärtää, hyväksyä ja myöntää joutuneensa väkivallan kohteeksi juuri sen ihmisen toimesta, joka on vannonut ja vannoo usein edelleen rakastavansa ja välittävänsä (Emt. 72).

”Tilanteesta teki vielä sekavamman se, että tekijänä oli ollut itselle läheinen ja rakas ihminen jonka kanssa oli ollut aiemmin kaksistaan hellyyttä ja läheisyyttä ja lämpöä.”

Edeltävästä lainauksesta näkyy, miten epäusko siitä että on joutunut väkivallan uhriksi juuri sen rakkaimman ihmisen toimesta tekee väkivallan kokemuksesta vielä kipeämmän ja vaikeamman käsitellä. Hämmennys, ahdistus ja epäusko valtaavat mielen. Parisuhdeväkivallan erityisyyttä ilmiönä ja kokemuksena kuvaa hyvin aineistostani löyty-

vä ote, jossa kertoja kuvailee miten läpikotaisesti väkivalta ja hellyys voivat limittyä toisiinsa ja väkivaltainen tilanne muuttua yhtäkkiä hellyyden osoitukseksi:

”Vielä monimutkaisemmaksi tilanteen teki se, että aivan yllättäen siinä vaiheessa kun paikkani olivat aivan kipeät ja olin jo aivan itkuinen ja sekava, enkä jaksanut enää edes yrittää vastustella kun voimani olivat ihan loppuneet, niin [- -] lopetti kiinnipitämisen ja [- -] aloittikin yllättäen minun hellimisen ja paijaamisen ja pussaamisen. Ja hyväili ja helli minua niin kuin alunperinkin olisin halunnut. Ja alkoi äimistykseksi hellitellä minua myös sanoilla. Tuli hellästi lähelle ja helli.”

Parisuhdeväkivallan uhrin tuntevat usein syyllisyyttä kokemastaan väkivallasta. Vaikka uhri tiedostaa tulleen kaltoin kohdelluksi, saattaa hän hakea väkivallalle oikeutusta omasta itsestään, omista tekemisistään tai tekemättä jättämisistään:

”Koko tilanne tuoreeltaan tuntui todella ahdistavalta ja hämmentävältä, toisaalta tuntui että minua on kohdeltu ihan kamalasti mutta toisaalta koin olleeni kuitenkin syyllinen kaikkeen. Olinhan minä puhunut raiskaufantasiasta, ja olinhan minä halunnut seksiä [- -] kanssa ja antanut hänelle siihen luvan, ja en ollut saanut estettyä tilannetta, ja olin vielä lauennutkin. Syyllistin itseäni. Ja aloin vihata itseäni. Haudoin itsemurhaa vuosien ajan ihan tosissani itsemurhaa.”

Uhrin syyllisyyden tunne voi saada monia eri ulottuvuuksia. Uhri voi syyllistää itseään siitä, ettei ole pystynyt estämään väkivallan kohteeksi joutumista. Uhri saattaa myös tuntea syyllisyyttä siitä, että on antanut kohdella itseään huonosti ja antanut väkivallan tapahtua tai hän saattaa kokea edesauttaneensa väkivaltaa ja sen uhriksi joutumistaan jollain tavoin. Transsukupuolisten kokeman parisuhdeväkivallan erityisyyttä kuvastaa hyvin seuraavat lainaukset, joissa kirjoittajat kokevat tulleen raiskatuksi juuri ”normaalista” poikkeavan sukupuolensa vuoksi:

”Koska väkivaltatilanteessa oli sellaista sävyä että näin käy kun on tyttö/tyttömainen/käyttäytyy tyttöäisesti, aloin tuoreeltaan epätoivoisesti hakea tyyliä miten voisin puhua, elehtiä, käyttäytyä ja pukeutua poikamaisemmin/miehekkäämmin. Hiuksiakin pyysin äitini leikkaamaan lyhyemmiksi, poikamaisemmiksi, jota äitikin kummeksui. Minä kun olin nimenomaan pitkään kasvatellut niitä tyttöäisemmiksi ja pitemmiksi. Aloin löntystellä ja kantaa kehoani erilailla, kulkea hartiat lysisssä.”

”Kun aloin taas rauhoittua, olivat ihan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Kysyivät että onko kaikki hyvin. Painottivat taas että tätä ei ole tapahtunut. Ja alkoivat puhua enem-

mänkin siihen sävyyn että aattele että tämä oli vain pahaä unta- Kuka sua uskoisi. Ja sanoivat myös jossain vaiheessa ”että näin siinä käy kun alkaa leikkiä tyttöä ja liaha-koida poikia. Oo kiitollinen että me oltiin me eikä jotkut muut. Sulle ois voinu käydä paljon pahemmin.”

Edellä olevista lainauksista käy ilmi, että sen lisäksi että väkivallan uhri syylistää itseään väkivallasta, myös väkivallantekijä saattaa hakea teolleen oikeutusta syylistämällä uhria väkivallasta. Syylistäminen voi olla suoraa tai epäsuoraa, jolloin väkivallan tekijä voi vähätellä tekemäänsä väkivaltaa tai jopa käyttäytyä niin kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan ja vierittää näin syyllisyyttä uhrin harteille. Huomion arvoista edeltävissä lainauksissa on se, että niissä molemmissa normista poikkeava sukupuolen kokemus ja sen ilmaiseminen asetetaan syypääksi väkivallalle joko uhrin itsensä tai väkivallantekijöiden toimesta. Näin transsukupuolisuuden kokemus liittyy yhteen väkivallan kanssa ja tekee transsukupuolisten väkivaltakokemuksesta jotain todella erityistä.

4.3 Tuplasti tabu

Lähestyn transsukupuolisten parisuhdeväkivaltakokemuksia myös marginaalisuuden näkökulmasta. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt asetetaan marginaaliin suhteessa siihen niin sanottuun ”normaaliin” sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin, joka valtaväestöllä on. Jo tästä seuraa monia ongelmia, mutta kun soppaan lisätään vielä parisuhdeväkivallan kokemukset, tulee marginaalisuuden kokemuksesta entistä syvempi ja voidaan puhua kaksoismarginaalisuudesta. Kaksoismarginaalisuuden käsitteen takana on Kari Huotari, joka vuonna 2008 väitöskirjassaan käsitteli HIV-positiivisia homoseksuaaleja. Huotari määrittelee kaksoismarginaalisuuden toteutuvan homojen ollessa marginaalissa heteroihin nähden ja HIV-positiivisten ollessa puolestaan marginaalissa homoseksuaalien keskuudessa. Näin HIV-positiiviset homot asettuvat kaksinkertaiseen marginaaliin. (Huotari 2008, 210.) Huotarın ajatus kaksoismarginaalisuudesta on mielenkiintoinen ja sovellettaessa hyvin myös sukupuolivähemmistöjen parisuhdeväkivallan tutkimiseen, sillä sukupuolivähemmistöt sijoittuvat marginaaliin cis-sukupuolisiin nähden ja parisuh-

teessa tapahtuva väkivalta on marginaalissa niin valtaväestön kuin sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa. (vrt. Vikman 2005, 84.) Ajatusta transsukupuolisten parisuhdeväkivaltaa kokeneiden kaksoismarginaalisuudesta voi kuitenkin vielä jatkaa. Kun transsukupuoliset usein kokevat itsensä marginaaliin kuuluviksi jo muiden sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen keskuudessa, kuten esimerkiksi Cheshire Calhoun (2000) tekemä tutkimus osoittaa, niin sijoittuvatko he jo kolminkertaiseen marginaaliin kokiessaan parisuhdeväkivaltaa sekä suhteessa heteroihin? Ajatus on mielenkiintoinen ja tekee transsukupuolisten parisuhdeväkivallasta ilmiönä todella erityisen:

”Aluksi monipuolinen seksuaalisuus oli vaikuttanut mukavalta mutta nyt ylipäättään seksin harrastaminen alkoi herättää ristiriitaisia tunteita. Ja yksi ristiriitaisimmista asioista oli se, että suhteen hyvässä vaiheessa päädyin (osittain kokeilun halustakin) penetroimaan [- -] kanssa vaikka se ei tuntunut minusta silloin kaikkein luontevimmalta, mutta tiesin että [- -] biseksuaalina kaipasi välillä mieselintä ja minulla oli tarjota jotain sellaista. Jälkikäteen ajatellen päädyin tähän pitkälti hänen painostamana. Ja kun suhteessa seksin vaatimus alkoi ahdistaa minua paljon, niin etenkin silloin kasvava vaatimus myös penetraatioon alkoi ahdistamaan paljon.”

Ennestäänkin erityisestä väkivallan kokemuksesta tulee entistä monisysisempi kun se koskettaa myös uhrin sukupuoli-identiteettiä kumppanin pakottaessa hänet ottamaan penetraatiossa miehen rooli vastoin omaa sukupuoli-identiteettiään.

Transsukupuolisten moninkertainen marginaalisuus ja sen aiheuttama problematiikka tulee hyvin esille myös siinä vaiheessa kun he hakeutuvat saamaan apua kokemaansa parisuhdeväkivaltaan. Eräs kirjoittaja kertoo kuinka hän yritti kertoa raiskauksestaan koulunsa terveydenhoitajalle, muttei siihen kuitenkaan pystynyt, koska kohtaamisen perusoletuksena oli heteronormatiivisuus:

”Terveydenhoitajalle puhumaan menemistä mietin kun ei meidän pikkupaikkakunnan koulussa omaa psykologia ollut ja päätinkin että seuraavassa koulun terveydentarkastuksessa [- - -] koitan puhua aiheesta. Seuraavassa terveystarkastuksessa hoitaja kyseli samalla myös kuulumisia, koulussa jaksamisesta yms. ja sain puhuttua uniongelmistä ja painajaisista. Oli vaan että kun sinua kiusataan ja on varmaan stressiä muutenkin koulussa [- - -] niin kyllä se siitä. Ja kun alkoi rupertellessaan tapojensa mukaisesti kysellä leikkisästi että "eikös sinulla tyttöystävää ole?" ja "kyllä sinä noin komea poika varmaan tytön vielä saat" yms lässytystä jolla koitti varmaan vaan olla humoristinen ja tsemppaava, mutta sai minut ahdistumaan ja hämilleni enkä sitten saanut sanottua mistä olisin halunnut purkaa mieltäni.”

4.4 Kohtaamattomuuden ongelma

Transsukupuolisten parisuhdeväkivaltaa kokeneiden sijoittuminen kaksinkertaiseen tai vielä moninkertaiseen marginaaliin aiheuttaa monia ongelmia myös sosiaalityössä. Niistä suurimpana voidaan pitää ehkä kohtaamattomuuden ongelmaa. Nykyistä yhteiskuntaamme voidaan kuvata sanalla moninaisuus, mutta silti useiden vähemmistöjen ongelmana on näkymättömyys. Näkymättömyyden ongelma korostuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajilla, joiden ulkonäöstä ei läheskään aina voi päätellä heidän kuulumistaan vähemmistöön. Tällaisessa tilanteessa työntekijällä on oltava kyky ajatella heteronormatiivisuuden ylitse, sillä Ihmisessä nähtävät keholliset tunnusmerkit, eli biologisesti määritelty näkemys siitä, mitä miehet ja naiset kehollisesti näyttävät, voi poiketa merkittävästi yksilön omasta kehollisuuden kokemuksestaan. (Vilkkä 2010, 86; Jämsä 2008.) Usein kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön jää myös pimentoon, sillä kuten tämänkin tutkimuksen aineistossa on tullut ilmi, omaa normista poikkeavaa identiteettiä ei aina haluta tai uskalleta tuoda esille edes viranomaisille. Tästä voi myös syntyä harhakuva, ettei asiakkaina ole sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvia lainkaan. Olisikin tärkeää että yksipuolisten ennakkokäsityksien vaalimisen sijaan asiakastyötä tekevät ottaisivat käyttöön moninaisuuden oletuksen (Jämsä 2008, 22). Aulikki Kananojan (2007, 112-114) mukaan moninaisuuden ja asiakkaiden erojen kunnioittaminen liittyy heidän kohtaamiseen omana persoonanaan. Työtavat on tällöin muokattava kunkin asiakkaan elämäntilanteen mukaan, lähtien liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan asiakas itse on oman elämänsä paras asiantuntija. Erilaisuuden tunnustaminen sukupuolen näkökulmasta viittaa siihen, että ihmiset kohdataan aina *yksilöllisesti* ja ilman luokittelevia ennakkokäsityksiä, eli heille annetaan itselle mahdollisuus määritellä niin seksuaalinen suuntautumisensa kuin sukupuoleen liittyvä kehollinen kokemus. Tässäkin yhteiskunnassa vallitseva sukupuolinäkemys luo kehyksen kohtaamiselle. (Emt.)

Myös perhesuhteisiin liitetty heteronormatiivisuus estää Paula Kuosmasen (2007, 177) mukaan perheiden monimuotoisuuden havaitsemisen, jolloin esimerkiksi sateenkaari-

perheet eivät tule nähdä. Joissakin tapauksissa vanhempien normista poikkeava sukupuoli- tai seksuaali-identiteetti saatetaan jopa torjua kokonaan. Tämän tyyppisessä tilanteessa ei voida puhua sensitiivisestä kohtaamisesta vaan asiakkaiden ohittamisesta ja työntekijän kyvyttömyydestä kohdata ydinperheestä poikkeavia perhemalleja. Asiakkaana olevan perheen näkökulmasta tällainen kokemus voi olla loukkaava ja antaa kuvan työntekijän piiloisesta negatiivisesta asenteesta sateenkaariperheitä kohtaan. Toisaalta erilaisten perhetyyppien kohtaaminen saattaa olla työntekijälle uusi asia, jolloin hämmentyminen tilanteesta voi muuttaa vuorovaikutuksen vaikeaselkoiseksi ja vältteleväksi (ks. esim. Jämsä 2008). Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että työntekijä kykenisi avoimesti tunnustamaan hänelle uudenlaisen tilanteen, jottei kohtaamisesta syntyisi asiakkaalle syrjivää vaikutelmaa.

Asiakkaiden kohtaamisessa erilaisuuden huomiointi tarkoittaa perinteisten sukupuoli-käsitysten kyseenalaistamista sekä ajattelun laajentamista koskien seksuaalista suuntautumista. Erilaisuuden ja yksilöllisyyden kunnioittaminen merkitsee ennen kaikkea sitä, että asiakkaalle annetaan mahdollisuus itse valita, kuinka paljon tai kuinka vähän hän haluaa henkilökohtaisesta elämästään tuoda työntekijän tietoisuuteen. Tällöin kysymys on myös hänen yksityisyytensä kunnioittamisesta. Kaikki asiakkaat eivät halua käydä keskustelua sukupuolesta tai sen merkityksestä ja siihenkin asiakkaalla on oltava mahdollisuus. (ks. esim. Kuronen & Granfelt & Nyqvist & Petrelius (toim.) 2004; Jämsä 2008.)

Suomessa sosiaalityö on sukupuolineutraalia, eli toisin sanoen sukupuolella ei pitäisi olla merkitystä. Päivi Petreliuksen (2005, 11) mukaan sosiaalityön käytännöissä sukupuolineutraalius tarkoittaa kuitenkin sitä, että sukupuoli ohitetaan kiinnittämättä siihen mitään huomiota työskentelyn näkökulmasta. Kuitenkin sosiaalityö itsessään on suurilta osin edelleenkin sukupuolittunutta; sosiaalityöntekijöistä suurin osa on naisia ja koko sosiaalityö on kehittynyt naisten tekemästä hyväntekeväisyystyöstä ja monilla sosiaalisilla ongelmilla on sukupuolinen ulottuvuus. Sukupolineutraalit käytännöt osoittautuvat kyseenalaisiksi sanoutuessaan irti sukupuolijaosta ja -hierarkiasta, mutta yllä pitäessään samalla epätasa-arvoistavia käytäntöjä (Emt. 12). Asiakastyössä sukupuolineutraalius näkyy lähinnä siinä, etteivät työntekijät osaa tai voi hyödyntää sukupuolen teoriaa,

jolloin kohtaamisesta jäävät puuttumaan tarvittavat tiedot sukupuolen rakentumisesta ja sukupuolten keskinäisistä suhteista. Tarkasteltaessa kohtaamattomuuden ongelmaa on pohdittava sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kanssa tehtävää sosiaalityötä hieman syvemmältä, sillä perinteiset sukupuolijaot ja roolit vaikuttavat työntekijän työhön myös asiakkaan ensikohtaamisen jälkeen. Osataanko esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa turvakodille paennut kohdata ja auttaa huolimatta siitä että hän edustaa jotain muuta kuin perinteisiä sukupuolia tai että hänen parisuhteensa ei sisälly perinteiseen malliin?

Onkin tarpeellista pohtia sukupuolen merkitystä sosiaalityössä niin työntekijän kuin asiakkaan näkökulmasta katsottuna sekä sitä miten sukupuoliset käytännöt asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa tulevat näkyviksi. Sukupuolisensitiivisen kohtaamisen näkökulmasta on tarkasteltava erityisesti sitä, millaisia asenteita ja odotuksia asiakkaisiin heidän *sukupuolensa* perusteella asetetaan ja miten yksilöt itse määrittelevät sukupuolisuuttaan. Tällöin merkitystä on sillä tiedolla ja kulttuurisella ymmärryksellä mitä sukupuolesta omataan. Nykyisestä sukupuolineutraalista sosiaalityöstä olisi pyrittävä kohti sukupuolisensitiivistä sosiaalityötä, joka Varpu Punnosen (2007, 521) mukaan tarkoittaa työorientaatioita, joissa tunnistetaan ja tunnustetaan sukupuolen merkitys ihmisen elämässä ja hänen elämänvalinnoissa. Sen tarkoituksena ei ole ylläpitää perinteistä jaottelua vaan tuoda näkyviin ne odotukset mitä yhteiskunta naisiin ja miehiin liittää ja sitä kautta muuttaa ja laajentaa perinteisiä ajattelutapoja. Toiseksi sukupuolisensitiivisyydellä voidaan tarkoittaa työntekijän ja asiakkaan samaa sukupuolta. Tarve erityisille sukupuolen mukaan määräytyville palveluille korostuu erityisesti sellaisissa asiakastyön paikoissa, joissa sukupuoliin liittyvät kysymykset ovat vahvasti läsnä, kuten esimerkiksi väkivaltatyössä. Tällöin peruste mies- ja nais erityisiin käytäntöihin pohjautuu ajatukseen, että miesten ja naisten kokemukset, näkemykset ja ymmärrys väkivallasta sekä sen syistä ja seurauksista vaihtelevat. (Laine 2005, 139–176; Nyqvist 2004, 101–126.)

Näkisinkin, että sukupuolisensitiivinen ote merkitsee erityisesti sukupuoleen tai ennemminkin sukupuoliin liitettävän teorian hallintaa ja soveltamista käytännön työssä. Vaikka joissain yhteyksissä on tärkeää, että asiakas ja työntekijä omaavat saman, ei sitä pidä mielestäni tarpeettomasti korostaa, sillä sukupuolieron korostaminen voi johtaa ti-

lanteeseen, jossa henkilöä tarkastellaan vain tämän sukupuolen kautta. Onkin tarpeellista tiedostaa, ettei sukupuoli ole vain naisena ja/tai miehenä olemista ja heteroseksuaalisuutta vaan paljon monimuotoisempaa. Vaarana onkin, että nostettaessa sukupuoli esiin aletaan toistamaan siihen liittyviä stereotypioita ja perinteisten sukupuoliasetelmien kyseenalaistaminen ja muuttaminen unohtuu (Punnonen 2007, 523). Näin ollen sosiaalityöntekijän onkin hyödyllistä pohtia omaa suhdetta sukupuoleensa sekä yleisesti sukupuoliin ja seksuaaliseen suuntautumiseen, koska työntekijän omilla asenteilla ja uskomuksilla on merkitystä asiakkaan hyvän kohtaamisen kannalta.

Kirjoituspyynnössäni pyysin kirjoittajia kertomaan myös omista kokemuksistaan väkivaltatyöstä. Kerrotuissa tarinoissa esille tuli kerta toisensa jälkeen kokemukset eri viranomaisten asenteista ja ennakkoluuloista, jopa transfobiasta. Ennakkoluulojen lisäksi kirjoittajat toivat esille myös viranomaisten tiedon puutteen ja sen ettei transsukupuolista asiakasta aina osata kohdata.

”Terveyskeskukseenkin uskalsin mennä ystävän kannustamana. Siellä sitten ramppasinkin kahdesti kun eivät tutkineet kaikkea ensin riittävästi. Hoitajat kyllä suhtautuivat asiallisesti ja sympatialla. Jälkimmäinen lääkäri taasen oli avoimen homo- ja transfobinen. Kirjoitti lausunnonkin häpyhuulialueen mustelmista ettei niistä muka tiedä ovatko mustelmia vai leikkausjälkiä vaikka edellinen lääkäri oli selkeästi tulkinnut mustelmiksi ja mustelmia olivatkin.”

”Kävin hankkimassa itselleni oikeusaputoimistosta oikeusavustajaa, mutta ko. hlö. kutsui tapausta erikoiseksi ja kysyi avoimesti että voiko nainen muka raiskata naista.”

Aikaisemmilla viranomais- tai kolmannen sektorin kontakteilla näyttää tutkimukseni perusteella olevan suuri merkitys sille, uskaltaako transsukupuolinen hakea apua kokemaansa parisuhdeväkivaltaan ja siihen uskooko hän ylipäättään saavansa apua kyseisiltä tahoilta:

”Minä en luota viranomaisiin, niin en hae heiltä mitään ”apua”. ”

Myös palveluiden saatavuus sekä niiden kohdentaminen esimerkiksi väkivaltaa kokeneille naisille on aiheuttanut kirjoittajille päänvaivaa tilanteessa, jossa oma

sukupuoli-identiteetti poikkeaa yhteiskunnan normista. Tällöin vaarana, että uhri jää kokemuksensa kanssa yksin, niin kuin eräs transnainen kertoo:

”En muista että tuolloin olisi ollut sellaista auttavaa puhelinlinjaa joka olisi tarkoitettu nimenomaan seksuaalisen väkivallan uhreille. Ja jos oli en siitä tiennyt. Ja sitten kun sellaisesta kantautui tieto peräkylille asti jotain muutaman vuoden säteellä niin että minäkin tiesin siitä, ainakin koin että se oli nimenomaan tarkoitettu tytöille. Vaikka identiteetiltäni olin tyttö, aristi soittaa. Enkä sitten koskaan tohtinut. Jäin asian kanssa märehtimään yksin.”

Eritellessään omaa suhdettaan auttamisorganisaatioihin ja viranomaisiin transsukupuoliset toivat esille myös syitä sille, miksi olivat jättäneet hakeutumatta avun piiriin tai jättäneet raportoimatta kokemastaan väkivallasta. Parisuhdeväkivallan yhtenä erityisenä piirteenä onkin sen näkymättömyys. Vaikka nykyisin parisuhdeväkivalta onkin saanut osakseen enemmän median ja yhteiskunnan huomiota, pysyy suurin osa siitä edelleen piilossa. Parisuhdeväkivallan uhriksi joutuminen on uhrille henkilökohtainen kriisi, josta kertominen on yleensä vaikeaa tapahtuneen henkilökohtaisuuden ja siihen liittyvän häpeän tunteen vuoksi (Lehtonen & Perttu, 1999; ks. myös Lidman 2011). Myös aineistoni kirjoittavat kertoivat tunteneensa häpeää kokemastaan parisuhdeväkivallasta:

”Hävetti oma olotila ja tilanne. [- -] Alistuin kohtalooni [- -].”

Häpeä voi ilmetä myös väkivallan peittelynä ja salaamisena. Omaa heikkoutta ei haluta myöntää edes itselle ja ajatus siitä että väkivalta tulisi muiden tietoon ahdistaa ja hävettää. Uhri saattaa myös ajatella suojelevansa läheisiään olemalla kertomatta väkivallasta tai salaamalla sen.

”Kai sitä jotenkin oudosti halusi suojella äitiään. Ja häpesi omaa ”alennustilaansa”. Ja tokkopa se kenestäkään hauskaa olisi näyttäytyä äitinsä edessä vaatteet revittyinä, naarmuilla, lakanat sotkuilla ja verisenä. Ei ollut minustakaan. En minä sellaisena halunnut näyttäytyä äidilleni.”

Jotain häpeän kokemisen lamaannuttavasta vaikutuksesta kertoo se, että eräällä kirjoittajista häpeän tunne oli niin voimakas, että se esti jopa hakeutumasta hoitoon, vaikka raiskauksen seurauksena oli syntynyt vakavia vammoja:

”Kehollisesti istuminen oli vielä pitkään kipeää ja aristavaa. Ja vuotoa peräreistä tuli vielä viikkojakin myöhemmin. Lääkäriin en kuitenkaan kehdannut mennä tuollaisista vaivoista, vaan kärsin kipulääkkeitä syöden ja käytin vessapaperia jonkinlaisena tuppona ja tarvittaessa otin äidin terveyssidepaketista siteen ettei housut olisi tuhiintuneet verestä. Mustelmia oli aika pitkään kehossa.”

Väkivallan uhreilla yleisesti esiintyvän häpeän tuntemisen lisäksi aineistoni perusteella transsukupuolisten kokemastaan parisuhdeväkivallasta ilmoittamatta jättämisen yksi suurimmista syistä näyttäisi olevan oma, sukupuolinormeja rikkova identiteetti ja pelko sen paljastumisesta tai siitä miten se mahdollisesti vaikuttaisi väkivalta-asian käsittelyyn viranomaisten taholta:

”Koin itseni aiheestakin raiskatuksi. Mutta koska olin paljon kaapissa sukupuoli-identiteettini suhteen ja nöyryyttävät ja mahdollisesti turhat reissut poliisilla ja lääkärissä eivät houkuttaneet, jätin asian raportoimatta. Ahdisti aina vain kun tuli sellainen olo että ”näinkö tässä aina käy että suhteessa tulee raiskatuksi?”

Omaa psyykeään suojellakseen väkivallan uhrit usein myös vähättelevät väkivallan tekoa tai pyrkivät torjumaan sen kokonaan (Vilkko- Riihelä, 1999). Moni uhri pysyykin kokemastaan vaiti, eikä tieto tapauksesta tavoita viranomaisia tai tilastoja. Tutkittaessa sellaista helposti piiloon jäävää rikollisuutta kuin parisuhdeväkivalta, myös tutkimustavalla ja -asetelmilla on suuri merkitys. Parisuhde väkivallan laajuutta onkin pyritty selvittämään myös erilaisten uhri- ja kyselytutkimusten avulla (ks. esim. Heiskanen & Piispa 1998).

Toisin kuin tarinoilla yleensä, saamillani väkivaltakertomuksilla ei ollut selvää loppua vaan kerrottu tarina jäi kesken.

”Miten tämä tarina päättyy? Sen tulemme näkemään.”

Keskeneräisyys kiteytyi kaikissa tarinoissa joko parisuhdeväkivaltaan tai transsukupuolisuuteen: Jotkut kertoivat tarinaansa eläessään yhä väkivaltaisessa suhteessa ja joillakin suhteesta toipuminen oli vasta alkanut. Osa kirjoittajista oli saanut sukupuolenkorjausprosessinsa päätökseen, osalla prosessi oli kirjoitushetkellä vielä kesken. Vaikka tarinat jäävät kesken, on niistä löydettävissä Labovin kertomuksen rakenteen mukainen arviointi ja coda (Saarenheimo 1997, 2001) sekä luettavissa kirjoittajien ajatuksia ja toiveita tulevaisuutensa suhteen:

”Tämän jälkeen en halua enää ryhtyä mihinkään suhteeseen.”

”Haluan luottaa ainakin näin välillä tulevaisuuteen vaikkakin nyt pelkään toki myös sitä, että riittääkö leikkauksetkaan korjaamaan enää kaikkea. Aika näyttää. Toivon ainakin kovasti.”

5 LOPUKSI

Olen tässä tutkimuksessani tehnyt matkan transsukupuolisten kokemuksiin sukupuolesta ja parisuhdeväkivallasta. Matkan aikana olen käsitellyt transsukupuolisten sukupuolen ja parisuhdeväkivallan kokemuksia suhteessa heteronormatiiviseen yhteiskuntaan ja tarkastellut sen mukanaan tuomia ongelmia. Tutkimukseni on avannut väkivaltaisen parisuhteen todellisuutta, mutta ennen kaikkea tuonut esille sen, kuinka erityisiä piirteitä transsukupuolisten kokema parisuhdeväkivalta voi saada verrattuna cis-sukupuolisten kokemaan parisuhdeväkivaltaan. Transsuhteissa väkivallan erityisyyden kokemus moninkertaistuu kun väkivallan uhri sijoittuu marginaaliin paitsi sukupuolensa edustajana, myös suhteessaan väkivaltaa kokevana. Tutkimuksessani tuli esille myös yhteiskunnassa vallitsevien cis- ja heteronormatiivisuuden ja sukupuolikäsitysten vaikutus transsukupuolisten parisuhdeväkivallan kokemuksiin. Lisäksi tutkimuksessani tuli ilmi keskeisiä ongelmia koskien paitsi väkivaltatyötä, mutta myös laajemmin koko sosiaalityön kenttää: Tutkimukseeni osallistuneet kokivat, ettei transsukupuolisia ja muita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia joko osata sosiaali- ja terveydenhuollossa kohdata tai auttaa, tai kertojat kokivat viranomaisten ennakkoluulot heitä kohtaan niin voimakkaina, että jättivät kokonaan hakematta apua.

Olen tietoisesti painottanut tutkimuksessani saamaani aineistoa ja lainannut runsaasti kirjoittajien kirjoituksia, moni aineistossani esiin tullut asia on ollut pakko jättää käsittelemättä tässä pro gradu- tutkimuksessa. Monissa kirjoitelmissa kerrottiin parisuhdeväkivalta kokemusten lisäksi myös toisenlaisesta väkivallasta, jota transsukupuoliset joutuivat kohtaamaan elämässään päivittäin. Esille tuli yhteiskunnan rakenteisiin piiloutunut väkivalta, joka koskettaa transsukupuolisia niin lapsuudessa kuin aikuisuudessaakin. Normista poikkeavan sukupuoli-identiteetin omaaminen ja toisaalta yhteiskunnan taholta tuleva paine niin sanottuun normiin kuulumisesta muodostavat ongelman, jonka kanssa transsukupuoliset painivat perhe-elämässään, koulussa ja työpaikoilla. Yhteiskunnan rakenteissa piilevän ja syrjivän väkivallan lisäksi kirjoittajat kertoivat kans-

saihmisten heitä kohtaan harjoittamasta henkisestä ja fyysisestä väkivallasta, joka ilmenee perään huuteluna kadulla ja jopa tuntemattomien päälle käymisinä. Olisikin tärkeää tutkia ja tuoda näkyviin kaikki se transsukupuolisten kokema rakenteellinen väkivalta, mutta myös perehtyä heihin kohdistuvaan viharikollisuuteen.

Sukupuolten tasa-arvo, sukupuoleen perustuvan syrjinnän kielto, ja kaikki muu ihmisten välinen yhdenvertaisuus ovat keskeisimpiä ihmisoikeuksia. Ihmisoikeuksia, joista on sovittu kaikissa merkittävissä kansainvälisissä ihmisoikeusopimuksissa kuten YK:n naistenoikeuksien sopimuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä muissakin YK:n yleissopimuksissa. Sukupuolivähemmistöt ovat kuitenkin tavalla tai toisella pääsääntöisesti jääneet syrjään sukupuoleen liittyvistä ihmisoikeuskeskusteluista, suunnitelmista ja arvioinneista. Tämä johtuu siitä, että sukupuolten tasa-arvolla viitataan useimmiten pelkästään miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon ilman että käsitteitä *mies* ja *nainen* pysähdyttäisiin purkamaan. Siitä johtuen jää helposti näkymättömiin paitsi perinteisten sukupuolten moninaisuus, mutta myös kaikki ne ihmiset, joiden sukupuoli-identiteetti on jotain muuta kuin perinteinen mies tai nainen. (Aarnipuu 2008, 209-210.)

Aarnipuun (2008) mukaan monet transihmisten ja sukupuoleltaan moninaisten ihmisten kohtaamista ongelmista liittyvät siihen, että valtakulttuurissa ja keskusteluissa yksinkertaisesti unohdetaan heidän olemassaolonsa. Aarnipuun mukaan tällainen unohtaminen on mahdollista, koska suurimmalta osalta ihmisiä puuttuu tieto sukupuolen muunnelmista, tai heidän omaamansa tieto on vanhentunutta tai vääristynyttä, ja kahden vastakkaisten ja selvärajaisten sukupuolten olemassaoloa pidetään itsestään selvyytenä. Trans- tai intersukupuolisten ihmisten olemassaoloa ei välttämättä tiedosteta tai käsitykset heistä ovat hyvin hämäriä. Valitettavasti tämä koskee myös sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksessa ei vielä nykyäänkään osata huomioida tarpeeksi sukupuolivähemmistöjen olemassa oloa ja heidän tarpeitaan. Tämä aikaan saa sen ettei sukupuolivähemmistöjen edustajia osata kohdata. Kuten omassa aineistossanikin tuli ilmi, kohtaamattomuuden osaamisen ongelma käsittää koko palvelukentän sisältäen niin lastenneuvolat, päiväkodit ja koulut, kuin sukupuolenkorjausta varten tehtävät lääkärikäynnit sekä terveyskeskuksissa tehtävät raiskaustutkimukset. Käy-

tännössä kohtaamattomuus ilmenee esimerkiksi niin, ettei neuvoloissa, päiväkodeissa tai sosiaalitoimessa työskentelevä henkilökunta välttämättä aina osaa suhtautua heteronormatiivisuudesta poikkeaviin perheisiin, eikä kouluissa osata tukea translapsia. Sukupuolivähemmistöjen kohtaamista ongelmista ja syrjinnästä ei ole tehty viranomaisselvityksiä eikä Suomessa tilastoida sukupuolen moninaisuuteen liittyviä viharikoksia. Myöskään sukupuolivähemmistöihin kuuluvien syömishäiriöitä, syrjäytymisriskin kasvamista, itsetuhoisuutta tms. ei ole seurattu, tai pyritty vakavasti ennaltaehkäisemään. Kaiken kaikkiaan edellä mainittua tutkimustietoa on tarjolla todella vähän ja erityisesti Suomessa tällaisia tutkimusta on tehty todella vähän. Tämä voi Aarnipuun mukaan johtaa siihen, että tiedon puute sekä aiheuttaa ongelmia että vaikeuttaa niiden ehkäisemistä. (Emt. 210-211.) Omassa aineistossani transsukupuoliset toivat esille juuri huoltaan transsukupuolisten tekemien itsemurhien suuresta määrästä sekä siitä ettei tähän ongelmaan ole yhteiskunnassamme herätty. Kansainvälisiä tutkimuksia transsukupuolisten mielenterveysongelmista ja muita korkeammasta riskistä ajautua itsemurhaan on sitä vastoin useita, kuten esimerkiksi Robin M. Mathyn vuosina 2001 ja 2002 tekemät tutkimukset. Olisikin tärkeää tehdä myös kotimaista tutkimusta transsukupuolisten mielenterveysongelmista ja muita suuremmasta itsemurha-alttiudesta ja tarkastella mitä niiden taustalla piilee.

Transsukupuolisuus tunnustettiin Suomessa lainsäädönkin tasolla sairaudeksi 2000-luvun alussa. Lainsäädännössä on määritelty edellytykset, joiden mukaan maistraatti voi muuntaa transsukupuolisen ihmisten etunimen ja henkilötunnuksen loppuosan vastaamaan hänen kokemaansa sukupuolta. Lain säätämiseen asti juridisen sukupuolen muuntamiseen liittyvät käytännöt vaihtelivat eri puolella Suomea eikä sukupuolen muuntaminen ollut lainkaan mahdollista ennen 1980-lukua. Laki onkin yksi ihmisten yhdenvertaisuuden perusedellytyksiä. Lisäksi transsukupuolisuuden hoitoa käsitellään ministeriön asetuksissa ja hoito-ohjeistuksessa. Tällä tavalla taataan periaatteessa se, että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus päästä hoitoihin asuinkunnastaan riippumatta. Käytännössä yhdenvertaisuus ei kuitenkaan toteudu, muun muassa siitä syystä että osa korjausprosessiin kuuluvista hoidoista on rajattu julkisen terveydenhuollon ulkopuolelle, joka suosii suurempituloisia. Eräs lainsäädännön suurista puutteista on se, että se huomioi vain

transsukupuoliset ja muut ryhmät, kuten transvestiitit, transgenderihmiset ja intersukupuoliset lapset, jäävät tämän lainsäädännön ulkopuolelle. Edellä mainittu seikka aiheuttaa lukuisia ongelmia. Ilman asianmukaista ja ajan tasalla olevaa lainsäädäntöä varsinakin intersukupuoliset ihmiset jäävät lain ulkopuolelle. Esimerkiksi intersukupuoliset vauvat jäävät ilman sosiaaliturvatunnuksen loppuosaa, eivätkä he siten pääse yhteiskunnan jäseniksi. (Aarnipuu 2008, 212-213.)

Vakavia ja tutkimuksen arvoisia ihmisoikeuskysymyksiä sisältyy myös transsukupuolisten asemaan ja hoitokäytäntöihin, mikä tuli selvästi esiin myös saamassani aineistossa: Sukupuolenkorjausprosessi koetaan piinaavan pitkäksi ja siihen kuuluva jatkuva mielen-terveydentilan seuraaminen ahdistavaksi. Myös kasvonpiirteet viimeistelevien plastiikkakirurgisten leikkausten rajautuminen korvattavien sukupuolenkorjausleikkausten ulkopuolelle aiheutti aineistoni kirjoittajissa tunnetta kohtuuttomuudesta. Eräs kirjoittaja vertasikin tilannettaan syöpäpotilaaseen, jolle todettaisiin että loput syöpähoidoista on korvattava itse. Sukupuolenkorjausprosessia säätelevä laki edellyttää kahden psykiatrin todistavan ihmisen todella olevan transsukupuolinen (transseksuaali kuten lääketieteellinen termi vielä kuuluu) ja lisääntymiskyvytön. Lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus on paitsi erikoinen myös käytännössä turha, koska sukupuolenkorjausprosessiin kuuluu lähes poikkeuksetta kemiallisen steriloinnin tavoin toimiva hormonihoito, joka lopettaa aikaisemman siittiö- tai munasolutuotannon. Lisäksi lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus on ihmisoikeuksien näkökulmasta kestämätön, sillä erilaisten ihmisryhmien pakko-sterilointien sekä muun rotuhygienian pitäisi olla jo historiaa. Lain lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus on absurdi myös siitä syystä, että todellisuudessa monilla transsukupuolisilla on biologisia lapsia: osa transmiehistä on synnyttänyt ennen sukupuolenkorjausprosessiin ryhtymistä ja jotkut transnaiset ovat isiä, ja voivat tallettaa sulusolujaan spermapankkiin ennen hormonihoitojen aloittamista. Steriiliysvaatimuksen taustalla vaikuttaakin sama heteronormatiivisuus ja sukupuolieron pyhittäminen, kuin samaa sukupuolta olevien parien avioliiton vastustamisen taustalla. Keskustelut sukupuolten erilaisista muunnelmista ja samaa sukupuolta olevien ihmisten oikeuksista liittyvätkin toisiinsa mielenkiintoisella tavalla.

Jämsä (2008) toteaa Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista –artikkelissaan, että Suomesta puuttuu edelleen johdonmukainen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvointia tutkiva, seuraava ja edistävä politiikka. Valtakunnallisen poliittisen ohjelman puuttuessa kuntien vastuu oman alueensa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvoinnista korostuu. (Emt. 86). Oletan Jämsän viittaavan tällä alueelliseen yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja siihen, miten eri kunnissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvointiin huomiota kiinnitetään. Vuonna 2006 Setan Sateenkaariperhetyön projekti ja Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti keräsivät Suomen ensimmäisen laajan kyselyaineiston sateenkaariperheiden kokemuksista sosiaali- ja terveyspalveluista, kouluista sekä perheiden juridisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta. Kyselyyn vastanneet olivat kaikista tyytyväisimpiä päivähoiton palveluihin ja äitiyshuoltoon kokonaisuudessaan. Sen sijaan epäonnistuneimmiksi kyselyistä palveluista vastaajat kokivat perheneuvonnan ja erityisesti lastenvalvojan palvelut. Sateenkaariperhe-kyselyn vastaajista yli puolet (53%) asuivat pääkaupunkiseudulla, muissa yli 50 000 asukkaan kaupungeissa asui 28% vastaajissa ja 12% asui 20 000 – 50 000 asukkaan kaupungeissa. Pienellä, alle 20 000 asukkaan paikkakunnilla asui 5% vastaajista. Miltei samat luvut on saatu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä –projektissa, jossa todettiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asuvan muuta väestöä useammin pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Suomen läänissä. Tämä viittaa siihen, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat hakeutuvat muita useammin pieniltä paikkakunnilta isompiin kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. (Emt. 26, 94). Tutkimusten tulokset kertovat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen epätasa-arvosta paikkakunnittain ja siitä että pienemmillä paikkakunnilla kokemukset palveluista, palveluiden saatavuudesta ja palvelukokemuksista vaihtelevat suhteessa paikkakunnan kokoon. Pienimmillä paikkakunnilla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen palveluntarvetta ei ole huomioitu samalla tavalla kuin isoimmissa kaupungeissa.

Mitä sitten olisi tapahduttava, jotta transsukupuoliset ja muut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt saisivat samanlaista palvelu kuin kaikki muut? Ensinnäkin Suomeen on saatava valtakunnallinen poliittinen ohjelma seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvointia tutkimaan, seuraamaan ja edistämään, jotta alueellinen yhdenvertaisuus hyvin-

vointipalveluiden osalta kattaisi myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Toiseksi sosiaali- ja terveyden huollon työntekijöiden olisi tunnustettava oma tietämättömyytensä sekä ennakoasenteensa, jotta reflektiivistä ammatillisuutta voitaisiin alkaa kehittämään kohti moninaisuuden olettamista ja asiakkaiden aitoa ja yhdenvertaista kohtaamista. (Emt. 98-119). Kaikki tämä vaatii aikaa ja halua, mutta mahdoton tehtävä se ei ole.

LÄHTEET

Aarnipuu, Tiia 2008: Trans. Sukupuolen muunnelmia. Like Kustannus Oy. Helsinki.

Alasuutari, Pertti 2001: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere. 3, uudistettu painos. 1. painos 1994.

Alasuutari, Pertti 2004: Social Theory and Human Reality. Sage. London.

Alasuutari, Pertti 2005: Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. WS-Bookwell Oy. Juva. 15-28.

Butler, Judith 1990: Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity. New York & London: Routledge. – (1992) Contingent foundations: feminism and the question of "postmodernism". In Butler, Judith & Scott, Joan (eds.) Feminism Theorize the Political. London: Routledge. 3–21.

Butler, Judith 1993: Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex" . Routledge. New York & London.

Calhoun, Cheshire 2000: Feminism, the family, and the politics of the closet: lesbian and gay displacement. Oxford University Press. New York.

Cullen, Bradley T. & Michael Pretes, M. 2000: The meaning of marginality: interpretations and perceptions in social science. Social Science Journal (2).

Gergen, Kenneth J. 1994: Realities and Relationships sounding in social construction. Harward University Press. Cambridge.

Gergen, Kenneth J. 1999. An Invitation to Social Construction. Sage Publications. London.

Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702.

Gray, David 2009: Doing research in the real world. Second edition. Sage. Thousand oaks.

Guba, Egon G. & Lincoln, Yvonna S. 1996: Naturalistic and rationalistic enquiry. In: Keeves, J. P. (Eds.). Educational research, methodology and measurement: An international handbook. 2nd edition. Pergamon. Cambridge. 86-91.

Elbaz-Luwisch. Freema 1997: Narrative research: political issues and implications. Teaching and teacher education 13(1). 75-83.

Erkkilä, Raija 2005: Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia Oy. Helsinki.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä. 26–44.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä.

Estola, Eila 2003. In the language of the mother – Re-Storying the Relational moral in teachers' stories. Acta Universitatis Ouluensis E 62.

Haataja, Marika 2011: Mahtuuko sukupuolen moninaisuus kahden sukupuolen malliin? Transtukipiste. Sukupuolen moninaisuus.

http://www.transtukipiste.fi/doc/mahtuuko_sukupuolen_moninaisuus_kahden_sukupuolen_malliin_.pdf (luettu 4.6.2013)

Hearn, Jeff 1998: The Violences of Man. Sage Publications. Great Britain.

Heikkinen, Hannu L.T. 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. PS-kustannus. Jyväskylä. 116–132.

Heikkinen, Hannu L. T. 2010: Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 143–159.

Hekanaho, Pia Livia 2006: ”Moniääninen muotokuva. Muistelmien ja muistiinpanojen suhde. Marguerite Yourcenarin romaanissa Mémoires d’Hadrien.” Tekijyyden tekstit. Teoksessa Kaisa Kurikka ja Veli-Matti Pynttari (toim.) SKS. Helsinki. 153–193.

Hekanaho, Pia Livia 2007. Mitä mies haluaa? Fem-Dom-porno ja miehinen masokismi. Teoksessa Kalha, Harri (toim.) Pornoakatemia! s. 115–151. Etos. Turku.

Helne, Tuula 2000: Toiseudesta yhteyteen – kysymyksiä syrjäytymiskeskustelun olettamuksista. Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Tammer-Paino Oy. Tampere. 182–200.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Tutkimuksia 123. Stakes. Helsinki.

Heiskanen, Markku & Piispa, Minna 1998: Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Oikeus 1998: 12.SVT. Tilastokeskus. Helsinki.

Huotari, Kari 1999: Positiivista elämää, hiv-tartunnan saaneiden selviytyminen arjessa. Yliopistopaino. Helsinki

Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Helsinki.

Hänninen, Vilma 2000: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta universitatis Tamperensis 616. Tampereen yliopisto. Tampere.

Hänninen, Vilma 2010: Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 160–178.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka 2005: Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) Toinen tieto: kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes, 3–6. Helsinki.

Hyypä, Markku T. (1995) Sukupuolten kirjo. Seksi, aivot ja roolit. Yliopistopaino. Helsinki.

Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/2001. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Hyvärinen, Matti 1998a: Lukemisen neljä käännettä. In: Hyvärinen M, Peltonen E & Vilkkio A (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tammer-Paino Oy, Tampere. p 311-336

Hyvärinen, Matti 1998b: Thick and Thin Narratives: Thickness of Description, Expectation, and causality. Cultural Studies: A Research Volume 3: 149-174.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna 2004: Johdanto. Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki. 9-19

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) 2004: Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki.

Josselson, Ruthellen 1996. On Writing Other People's Lives. Self-Analytic Reflections of a Narrative Researcher. In Ruthellen Josselson (ed.) Ethics and Process. The Narrative Study of Lives. Sage. London. 60–71.

Juhila, Kirsi 2004: Talking Back to Stigmatized Identities. Negotiation of Culturally Dominant Categorizations in Interviews with Shelter Residents. Qualitative Social Work. 3(3), 259-275.

Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.

Juvonen, Tuula & Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (toim.) 2012: Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino 2010. Tampere.

Jämsä, Juha 2008 (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus. Jyväskylä.

Kananen, Jorma 2008: Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä.

Kananoja, Aulikki 2007: Asiakastyön yleiset lähtökohdat. Teoksessa Kananoja Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo & Laiho, Kristiina & Sarvimäki, Pirjo & Karjalainen, Pekka & Seppänen Marjaana 2007: Sosiaalityön käsikirja. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 98-116.

Kaskisaari, Marja 2000. Kyseenalaiset subjektit. Jyväskylän yliopisto. SoPhi.

Karkulehto, Sanna 2006: ”Sateenkaaren tuolle puolen” ja muita kertomuksia. Sukupuoli, seksuaalisuus ja queer nykykulttuurissa. Lisensiaatintyö. Kirjallisuus. Oulun yliopisto.

Kekki, Lasse 1999: Queer-teoria ja homoliike. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja 1/1999. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki. 203–214.

Keskinen, Suvi 2012a: Limits to Speech? The Racialised Politics of Gendered Violence in Denmark and Finland. *Journal of Intercultural Studies* 33: 3, 261-274.

Keskinen, Suvi 2012b: Transnational Influences, Gender Equality and Violence in Muslim Families. In Loftsdottir, Kristin & Jensen, Lars (toim.): Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region. Farnham: Ashgate, 73-88.

Keskinen, Suvi 2012c: Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. [Culturalised Others and the Paradox of Universalism in Violence Work]. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa [Gendered Multiculturalism. Citizenship and Difference in the Welfare Society]. Tampere University Press. Tampere.

http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66350/kulttuurilla_merkityt_toiset.pdf?sequence=1 (luettu 6.6.2013)

Kohler-Riessman, Catherine 1993: Narrative Analysis. United States of America. Sage Publications.

Kohler-Riessman, Catherine 2000: Analysis of Personal Narratives. Boston University. <http://alumni.media.mit.edu/~brooks/storybiz/riessman.pdf>

Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi Anthony B. & Lozano, Rafael (toim.) 2002: World report on violence and health. WHO.

http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf (luettu 16.4.2012)

Kuosmanen, Paula 2000: Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita, performatiivis-diskurssinen tarkastelu. Naistutkimuksen raportteja 1/2000. Oy Edita Ab. Helsinki.

Kuosmanen, Paula 2007: ”Mitäs ehkäsy te käytitte?” Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.): Perhetyön tieto. Vastapaino. Tampere. 168–204.

Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) 2004: Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. PS-kustannus. Juva.

Kuure, Tapio 1996: Marginaalin politiikkaa. Marginaalista murtautumisen vaihtoehtoiset strategiat. Tampereen yliopisto. Tampere.

Kvale, Steiner 1989: To validate is to question. In: Kvale S (Ed) *Issue of validity in qualitative research*. Studentlitteratur. Lund. 73-92.

Laine, Terhi 2005: Turvakotityön käytännöt. Asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset. Yliopistopaino. Helsinki.

Laitinen, Merja 2004. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Vastapaino. Tampere.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäntilanteiden tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari (toim.): *Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin yliopisto-kustannus. Rovaniemi. 106–151.

Lehto, Juhani & Kovero, Camilla 2010: Homoseksuaalisuus tieteen näkökulmasta ja miesten kertomana. Osuuskunta Lilith. Helsinki.

Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999: Naisiin kohdistuva väkivalta. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Lidman, Satu 2011: Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä. Atena Kustannus Oy. Porvoo.

Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach Rivka & Zilber, Tamar 1998: *Narrative Research, Analysis and Interpretation*. SAGE Publication. United States of America.

Löytty, Olli 2005: Johdanto: Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa Olli Löytty (toim.) *Rajanylityksiä: Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Gaudeamus. Helsinki.

Mathy, Robin M. 2001: A nonclinical comparison of transgender identity and sexual orientation: A framework for multicultural competence. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 13 (1), 31-54.

Mathy, Robin M. 2002: Transgender identity and suicidality in a nonclinical sample: Sexual orientation, psychiatric history, and compulsive behaviors. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 14 (4).

Mäkiranta, Mari 2008. Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina. *Acta Universitatis Lapponiensis* 145.

Nyqvist, Leo 2004: Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Ps-kustannus. Juva. 101–248.

O'Driscoll, Sally 1996: Outlaw Readings: Beyond Queer Theory. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 22:1, 30–51.

Oinas, Elina 2004. Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Marianne Liljestrom (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino. Tampere. 209–227.

Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona: tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeiden naisten elämänkerroista ja selviytymisestä. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Perttula, Juha 2008: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 115–162.

Petrelius, Päivi 2005: Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. *Jyväskylä Studies In Education, Psychology And Social Research* 266. Jyväskylä.

Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämänselitys toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 2003 (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Työpapereita. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Tammi. Helsinki. 11–31.

Polkinhorne, Donald E. 1995: Narrative configuration on narrative analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 8:1, 5–23.

Pulkkinen, Tuija 1998: Postmoderni politiikan filosofia. 2. painos. Gaudeamus. Helsinki.

Punnonen, Varpu 2007: Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.): *Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat*,

rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 76. Helsinki. 521–547.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011: Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. JTO-Palvelut. Vantaa.

Raunio Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus. Helsinki University Press. 2.painos.

Ronkainen, Suvi 1998: Sukupuolittunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa – tutkimuksen katveet valokeilassa. Naistutkimusraportteja 2/98. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Ronkainen, Suvi 2004. Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Marianne Liljestrom (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino. Tampere. 44–69.

Rostila Ilmari 2001: Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylän yliopisto.

Saarenheimo, Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino: Tampere.

Saarenheimo, Marja 2001. Narratiivinen tutkimus ja kertomisen käytännöt asiakastyössä. Teoksessa Korhonen, Merja & Puustinen Birgitta. (toim.) Elämä tarinoina. Life and Counselling in Context –seminaarin julkaisu. Joensuun yliopisto.

Seta Ry. Nuori vs. normit.

<http://www.seta.fi/index.php?k=17507> (luettu 25.3.2011)

Silverman, David 2010: Doing qualitative research. Third edition. Sage. London.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010: Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjelmia 2010:5.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12304.pdf (luettu 28.12.2010)

Suomen Queer-tutkimuksen Seura.

<http://sqshome.wordpress.com/mika-sqs/> (luettu 4.4.2011)

Syrjälä, Leena, Estola, Eila, Uitto, Minna & Saara-Leena Kaunisto 2006. Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lotjonen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: SKS, 181–202.

Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.) 2007: Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. University Press. Tampere.

Squire, Corinne 2008: Experience-centered and culturally oriented approaches to narrative. Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (ed.) *Doing Narrative Research*. London: Sage, 41–63.

Transtukipiste. Sukupuolen moninaisuus. Sukupuolia ja sanoja. Sanasto
<http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17270> (luettu 20.2.2011)

Trasek. Perustietoa. Käsitteitä.
http://www.trasek.net/?page_id=26 (luettu 23.8.2013)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki. Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. http://www.tenk.fi/eettinen_ennakkoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf. Viitattu 3.10.2011. Kopio tekijän hallussa.

Törrönen, Jukka 2005: Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto: Kirjoituksia huonosoaisuuden tunnistamisesta*. Stakes. Helsinki. 15–37.

Uusitalo, Tuula 2006. Miten päästä yli mahdottoman?: narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 105.

Ylinen Satu 2008: Gerontologinen sosiaalityö. Tiedon muodostus ja asiantuntijuus. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 155

Varto, Juha 1992: *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Hygieia: Terveiden ja sairaanhoitajan kirjasto. Kirjayhtymä. Helsinki.

Vikman, Mari 2001: Väkivaltaa rakkauden varjolla, parisuhdeväkivalta homo- ja lesbosuhteissa. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00110.pdf> (luettu 4.3.2012, kopio tekijän hallussa)

Vilkka, Hanna 2010: *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus. Juva.

Vuokila-Olkkonen, Päivi & Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja 2003: Narratiivinen lähestymistapa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Janhonen Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. WSOY. Juva.

Vilkko-Riihelä, Anneli 1999: *Psykyke. Psykologian käsikirja*. 1-3. painos. WS Bookwell Oy. Porvoo.

Wickman, Jan 2010: *Queer Activism: What Might That Be? Trikster #4*.
<http://trikster.net/4/wickman/1.html> (luettu 15.1.2013, kopio tekijän hallussa)

LIITTEET

Liite 1: Aineistonkeruupyyntö

Hei!

Teen pro gradu-tutkimusta Lapin yliopiston sosiaalityönlaitokselle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhdeväkivallasta. Lähetän teille tässä luettavaksi aineistonkeräyspyyntöni ja toivoisin että voisitte julkaista sen foorumillanne. Mikäli teillä on jotain kysyttävää tutkimuksestani, vastaan niihin mielelläni. Sekä minun että gradunohjaajani yhteystiedot löytyvät aineistonkeräyspyynnön lopusta.

Ystävällisin terveisin: Anne Köngäs

050 460 3269

akongas@ulapland.fi

Oletko kokenut väkivaltaa homoseksuaalisessa parisuhteessa?

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkimusta Lapin yliopistossa aiheesta “Väkivalta homoseksuaalisessa parisuhteessa”. Vaikka parisuhdeväkivaltaa aiheena on tutkittu paljon ja monipuolisesti, on parisuhdeväkivaltatutkimus perinteisesti keskittynyt vahvasti heterosuhteissa miesten naisille tekemän väkivallan tutkimukseen. Sen sijaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa ilmenevä väkivalta on usein edelleen yhteiskunnallisissa keskusteluissa tabu. Oma kiinnostukseni tämän ilmiön tutkimiseen heräsikin alun perin siitä syystä, että seksuaalivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta on edelleen vaiettu aihe, jota on myös tutkittu vielä erittäin vähän. Myös sosiaali- ja terveysministeriön ohjelmassa (2010:5) tuodaan esiin tarve sellaiselle tutkimukselle, jossa tutkitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa parisuhdeväkivaltaa, sen yleisyyttä sekä väkivallan ennaltaehkäisyä ja väkivallan uhrien tukemista.

Tutkimukseni tarkoitus on tuoda näkyviin seksuaalivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta sekä valottaa väkivaltaisessa homoseksuaalisessa parisuhteessa elämisen ja siinä olemisen todellisuutta ja siinä ilmenevän väkivallan erityisyyttä. Lisäksi tutkimukseni tarkastelee väkivaltaiseen suhteeseensa apua hakeneiden omakohtaisia kokemuksia auttamisorganisaatioista ja niiden työntekijöiden suhtautumisesta avunhakijaan. Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaali- terveydenhuollon palvelujen ja työntekijöiden asiantuntijuuden kehittämisessä. Tarkastelen aihetta parisuhdeväkivaltaa suhteessaan kokeneen näkökulmasta ja haluan saada kuuluviin nimenomaan hänen äänensä. Sen vuoksi on ensi arvoisen tärkeää, että kirjoitat kokemuksistasi.

Kirjoita vapaamuotoisesti omista kokemuksistasi väkivaltaisessa homoseksuaalisessa parisuhteessa elämisestä ja mahdollisesta siitä irrottautumisesta. Kirjoitelmassasi kerro esimerkiksi: Millaista väkivaltaa koit parisuhteessasi? Mitä vaikutuksia väkivaltaisella parisuhteella oli identiteettiisi, seksuaalisuuteesi, arkielämääsi ja muihin ihmissuhteisiisi? Millaisia tunteita väkivallan kohteeksi joutuminen sinussa aiheutti? Mikä sai sinut irrottautumaan väkivaltaisesta suhteesta? Mitä tuntemuksia irrottautuminen sinussa herätti? Onnistuiko väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen heti ensimmäisellä kerralla vai vaatiiko se useampia yrityksiä? Mitä erilaisia asioita/tekijöitä jouduit irrottautumisprosessin aikana pohtimaan ja/tai kohtaamaan? Kerroitko kokemastasi väkivallasta muille? Haitko parisuhteesi tai siitä irrottautumisen aikana apua tai tukea viranomaisilta tai läheisiltäsi? Jos hait, niin saivatko sitä, ja millaista apua ja tukea sait ja miten sinuun suhtauduttiin? Mitä ideoita sinulla olisi auttamispalveluiden kehittämiseen?

Toivoisin, että lähetät tekstisi viimeistään 31.3.2011.

Pro-gradu tutkimukseni valmistuneen vuoden 2011 aikana, jonka jälkeen se on saatavissa Lapin yliopiston kirjastosta. Sitoudun tutkimuksessani noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja siten käsittelen myös saamaani aineistoa luottamuksellisesti ja anonymisti.

Kirjoitelmat ja lisätietoja:

Anne Kõngäs

gsm: 050 460 3269

akongas@ulapland.fi

Merja Laitinen (gradun ohjaaja)

YTT, sosiaalityön dosentti

sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalityön professori (ma.)

Lapin yliopisto, sosiaalityön laitos

PL 122

96101 Rovaniemi

gsm: 040 509 2153

Merja.Laitinen@ulapland.fi

Liite 2: Aineistonkeruupyyntö haastattelumahdollisuudella

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksia

parisuhdeväkivallasta

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkimusta Lapin yliopistossa aiheesta “Väkivalta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteessa”. Vaikka parisuhdeväkivaltaa aiheena on tutkittu paljon ja monipuolisesti, on parisuhdeväkivaltatutkimus perinteisesti keskittynyt vahvasti heterosuhteissa miesten naisille tekemän väkivallan tutkimukseen. Sen sijaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa ilmenevä väkivalta on usein edelleen yhteiskunnallisissa keskusteluissa tabu. Oma kiinnostukseni tämän ilmiön tutkimiseen heräsikin alun perin siitä syystä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta on edelleen vaiettu aihe, jota on myös tutkittu vielä erittäin vähän. Myös sosiaali- ja terveysministeriön ohjelmassa (2010:5) tuodaan esiin tarve sellaiselle tutkimukselle, jossa tutkitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa parisuhdeväkivaltaa, sen yleisyyttä sekä väkivallan ennaltaehkäisyä ja väkivallan uhrien tukemista.

Tutkimukseni tarkoitus onkin tuoda näkyviin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen parisuhteissa tapahtuva väkivalta sekä valottaa väkivaltaisessa parisuhteessa elämisen ja siinä olemisen todellisuutta ja siinä ilmenevän väkivallan erityisyyttä. Lisäksi tutkimukseni tarkastelee väkivaltaiseen suhteeseensa apua hakeneiden omakohtaisia kokemuksia auttamisorganisaatioista ja niiden työntekijöiden suhtautumisesta avunhakijaan. Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaali- terveydenhuollon palvelujen ja työntekijöiden asiantuntijuuden kehittämisessä. Tarkastelen aihetta parisuhdeväkivaltaa suhteessaan kokeneen näkökulmasta ja haluan saada kuuluviin nimenomaan hänen äänensä. Sen vuoksi on ensi arvoisen tärkeää, että kerrot kokemuksistasi.

Voit valita haluatko osallistua tutkimukseen haastateltavana vai kirjoittamalla omista kokemuksistasi. Haastattelut on tarkoitus tehdä puhelimitse loka- joulukuun 2011 aikana. Haastateltavat eivät ole tunnistettavissa tutkimuksesta. Mikäli haluat kertoa kokemuksistasi haastattelussa, ota yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse. Voit myös kirjoittaa vapaamuotoisesti omista kokemuksistasi väkivaltaisessa parisuhteessa elämisestä ja mahdollisesta siitä irrottautumisesta. Kirjoitelmasasi kerro esimerkiksi: Millaista väkivaltaa koit parisuhteessasi? Mitä vaikutuksia väkivaltaisella parisuhteella oli identiteettiisi, seksuaalisuuteesi, arkielämääsi ja muihin ihmissuhteisiisi? Millaisia tunteita väkivallan kohteeksi joutuminen sinussa aiheutti? Mikä sai sinut irrottautumaan väkivaltaisesta suhteesta? Mitä tuntemuksia irrottautuminen sinussa herätti? Onnis-

tuiko väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen heti ensimmäisellä kerralla vai vaatikko se useampia yrityksiä? Mitä erilaisia asioita/tekijöitä jouduit irrottautumisprosessin aikana pohtimaan ja/tai kohtaamaan? Kerroitko kokemastasi väkivallasta muille? Haitko parisuhteesi tai siitä irrottautumisen aikana apua tai tukea viranomaisilta tai läheisiltäsi? Jos hait, niin saiko sitä, ja milaista apua ja tukea sait ja miten sinuun suhtauduttiin? Mitä ideoita sinulla olisi auttamispalveluiden kehittämiseen?

Toivoisin, että lähetät tekstisi viimeistään 15.12.2011.

Pro-gradu tutkimukseni valmistunee vuoden 2012 alussa, jonka jälkeen se on saatavissa Lapin yliopiston kirjastosta. Sitoudun tutkimuksessani noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja siten käsittelen myös saamaani aineistoa luottamuksellisesti ja anonyymisti.

Yhteystiedot:

Anne Köngäs

gsm: 050 460 3269

akongas@ulapland.fi

Merja Laitinen (gradun ohjaaja)

YTT, sosiaalityön dosentti

sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalityön professori (ma.)

Lapin yliopisto, sosiaalityön laitos

PL 122

96101 Rovaniemi

gsm: 040 509 2153

Merja.Laitinen@ulapland.fi

